

МУШТРОВИЙ ВПОРЯД

ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОЇ
ВІЙСЬКОВО-СПОРТИВНОЇ ПАТРІОТИЧНОЇ ГРИ
«СОКІЛ» («ДЖУРА») УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА
(навчально-методичний посібник)

У навчально–методичному посібнику викладено рекомендації щодо навчання учасників дитячо–юнацької військово–спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») Українського козацтва муштрових рухів і хватів та злагодження структурних підрозділів гри, удосконалення муштрового вишколу на інших заняттях та у повсякденному житті. Визначається порядок проведення муштрових оглядів і перевірок.

Упорядник посібника генерал–хорунжий Українського козацтва С. П. Рудюк.

Посібник розрахований на учасників дитячо–юнацької військово–спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») Українського козацтва.

Навчально–методичний посібник рекомендований для практичного використання у навчально–виховному процесі за рішенням комісії з проблем виховання дітей та учнівської молоді Науково–методичної Ради з питань освіти Міністерства освіти та науки України (протокол № 2 від 24 грудня 2008 року).

Запровадження в навчальних закладах та закладах позашкільної роботи дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» як форми військово-патріотичного виховання, спортивно-масової та оборонно-масової роботи, розробка та затвердження положення про зазначену гру та програму її реалізації, а також створення місцевих штабів з керівництва військово-патріотичною грою «Сокіл» передбачено п. 21 Національної програми відродження та розвитку Українського козацтва на 2002–2005 роки, схваленої Указом Президента України від 15 листопада 2001 року № 1092/2001.

Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура») (далі — гра «Джура») Українського козацтва затверджене Наказом Міністра освіти і науки України від 25 грудня 2003 р. № 855. Гра «Джура» впроваджується в навчальних закладах та закладах позашкільної роботи як форма національно-духовного і військово-патріотичного виховання, оборонно-масової та спортивно-оздоровчої роботи в позаурочний час.

ПЕРЕДМОВА

Муштровий вишкіл має великий вплив на всіх, хто вивчає військову справу. Він загартовує волю військовиків і козаків, сприяє дотриманню порядку й дисципліни, вдосконалює вміння володіти своїм тілом, розвиває увагу, спостережливість, колективізм і виконавчість.

Основою муштрової підготовки козаків був і залишається лад. Він, як ніякий інший вид навчання, виховує швидке, точне та одностайне виконання волі отамана.

Як стверджують воєнні історики, гетьман П. Сагайдачний регулярно влаштовував «пописи» (огляди) козацького війська. Один із сучасників описав такий попис козацьких полків 1619 р. в таборі над річкою Узенем: «Довго полки пересували на гору й за гору, довго мішалися... Дальше полки за порядком давали постріли. Потім полки повернули до табору, показуючи їх нам, і кожний полк ішов до свого становища». Такий «генеральний попис» був у 1637 р. перед послом польського короля: «Вивели все військо в поле, казали їм презентуватися й дати сальву за здоров'я короля. І виконали вони це так злагоджено, що кожний міг переконатися, як добре приготовані вони до морського походу». За гетьмана Б. Хмельницького у 1649 р. був попис війська під Києвом над річкою Либеддю. Московський посол у 1658 р. оглядав попис війська гетьмана І. Виговського.

У 1725 р. А. Маркевич записав до свого щоденника, що «...козаки й товариство бунчукове рушили з обозу й ішли за регулярними зараз, по 4 людей у шеренках». Останній гетьман Козацької України К. Розумовський ввів для формувань виборних козаків однострій.

Хоч постійної муштри і не було, та козацьке військо було належно вишколене і в прилюдних виступах козацькі полки вміли утримати добрий порядок. Як про це писав у своїй «Енеїді» І. Котляревський:

*«Так вічної пам'яті бувало
У нас в Гетьманщині колись:
Так просто військо шикovalo,
Не знавши: «Стой, не шевелись!».
Так славнії полки козацькі
Лубенський, Гадяцький, Полтавський
В шапках, було, як мак, цвітуть.
Як грянуть, сотнями ударять,
Перед себе списи наставлять,
То мов мітлюю все метуть!»*

Доброму муштровому вишколу козацьких полків сприяла також військова музика. Вже у кінці XVI ст. козаки на Січі мали бубни (літаври) і труби,— навіть срібні труби, даровані австрійським цісарем. У 1601 р. в полку чисельністю 500 козаків був 1 трубач, 1 сурмач та 1 довбиш. У бубни або літаври били, як скликали раду, на бубнах вибивали гасло, трубами давали знак, що треба готуватися до походу. Музика грала також війську в поході й на урочистостях: «Полковники, старшина полкова й сотники з усіма козаками, при військовій музиці, зі знаками (корогвами) йшли пішки в місто» — на вибір гетьмана 1734 р.

Посібник укладений на основі Муштрового Статуту — одного з Статутів Збройних Сил України, створених у 1992 році за дорученням Міністра оборони України генерал-полковника К. Морозова термінологічною комісією на чолі з професором Я. Дашкевичем. Заступником голови комісії був історик Б. Якимович. До її складу входили мовознавці: професор М. Демський, професор А. Бурячок, доцент А. Капелюшний, Г. Войтів, професор О. Сербенська, військовики: кандидат військових наук полковник О. Михайленко, полковник С. Кашин, підполковник В. Пендак, підполковник В. Тарчинець, підполковник запасу О. Зелінський, історик І. Сварник, композитор Б. Янівський. Члени комісії опрацювали словник-мінімум, який видано у 1995 році як Українсько-російський словник для військовиків і рекомендовано за нормативний Міністерством оборони України. Його популяризація — це крок до поширення української військової термінології (назовництва), підвищення рівня знань української мови у навчальних закладах, а відтак і в Збройних Силах України.

Упорядник висловлює вдячність голові Київської міської організації Всеукраїнського товариства «Меморіал» народному депутатові України II скликання високодостойному п. Роману Круцику за жертвну допомогу у виданні навчально-методичного посібника.

*Генерал-хорунжий Українського козацтва
С. П. Рудюк.*

ОСНОВИ МУШТРОВОГО ВИШКОЛУ

Муштровий вишкіл є однією з головних форм навчання і виховання учасників дитячо–юнацької військово–спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») Українського козацтва. Його метою є поглибити знання учасників гри щодо елементів ладу, обов'язків та порядку дій козака перед шикуванням та в лад; закріпити практичні навички виконання команд в ладі й окремих муштрових хватів без зброї; продовжити ознайомлення з порядком виконання муштрових хватів з навчальною зброєю; виховувати в собі організованість, дисциплінованість (карність), підтягнутість, охайність, відчуття товариства, побратимства і взаємодопомоги. Він впливає на розвиток знань, вмінь, навичок і психологічної стійкості в екстремальних ситуаціях.

Керівники муштрового вишколу учасників гри повинні самі бути добре підготовленими і методично правильно навчати своїх вихованців. Під час навчання дуже важливо пов'язати відоме з невідомим, теорію з практикою, вибрати найкращі форми й методи муштрового вишколу.

Дуже важливо, щоб кожне заняття проводилося в дусі порівняння досягнень, змагання між учасниками гри. Цим досягають кращого засвоєння навчального матеріалу.

З практики відомо, що високий рівень муштрового вишколу досягають завдяки:

- цілеспрямованому і правильному плануванню муштрового вишколу, чіткою організацією і методично правильним проведенням занять;
- свідомим вивченням і постійним вдосконаленням муштрових рухів і хватів учасниками гри згідно Впоряду;
- регулярним проведенням планових і показових занять без значних перерв між ними;
- вдосконаленням навичок муштрового вишколу на всіх інших заняттях, під час шикувань і пересувань;
- самостійним відпрацюванням учасниками гри муштрових рухів і хватів;
- постійним контролем і високою вимогливістю до учасників гри з боку керівників муштрового вишколу.

Методи муштрового вишколу

Методи навчання — це шляхи і способи, за допомогою яких надаються і засвоюються знання, формуються навички і вміння, виробляються високі моральні й психологічні якості. Кожний метод складається із взаємопов'язаних між собою елементів, які називаються прийомами навчання.

Розрізняють методи і прийоми навчання. Прийоми — це окремі деталі, складові частини методів. Так, наприклад, демонстрація дії, що вивчається, розподільно або в цілому — це прийоми методу показу; викладення порядку виконан-

ня елемента — це прийом методу розповіді. У більшості випадків декілька методів навчання застосовуються в поєднанні, наприклад: розповідь з показом, пояснення — з вправою. У тому чи іншому сполученні один із методів відіграє провідну роль, а інші — підлегли.

У муштровому вишколі в основному застосовуються наступні методи:

- усне викладення навчального матеріалу;
- показ;
- тренування;
- самостійне вивчення хвату або дії.

Усне викладення навчального матеріалу завжди займало і займає важливе місце в навчальному процесі. У муштровому вишколі, як правило, застосовується пояснення, яке частіше всього поєднується з показом (демонстрацією) хватів і дій, що вивчаються.

Показ являє собою сукупність прийомів і дій, за допомогою яких у тих, хто навчається, створюється наочний образ предмета, що вивчається, формуються конкретні уяви про хват і дії.

Показ може бути: особистий; за допомогою тих, хто навчається, і спеціально підготовлених; у ході показних занять та при демонстрації навчальних фільмів.

Для успішного застосування керівником методу показу необхідно:

- глибоко знати навчальний матеріал, уміти майстерно виконувати хват і дії, що розучуються;
- витримувати встановлений темп виконання прийому або дії;
- вміло використовувати ракурс, під яким ті, хто навчається, бачать прийоми і дії, які виконуються керівником.

Тренування — це багаторазове, свідоме повторювання визначених хватів і дій з метою вироблення та удосконалення у тих, хто навчається, навичок і вмінь.

Для успіху тренування необхідно:

- розуміння тими, хто навчається, мети вправи;
- засвоєння змісту і дотримання послідовності виконання дій, що вивчаються;
- поділ керівником складних дій на складові частини;
- поступове нарощування швидкості виконання вправ;
- дотримання певного ритму, правильної почерговості дій, що вимагають від тих, хто навчається, напруження фізичних і моральних сил;
- постійне підтримування інтересу до тренувань у тих, хто навчається.

Самостійне вивчення хвату або дії є найважливішим методом навчання. В залежності від характеру навчального матеріалу існують і різновиди самостійної роботи.

Для правильної організації самостійної роботи тих, хто навчається, необхідно:

- визначити обсяги завдання на самостійну підготовку;
- надати методичні поради з повторювання вивченого матеріалу або практичної обробки прийомів;

- забезпечити кожний підрозділ навчальним місцем, необхідною літературою, наочними посібниками;
- поділити тих, хто навчається на такі групи, в яких були б добре підготовлені учасники гри й ті, хто відстає, де могла б бути забезпечена взаємодопомога;
- здійснювати постійний контроль і надавати необхідну допомогу тим, хто навчається, у самостійному оволодінні навчальним матеріалом.

Однією з головних умов викладання будь-якої дисципліни є міцне знання предмета, вміння вільно орієнтуватися в ньому, викладати матеріал просто і зрозуміло.

Однак для успішної організації муштрового вишколу недостатньо знати, чому вчити, треба ще знати, як вчити.

Методична майстерність керівника муштрового вишколу визначається вмінням знайти такий метод пояснення, показу й тренування муштрового хвату, який на цей час, на цьому занятті, при вивченні саме цього муштрового хвату або дії дасть найкращий результат у найкоротші терміни.

На заняттях, особливо під час тренувань, необхідно зберігати витримку й терпіння. Підвищений тон, гримання і роздратованість керівника придушують волю й ініціативу учасника гри. Він ще більше розгублюється, квапиться і робить ще серйозніші помилки.

У процесі навчання керівник повинен добиватися, щоб у повторюванні матеріалу активну участь брали всі учасники гри.

Пояснення хвату або дії має бути коротким, чітким і ясным, як і сам хват. Кожна частина пояснення повинна супроводжуватися практичним показом.

Місце керівника при проведенні занять із муштрового вишколу повинне забезпечувати спостереження за діями тих, хто навчається, щоб завчасно добиватися усунення допущених ними помилок. Найбільш доцільним віддаленням від ладу підрозділу треба вважати: для керівників занять роїв — п'ять–шість кроків; для керівників занять чет — сім кроків. При такому віддаленні ті, хто навчається, перебувають під постійним контролем керівників і завжди готові до виконання команд.

Велике значення у муштровому вишколі має вміння керівника чітко і голосно подавати команди. Нечітко подана команда утруднює її виконання, а неправильно віддана — приводить учасників гри у замішання або до невиконання хвату.

Попередня команда повинна подаватися виразно і протяжно, щоб ті, хто навчається, зрозуміли, які дії вимагає від них керівник. Виконавча команда повинна подаватися після паузи уривчасто й енергійно. З виконавчою командою ніколи не треба зволікати, бо це призводить до зайвого перенапруження тих, хто навчається, та нечіткості в діях.

Перед поданням команди або відданням наказу керівник зобов'язаний прийняти поставу «струнко». Це виховує у підлеглих дисциплінованість та повагу до ладу.

Навчання муштрових хватів слід проводити в такій послідовності:

- ознайомлення з хватом;
- розучування хвату;
- тренування.

Для ознайомлення з хватом керівник повинний:

- назвати хват, вказати де і з якою метою він застосовується;
- подати команду за якою виконується хват;
- показати відповідно до Впоряду як виконується хват у цілому, а потім у повільному темпі — за елементами з коротким поясненням порядку його виконання.

На ознайомлення з хватом повинен затратитися найменший час.

У залежності від складності муштрового хвату його розучування може проводитися:

- в цілому, якщо хват нескладний;
- за елементами, якщо хват складний;
- за допомогою підготовчих вправ, якщо хват складний і окремі його елементи важко засвоюються.

Для ознайомлення з хватом керівник заняття зразково показує тим, хто навчається, порядок його виконання в цілому, а потім за елементами (за розподілом), водночас пояснюючи свої дії.

Вивчення кожного елемента хвату або дії (якщо хват складний за виконанням) також починається з показу і короткого пояснення.

Під час показу в тих, хто навчається, складається зорова уява про муштровий хват або дію (його елементи), тому показ має бути бездоганним.

Хвати і дії, показані чітко, правильно і красиво, завжди приємно вражають тих, хто навчається, і викликають бажання виконувати їх так, як було показано.

Показ завжди треба супроводжувати коротким поясненням. Для створення повного і правильного уявлення про хват або дію, що вивчаються, недостатньо мати зорову уяву, а й необхідне їх усвідомлення.

Пояснення дозволяє розкрити такі особливості хватів і дій, що вивчаються, які важко засвоюються під час показу. Воно орієнтує тих, хто навчається, на те, що буде показано, або на те, від чого залежить правильність виконання муштрового хвату або дії.

Після ознайомлення із муштровим хватом або дією процес формування навички як цілісної дії включає три основні етапи, взаємопов'язані між собою.

Перший етап складається з розподілу хвату або дії на елементи та виконання хвату або дії за елементами.

Другий етап послідовно об'єднує елементи в групи, а потім — в одне ціле.

Третій етап зводиться до вироблення навичок у виконанні хвату або дії. Виконання хвату шляхом багаторазового повторювання (тренування) доводиться до автоматизму. При цьому керівник повинен добиватися, щоб усі хваті виконувались правильно, швидко, красиво і чітко.

Керівник досягне кращих результатів у своїй практичній діяльності і зможе уникнути помилок, якщо перед початком навчання учасників гри матиме уяву про психолого–педагогічні особливості кожного з тих, хто навчається, вивчивши його анкетні дані і повсякденно спостерігаючи за ним у процесі навчання, життя і побуту.

Це допоможе керівнику встановити хороші відносини з підрозділом і кожним учасником гри зокрема, правильно визначити зміст навчального матеріалу для учасників гри, обсяг завдань для самостійної підготовки, своєчасно надати допомогу щодо усунення недоліків у муштровому вишколі, правильно вибрати основні напрямки виховного впливу на кожного учасника гри.

Керівник повинен завжди пам'ятати, що раціональне використання технічних засобів навчання, особливо навчальних фільмів з муштрового вишколу, не самоціль, а засіб для кращого розуміння і запам'ятовування матеріалу. Тому демонстраційний матеріал повинен бути ретельно підібраний, а також добре продумане його застосування, без перенасичення ним заняття.

Планування муштрового вишколу

При плануванні занять з муштрового вишколу керівник має керуватися положеннями Впоряду, а також рівнем муштрового вишколу учасників гри.

У планах відображаються питання організації планових і додаткових занять, методична підготовка осіб, які проводять заняття, змагання на кращий рій і чоту, розробка наочних посібників та вдосконалення навчальної бази з муштрового вишколу.

Програми дають керівникові занять право визначати час на відпрацювання теми відповідно до рівня підготовленості тих, хто навчається. Таким чином, кількість занять і навчальних питань з кожної теми може бути різним. Для більш якісного вивчення складних муштрових хватів, таких, як рух рівним ходом, поверти на місці, під час руху та інші, заняття повинні неодноразово повторюватися. Не можна переходити до вивчення наступного навчального питання, поки не буде якісно відпрацьоване питання, що вивчається. Якщо з якої–небудь причини одне з навчальних питань заняття випущене або не засвоєне, воно повинне бути відпрацьоване в години самостійної підготовки чи перенесене на наступне заняття.

Заняття з муштрового вишколу повинні проводитися регулярно і через рівні проміжки часу, щоб не втрачалися навички, набуті учасниками гри на попередньому занятті. Високих результатів у муштровому вишколі особового складу і підрозділів досягають ті керівники, які закріплюють отримані муштрові навички на інших заняттях.

Не треба також допускати, щоб муштровий вишкіл проводився декілька днів підряд або по два рази на день, оскільки ці заняття, за правильної їх організації, вимагають великого фізичного напруження.

Практика показує, що найбільших успіхів досягають ті керівники занять, які планують муштровий вишкіл один–два рази на тиждень.

Заняття з муштрового вишколу, як і будь-яке інше заняття, досягає мети тоді, коли воно ретельно підготовлене і забезпечене матеріально. Ось чому при плануванні керівник занять повинен передбачати інструкторсько-методичні або показові заняття з козацькою старшиною та своїми помічниками.

Заняття з муштрового вишколу плануються в четі, як правило, одночасно з усіма роями: вправи одинцем — одногодинне заняття, а з муштрового злагодження підрозділів залежно від масштабу — можуть бути по дві години.

Кожне заняття повинне складатися з трьох частин:

- вступної частини, до якої входить обстеження зовнішнього вигляду і виведення підрозділів до місця занять на муштровий плац, оголошення теми, мети заняття, навчальних питань і повторення раніше вивчених хватів;
- основної частини, яка включає вивчення і відпрацювання нових хватів за елементами та в цілому; тренування хватів проводиться за командами керівника чи під барабан самостійно, попарно та у складі рою, чети;
- заключної частини, в якій рекомендується провести розбір заняття й оголосити оцінки тим, хто навчається, організувати змагання, визначити кращих і дати завдання на самостійну підготову.

Організація занять з муштрового вишколу

Підготовка до занять

Найважливішим елементом педагогічної діяльності керівника муштрового вишколу є його загальна і безпосередня підготовка до проведення занять.

Загальна підготовка включає:

- вивчення керівних документів, що визначають завдання, зміст та організацію навчального процесу;
- засвоєння організаційно-методичних вказівок, програм, тематичних планів.

Це дає можливість керівникові бачити кінцеву мету навчання, уявляти собі загальний об'єм знань, навичок і вмінь, виділити головне, і таким чином, забезпечити цілеспрямованість у вивченні предмета.

Безпосередня підготовка включає:

- усвідомлення змісту майбутнього заняття, визначення його місця у підготові особового складу козацьких підрозділів й аналіз результатів попереднього заняття з цієї теми;
- визначення основної навчальної мети і конкретних навчально-виховних завдань;
- визначення структури заняття, його основних питань, визначення часу, необхідного для їх вивчення, а також підбір відповідного матеріалу для забезпечення заняття;

- вибір прийомів навчання для окремих частин заняття (при відпрацюванні питань заняття за елементами);
- підготовку матеріального забезпечення заняття;
- розроблення плану–конспекту заняття;
- підготовку до заняття помічників керівника.

План–конспект — це модель майбутнього заняття, яка визначає характер спільної діяльності тих, хто навчає і тих, хто навчається. Разом з тим, конспект дає можливість керівникові активно виявити свої педагогічні здібності.

Для правильного проведення заняття одних, навіть глибоких, теоретичних знань керівникові недостатньо. Йому необхідно систематично підвищувати свою методичну майстерність. Основними формами підвищення методичної майстерності з муштрового вишколу є показові, інструкторсько–методичні заняття та інструктажі, які проводяться у ході навчально–методичних зборів і за планом підготовки керівника до занять. Крім того, знання керівників, їх навички і вміння вдосконалюються на всіх заняттях, які проводяться з учасниками гри та самостійно.

Основними організаторами занять із муштрового вишколу є козацька старшина підрозділів. Вона зобов'язана всебічно знати дійсний стан муштрового вишколу своїх підлеглих і вживати необхідних заходів для його покращення. З нею проводять показові та інструкторсько–методичні заняття, на яких показують організацію і методику проведення муштрового вишколу.

Показові заняття

Показові заняття з метою досягнення єдності поглядів на організацію і методику навчання проводяться у масштабі куреня з найбільш складних тем або окремих питань, з яких потрібно надати єдині настанови.

Показові заняття можуть мати різноманітну спрямованість. Одні — мають виключно методичну спрямованість і головна увага на них приділяється тому, як керівник повинен вчити підлеглих. Козацькі старшини засвоюють найбільш доцільні методи підготовки своїх підлеглих з даної теми і наочно переконуються, чого можна досягти за відведений програмою час. Інші — мають за мету продемонструвати результати навчання або показати, чого треба досягти у ході проведення того чи іншого заняття. Для такого заняття підрозділ готується завчасно. Зразковий показ і пояснення дозволять тим, хто навчається, засвоїти послідовність роботи керівника заняття і передові методи підготовки особового складу.

Інструкторсько–методичні заняття

Одним із основних методів муштрового вишколу є тренування, ефективність якого залежить передусім від особистої підготовки і методичної майстерності ко-

зацьких старшин, що проводять заняття. З метою підвищення методичної майстерності отаманів козацьких підрозділів перед відпрацюванням нової теми доцільно проводити з ними інструкторсько–методичні заняття. Керівниками таких занять, як правило, є: із ройовими — отаман чети, з четовими — курінний. На інструкторсько–методичних заняттях, на відміну від показових, козацькі старшини беруть участь у відпрацюванні муштрових хватів як ті, хто навчається, і виступають у ролі керівників занять.

На інструкторсько–методичних заняттях перевіряються знання козацькими старшинами положень Впоряду та їх уміння практично виконувати ті муштрові хвати, яких вони будуть навчати підлеглих. У той же час їм показується методика навчання з даної теми. Тому інструкторсько–методичні заняття проводяться за три–п'ять днів до заняття з особовим складом.

Інструкторсько–методичні заняття рекомендується проводити у такій послідовності:

- керівник заняття перевіряє зовнішній вигляд козацьких старшин, знання ними положень Впоряду в обсязі теми, що відпрацьовується, проводить муштровий розрахунок і формує рій з учасників заняття;
- із сформованим роєм керівник проводить заняття, звертаючи особливу увагу на методику навчання муштрових хватів, зразкове виконання хватів тими, хто навчається, та на їхні найхарактерніші помилки;
- після того як ті, хто навчається, будуть зразково виконувати муштрові хвати і засвоять методику навчання, керівник переходить до тренування старшин із проведення занять; для цього він з учасників по черзі призначає керівника занять, який відпрацьовує з ними один із муштрових прийомів, застосовуючи показані методи навчання;
- після закінчення занять керівник проводить розбір заняття, на якому дає оцінку кожному учаснику за особисту муштрову і методичну підготовку, вказує порядок підготовки до майбутніх занять і що треба зробити до їх початку.

Інструктажі

Інструктаж керівників занять, які мають відбутися, розпочинається з перевірки знання ними методичних вказівок, положень Впоряду, змісту теми і навчальних питань, що відпрацьовуються, порядку складання плану–конспекту і розподілу навчальних годин. На інструктажі особлива увага звертається на техніку показу виконання муштрових хватів, дій та на практичне тренування.

Інструктаж проводиться, як правило, на плацу (майданчику) заздалегідь, щоб козацькі старшини після інструктажу мали змогу усунути відмічені керівником недоліки та якісно підготуватися до майбутніх занять. Найчастіше інструктажі проводять із ройовими.

Інструктаж виділяється серед інших форм і методів методичної підготовки козацьких старшин до занять такими перевагами:

- його можна проводити як індивідуально, так і з групою козацьких старшин;
- він відрізняється оперативністю, дозволяє швидко, негайно відреагувати на відмічені недоліки, нові завдання, що виникли;
- інструктаж недовгий і займає 15–20 хвилин, протягом яких козацьким старшинам даються найнеобхідніші поради і рекомендації з усунення виявлених раніше чи тільки що помічених недоліків;
- на відміну від інших форм і методів навчання інструктаж має цілеспрямований характер;
- він завжди проводиться в конкретній обстановці за завданнями, що вирішуються.

На інструктажі є можливість повніше враховувати специфіку завдань, що вирішуються заставою, рівень підготовки і методичної майстерності козацьких старшин, їх досвід і практичні навички.

Підготовка ройових до чергового заняття з муштрового вишколу проводиться, як правило, самостійно або під керівництвом одного з четових.

РОЗДІЛ 1

ОСНОВНІ ЗАСАДИ

1.1. Лади та керування ними

1. Лад — встановлене Впорядом шиккування козачат, джур козацьких, молодих козаків, козаків (далі по тексту скрізь— козаків) і їх підрозділів для спільних дій пішо.

2. Лава — лад, у якому козаки стоять один біля одного в лінію згідно з установленими інтервалами.

3. Крило — правий (лівий) край ладу. Під час повертів ладу назви крил не змінюються.

4. Чоло — бік ладу, до якого козаки звернені обличчям.

5. Тиловий бік ладу — бік, протилежний чолу.

6. Інтервал — відстань чільною лінією між козаками в чоловічій лінії підрозділами.

7. Дистанція — відстань у глибину між козаками й козацькими підрозділами.

8. Ширина ладу — відстань між крилами.

9. Глибина ладу — відстань від першої лави (козака, що стоїть спереду) до останньої лави (козака, що стоїть ззаду).

10. Дволавовий лад, дволава — козаки однієї лави стоять за козаками іншої лави на відстані одного кроку (витягнутої руки, покладеної долонею на плече козака, що стоїть спереду).

Лави називаються першою та другою. Під час повертів ладу назви лав не змінюються.

Рядок — коли два козаки стоять у дволавовому ладу один за одним. Якщо за козаком першої лави не стоїть іззаду козак другої лави, такий рядок називається неповним, останній рядок завжди повинен бути повним.

Під час виконання дволавовим ладом команди «**Обернись**» козак неповного рядка переходить до лави, що стоїть спереду

11. Однолавовий (лава) і дволавовий (дволава) лади можуть бути зімкненими або розімкненими.

У зімкненому ладу козаки в лавах стоять чоловою лінією один до одного в інтервалах, що дорівнюють ширині долоні між ліктями.

У розімкненому ладу козаки в лавах стоять чоловою лінією один до одного в інтервалах на один крок або в інтервалах, які визначає отаман.

12. Ряд — лад, у якому козаки стоять один за одним (гусаком), а підрозділи один за одним на відстанях, які визначив Впоряд або отаман.

Ряди по два називаються дворядом, по три — трирядом, по чотири — чотирирядом і т.д. Лад, що складається з дво-, три- і більше рядів, називається колоною.

Ряди застосовуються для шикування підрозділів у похідний або розгорнений лад.

13. Розгорнений лад — підрозділи, вишикувані в чолову лінію в лаву чи дволаву або в лінію рядів (колону) в інтервалах, які визначив Впоряд або отаман.

Розгорнений лад застосовується для проведення перевірок, розрахунків, переглядів, парад, а також в інших необхідних випадках.

14. Похідний лад — підрозділ, вишикуваний у ряд, або підрозділи в колону, вишикувані один за одним на дистанціях, які визначив Впоряд або отаман.

15. Напрямний — козак (підрозділ), який прямує на чолі ладу у визначеному напрямі. З напрямним узгоджують свій рух решта козаків (підрозділів).

Кінцевий — козак (підрозділ), що рухається останнім у ряді.

Лінійний — козак, який призначений для позначення лінії шикування підрозділів, а також лінії проходження урочистим ходом.

16. Керування ладом здійснюється командами й наказами, які подає отаман голосом, сигналами та особистим прикладом, а також передає за допомогою технічних і рухомих засобів.

Команди й накази можуть передаватися по колоні через отаманів підрозділів і призначених спостерігачів.

У ладу старший отаман перебуває там, звідки йому зручніше командувати. Решта отаманів подають команди, залишаючись на місцях, які визначив Впоряд або старший отаман.

Отаманам підрозділів від сотні й вище в похідному ладу куреня дозволяється виходити з ладу тільки для подання команд і перевірки їх виконання.

17. Команда поділяється на **підготовчу** та **виконавчу**; команди можуть бути й тільки виконавчі.

Підготовча команда подається чітко (виразно), голосно й протяжливо, щоб ті, які перебувають у ладу, зрозуміли, яких дій від них вимагає отаман.

За будь-якою підготовчою командою козаки, які перебувають у ладу й поза ладом на місці, приймають поставу «**струнко**», під час руху переходять на **рівний крок**, а поза ладом обертаються в бік отамана й стають «**струнко**».

Виконавчу команду (у Впоряді надрукована великим шрифтом) подають після паузи голосно, уривчасто й чітко. Після виконавчої команди здійснюється негайне й точне її виконання.

З метою привернути увагу підрозділу або окремого козака в підготовчій команді, якщо потрібно, виголошується назва підрозділу або ранга та прізвище козака. Наприклад, «**Чета (3-а чета) — СТІЙ**», «**Козак Непийвода, обер-НИСЬ**».

Під час виконання хватів з навчальною зброєю в підготовчій команді, якщо потрібно, зазначається назва зброї, наприклад, «**Автомати на-ГРУДИ**», «**Кулемети на ре-МІНЬ**» і т. ін.

Голос під час подавання команд повинен розмірюватися відповідно до протягості і відстані ладу, а рапорт віддаватися чітко, без різкого підвищення голосу.

18. Отаман підрозділу, якщо потрібно, призначає додаткові сигнали для керування ладом.

19. Команди (сигнали), які стосуються всіх підрозділів, приймають і негайно виконують усі отамани підрозділів.

Під час передавання команди сигналом попередньо подається сигнал **«УВАГА»**, а коли команда стосується тільки одного з підрозділів, то подається сигнал, що вказує на номер цього підрозділу. Сигнал для позначення номерів підрозділів встановлює отаман (підрозділу).

Готовість до прийняття команди сигналом також позначається сигналом **«УВАГА»**.

Отримання сигналу підтверджується його повторенням або поданням відповідного сигналу своєму підрозділові.

20. Щоб відмінити або припинити виконання хвату, подається команда **«ВЕРНИ»**. За цією командою приймають поставу, яка була до виконання хвату.

21. Під час навчання допустиме виконання зазначених у Впоряді муштрових хватів і рухів за елементами, а також за допомогою підготовчих вправ, наприклад: **«Автомат на груди, за елементами: роби-РАЗ, роби-ДВА, роби-ТРИ»**; **«Праворуч, за елементами: роби-РАЗ, роби-ДВА»**.

22. Під час формування збірних команд проводиться їх муштровий розподіл на підрозділи. Для розподілу козаки шикуються в дволаву й розподіляються за загальною нумерацією, як зазначено в ст. 99. Після цього, залежно від чисельності команди, послідовно проводять розподіл на **сотні, чети та рої** й призначають отаманів цих підрозділів.

Для участі в урочистостях (парадах), а також в інших випадках підрозділ за наказом отамана може шикуватися в загальну колону в триряд, в чотириряд і більше. При цьому шикуння проводиться, як правило, за зростом (ранжиром).

23. Шикуння підрозділів здійснюється за командою **«ЗБІРКА»**. За цією командою треба швидко зайняти своє місце в ладу, визначити встановлені інтервал і дистанцію, підбори поставити разом, а передки розгорнути по чоловічій лінії на ширину стопи, дивитися просто перед собою

1.2. Обов'язки отаманів і козаків перед шикунням і в ладу

24. Отаман зобов'язаний:

- вказати на місце, час і порядок шикуння, форму одягу та спорядження, а також навчальне озброєння, які слід мати з собою;
- перевірити й знати наявність у ладу підлеглих свого підрозділу, навчального озброєння, навчального стрілива (бойових припасів), засобів індивідуального захисту та шанцевого інструменту;
- перевірити зовнішній вигляд підлеглих, а також наявність і правильність припасування спорядження;
- підтримувати дисципліну ладу й стежити за точним виконанням підрозділами команд і сигналів та за виконанням козаками своїх обов'язків у ладу;
- приймати поставу **«струнко»** під час подавання команд у піших ладах.

25. Козак зобов'язаний:

- перевірити справність своєї навчальної зброї, навчального стрілива (бойових припасів), індивідуальних засобів захисту, шанцевого інструменту, однострою та спорядження;
- мати охайну зачіску;
- заправити охайно однострій, правильно вдягнути й припасувати спорядження, допомогти товаришеві усунути помічені недоліки;
- знати своє місце в ладу, вміти швидко, без метушні зайняти його, під час руху зберігати рівняння, встановлені інтервал і дистанцію, не виходити з ладу без дозволу;
- не розмовляти в ладу без дозволу й дотримуватися цілковитої тиші, бути уважним до наказів, розпоряджень і команд (сигналів) свого отамана, швидко й точно їх виконувати, не заважаючи іншим.

РОЗДІЛ 2

МУШТРОВІ ХВАТИ Й РУХ БЕЗ НАВЧАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА ЗІ ЗБРОЄЮ

2.1. Муштрові хвати й рух без зброї

Муштрова постава

26. Муштрову (основну) поставу (мал. 1) приймають за командою **«СТРУНКО»**. За цією командою стояти прямо, без напруги, ноги в колінах випростувати, але не напружувати, груди підняти, а все тіло трохи нахилити вперед, живіт втягнути, плечі розгорнути, руки опустити так, щоб п'ясті, повернені долонями всередину, були збоку й посередині стегон, а пальці напівзігнуті й торкались стегна, голову тримати високо й прямо, не виставляючи підборіддя, дивитись просто перед собою, бути готовим до негайної дії

Постава **«СТРУНКО»** на місці приймається і без команди під час віддання та отримання наказу, під час доповіді, під час виконання Державного Гімну України, під час військового вітання, а також під час подавання команд.

27. За командою **«СПОЧИНЬ»** стати вільно, послабити в коліні праву або ліву ногу, але не сходити з місця, не послаблювати уваги й не розмовляти.

За командою **«ЗАПРАВИТИСЬ»**, не залишаючи свого місця в ладу, поправити зброю, однострій та спорядження, якщо потрібно вийти з ладу — звернутися за

Мал. 1. Основна постава

Мал. 2. Положення знятого головного убору.
а — зимової шапки; б — мазепинки

дозволом до безпосереднього отамана, розмовляти й курити — тільки з дозволу старшого отамана.

Перед командою **«ЗАПРАВИТИСЬ»** подається команда **«СПОЧИНЬ»**.

28. Для знімання будь-яких головних уборів подається команда **«Шапки (шапку) з голо-ВИ»**, а для надягання — **«Шапки (шапку) — на голо-ВУ»**. За потребою поодинокі козаки шапки знімають і надягають без команди.

Зняту шапку тримають у лівій вільно опущеній руці кокардою вперед (мал. 2).

29. Без зброї або зі зброєю в положенні **«за спиною»** шапку знімають і надягають правою рукою, а з навчальною зброєю в положенні **«на ремінь»**, **«на груди»** і **«до стопи»** — лівою. Під час знімання шапки з крісом (карабіном) у положенні **«на плече»** кріс попередньо беруть **«до стопи»**.

Поверти на місці

30. Поверти на місці виконують за командою: **«Право-РУЧ»**, **«Ліво-СКІС»**, **«Ліво-РУЧ»**, **«Право-СКІС»**, **«Обер-НИСЬ»**.

Поверти обернись (на 1/2 кола), ліворуч (на 1/4 кола), ліво-скіс (на 1/8 кола) проводяться в бік лівої руки на лівому підборі й на правому передку, праворуч і право-скіс — у бік правої руки на правому підборі й на лівому передку.

Для виконання хвату повернутися в зазначений бік, зберігаючи правильну поставу тыла, і, не згинаючи ніг у колінах, перенести вагу тіла на ногу, що стоїть спереду, потім найкоротшим шляхом приставити другу ногу.

Рух

31. Рух здійснюється ходом або бігом.

Звичайна швидкість руху ходом 110–120 кроків за хвилину. Розмір кроку 70–80 см.

Звичайна швидкість руху бігом 165–180 кроків за хвилину. Розмір кроку 85–90 см.

32. Крок буває **рівний** і **похідний**.

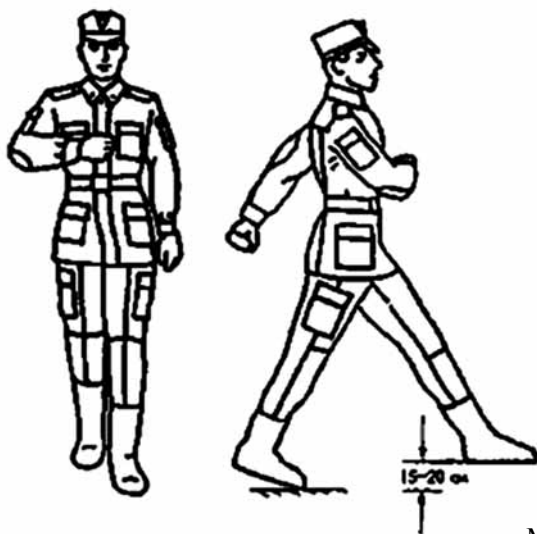
Рівний крок застосовується під час проходження підрозділів урочистим ходом, під час військового вітання в русі, під час підходу козака до отамана й під час відходу від нього, під час виходу з ладу й повернення до ладу, а також під час муштрового вишколу.

Похідний крок застосовується в усіх інших випадках.

33. Рух рівним кроком починається за командою **«Рівним кроком — ходом РУШ»**, а рух похідним кроком — за командою **«Ходом — РУШ»**.

За підготовчою командою нахилити корпус трохи вперед, перенести вагу його більше на праву ногу, зберігаючи стійкість, за виконавчою командою почати рух із лівої ноги повним кроком.

Під час руху рівним кроком (мал. 3) ногу з відтягненим уперед передком підносити на висоту 15–20 см від землі й ставити її твердо на всю стопу, відокремлюючи в той же час від землі другу ногу.

Мал. 3. Рух рівним кроком

Мал. 4. Відбивання кроку на місці

Руками, починаючи від плеча, здійснювати рух біля тіла: вперед — згинаючи їх у ліктях так, щоб п'ясті підіймались вище пряжки пояса на ширину долоні й на відстані долоні від тіла, а лікоть був на рівні п'ясті руки, назад — до відпору в плечовому суглобі. Пальці рук напівзігнуті. Під час руху голову та корпус тримати прямо, дивитися вперед.

Під час руху похідним кроком ногу підносити вільно, не відтягуючи передка, і ставити її на землю, як під час звичайного ходіння, руками здійснювати вільні рухи біля тіла.

34. Під час руху похідним кроком за командою **«СТРУНКО»** перейти на рівний крок. Під час руху рівним кроком за командою **«СПОЧИНЬ»** йти похідним кроком.

35. Рух бігом починається за командою **«Бігом — РУШ»**.

Під час руху з місця за підготовчою командою тулуб трохи нахилити вперед, руки напівзігнута, відводячи лікті трохи назад, за виконавчою командою почати біг із лівої ноги, руками роблячи вільні рухи вперед і назад у такт бігу.

Для переходу під час руху з ходу на біг за підготовчою командою руки напівзігнута, відводячи лікті трохи назад. Виконавча команда подається рівночасно зі ставленням лівої ноги на землю. За цією командою правою ногою зробити крок і з лівої ноги почати рух бігом.

Для переходу від бігу на крок подається команда **«Ходом — РУШ»**. Виконавча команда подається рівночасно зі ставленням правої ноги на землю. За цією командою зробити ще два кроки бігом і з лівої ноги почати рух ходом.

36. Означення ходу (бігу) на місці здійснюється за командою **«На місці, ходом (бігом) — РУШ»** (під час руху — **«НА МІСЦІ»**).

За цією командою крок позначати підйманням і опусканням ніг, причому ногу підіймати на 15–20 см від землі й ставити її на землю від передньої частини стопи на весь слід (під час бігу — на передню частину стопи), руками здійснювати рухи в такт кроку (мал. 4). За командою **«ПРОСТУЙ»**, що подається рівночасно зі ставленням лівої ноги на землю, зробити правою ногою ще один крок на місці й з лівої ноги почати рух повним ходом (бігом).

37. Для припинення руху подається команда, наприклад: **«козак Вернигора — СТІЙ»**. За виконавчою командою, що подається рівночасно зі ставленням на землю правої або лівої ноги, зробити ще один крок і, приставивши ногу, зайняти поставу **«струнко»**.

38. Для зміни швидкості руху подають команди: **«ДОВШИЙ КРОК»**, **«СКОРОТИ КРОК»**, **«ЧАСТІШЕ КРОК»**, **«РІДШЕ КРОК»**, **«ПІВКРОКУ»**, **«ПОВНИЙ КРОК»**.

39. Для переміщення поодиноких козаків на кілька кроків убік подається команда, наприклад: **«козак Потапенко. Два кроки праворуч (ліворуч), ходом — РУШ»**. За цією командою козак робить два кроки праворуч (ліворуч), приставляючи ногу після кожного кроку.

Для переміщення вперед або назад на кілька кроків подається команда, наприклад: **«Два кроки вперед (назад), ходом — РУШ»**. За цією командою зробити два кроки вперед (назад) і приставити ногу.

Під час переміщення праворуч, ліворуч і назад неприпустимий рух руками.

Поверти під час руху

40. Поверти під час руху ходом виконують за командами: **«Право-РУЧ»**, **«Право-СКІС»**, **«Ліво-РУЧ»**, **«Ліво-СКІС»**, **«Оберни(сь) — РУШ»**.

Для поверту праворуч і право-скіс виконавча команда подається рівночасно зі ставленням на землю правої ноги. За цією командою лівою ногою зробити крок, повернутися на передку лівої ноги, рівночасно з повертом витягнути праву ногу вперед і продовжувати рух у новому напрямі.

Для поверту ліворуч і ліво-скіс виконавча команда подається рівночасно зі ставленням на землю лівої ноги. За цією командою правою ногою зробити крок, повернутися на передку правої ноги, рівночасно з повертом витягнути ліву ногу вперед і продовжувати рух у новому напрямі.

Для поверту **«обернись»** виконавча команда подається рівночасно зі ставленням на землю правої ноги. За цією командою зробити ще один крок лівою ногою (на лічбу раз), витягнути праву ногу на півкроку вперед і трохи ліворуч і, різко повернувшись у бік лівої руки на передках обох ніг (на лічбу два), продовжувати рух лівою ногою в новому напрямі (на лічбу три).

Під час повертів рух руками здійснюється в такт кроку.

41. Поверти та рухи право-скіс і ліво-скіс під час руху бігом виконують за тими командами, що й під час руху ходом, повертом на одному місці на дві лічби в такт бігу. Поверт **«обернись»** під час бігу здійснюється в бік лівої руки на одному місці на чотири лічби в такт бігу.

2.2. МУШТРОВІ ХВАТИ Й РУХ З НАВЧАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

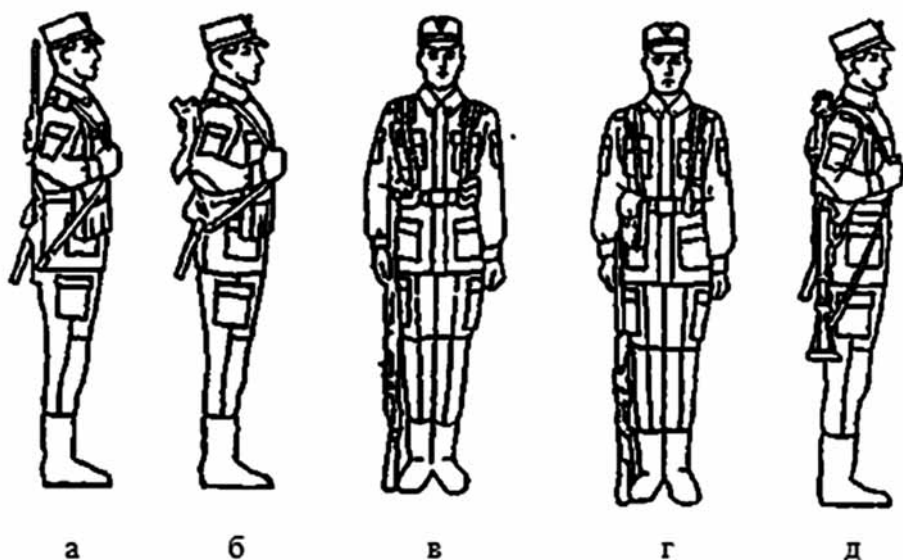
Муштрова постава з навчальною зброєю

42. Муштрова постава з навчальною зброєю та сама, що й без навчальної зброї, при цьому автомат тримають у положенні **«на ремінь»** цівковою частиною догори, п'ястю правої руки торкаючись горішнього зрізу поясного ременя, а автомат зі складеним прикладом—цівковою частиною додолю (мал. 5 — а, б).

Кріс тримають біля ноги правою рукою (правицею) так, щоб приклад стояв за тильником на землі, торкаючись стопи правої ноги, гострим кутом на лінії передків. Праву руку опустити вільно, охопивши нею цівку та газову трубку (мал. 5 — в).

Ручний і сотенний кулемети тримають біля ноги так само, як і кріс, при цьому вільно опущеною правою рукою обхопити: в ручному кулеметі — цівку, а в сотенному — кожух (мал. 5 — г).

Ручний гранатомет у положенні **«на ремінь»** тримають цівковою частиною догори (мал. 5 — д).

Мал. 5. Основна постава з навчальною зброєю:
а — з автоматом із дерев'яним прикладом;
б — з автоматом зі складаним прикладом;
в — із крісом (із снайперською гвинтівкою);
г — із ручним (сотенним) кулеметом;
д — із ручним гранатометом

Виконання хватів з навчальною зброєю на місці

43. Автомат із положення **«на ремінь»** береться **«на груди»** за команду **«Автомат на гру-ДИ»** трьома хватами.

Перший хват. Подати праву руку за ременем трохи догори, зняти автомат із плеча й, підхопивши його лівою рукою за підцівник й надложе, тримати перед собою вертикально магазином ліворуч, цілковим зрізом на висоті підборіддя (мал. 6 — а).

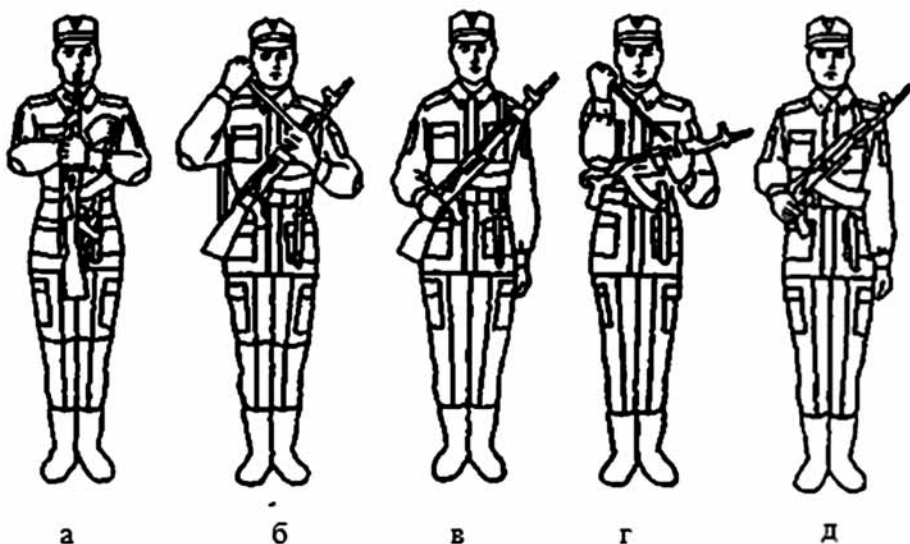
Другий хват. Правою рукою відвести ремінь праворуч і перехопити його долонею знизу так, щоб пальці були напівзігнуті й звернені до себе, рівночасно просунути під ремінь лікоть правої руки (мал. 6 — б).

Третій хват. Закинути ремінь за голову, взяти автомат правою рукою за перехват приклада, а ліву руку швидко опустити (мал. 6 — в).

Автомат зі складаним прикладом із положення **«на ремінь»** беруть **«на груди»** за тією самою командою, двома хватами.

Перший хват. Правою рукою зняти автомат із плеча, не виводячи ліктя правої руки з-під ременя, і, підхопивши автомат лівою рукою за підцівник і надложе, тримати його перед собою магазином додолу, а цілковою частиною — ліворуч (мал. 6 — г).

Другий хват. Закинути правою рукою ремінь за голову на ліве плече, взяти нею автомат за цілкову скриньку біля ременя, а ліву руку швидко опустити (мал. 6 — д).

Мал. 6. Хват з автоматом «на груди» з положення «на ремінь»

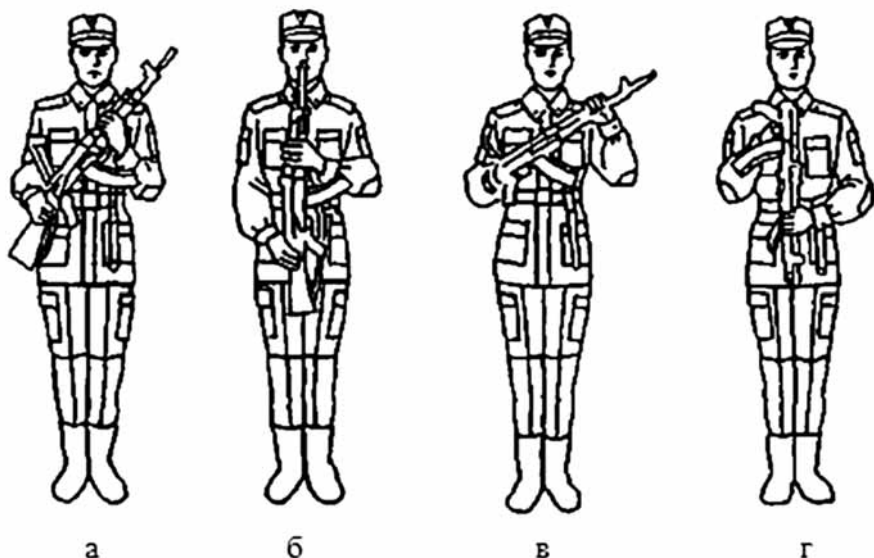
44. Автомат із положення «**на груди**» брати «**на ремінь**» за командою «**На ре-МІНЬ**» трьома хватами.

Перший хват. Лівою рукою взяти автомат за підцівник і надложити йому, одночасно подаючи його трохи вперед угору, вивести праву руку з-під ремня, схопити нею за перехват приклада й тримати автомат, як показано на мал. 7 — а.

Другий хват. Трохи підіймаючи автомат догори, перекинути ремінь через голову й тримати автомат перед собою вертикально магазином ліворуч, цівковим зрізом на висоті підборіддя (мал. 7 — б).

Третій хват. Правую рукою взяти ремінь за його горішню частину й закинути автомат на праве плече в положення «**на ремінь**», а ліву руку швидко опустити (мал. 5 — а).

Автомат зі складаним прикладом із положення «**на груди**» в положення «**на ремінь**» беруть за тією самою командою трьома хватами.

Мал. 7. Хват з автоматом «на ремінь» з положення «на груди»

Перший хват. Лівою рукою взяти автомат угорі за цівку та газову трубку, й, підіймаючи автомат угору, вивести лікоть правої руки з-під ремня, правою рукою, долонею знизу, взяти ремінь біля цівкової скриньки (мал. 7 — в).

Другий хват. Повертаючи автомат цівковою скринькою догори, перекинути ремінь через голову й тримати автомат магазином праворуч (мал. 7 — г).

Третій хват. Закинути автомат за праве плече в положення «**на ремінь**», а ліву руку швидко опустити (мал. 5 — б).

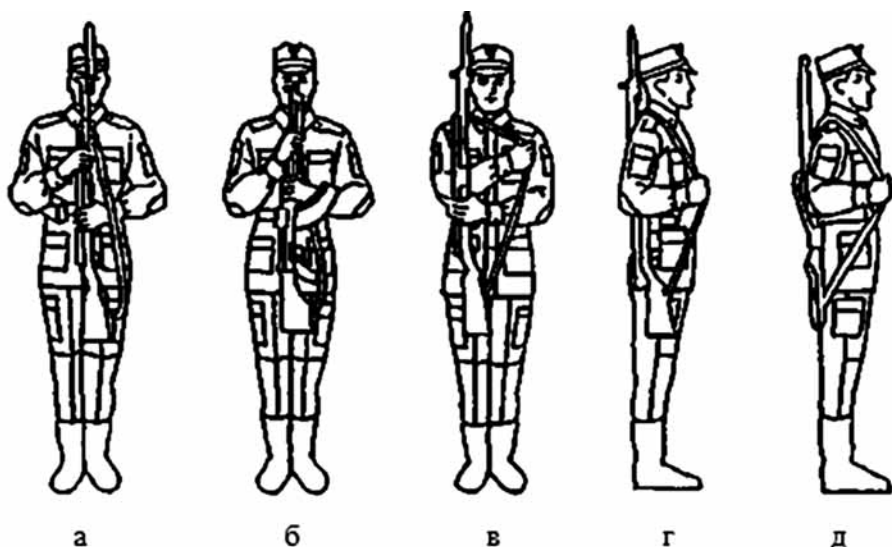
45. Кріс (ручний кулемет) від ноги в положення **«на ремінь»** беруть за командою **«На ре-МІНЬ»** трьома хватами.

Перший хват. Правою рукою трохи підняти кріс (ручний кулемет), не віддаляючи його від тіла, повернути магазином (ручний кулемет — пістолетною ручкою) ліворуч, лівою рукою взяти кріс за магазин (ручний кулемет — за цівку) й тримати його цівковим зрізом на рівні очей, лікоть правої руки притиснути (мал. 8 — а, б).

Другий хват. Правою рукою взяти ремінь і відтягнути його ліворуч (мал. 8 — в).

Третій хват. Швидко перекинути кріс (ручний кулемет) за плече, ліву руку опустити, праву руку опустити по ремені так, щоб передпліччя було в горизонтальному положенні, кріс (ручний кулемет) легенько притиснути ліктем до тіла (мал. 8 — г, д).

46. З положення **«на ремінь»** кріс беруть до стопи трьома хватами, а ручний кулемет — двома хватами за командою **«До сто-ПІ»**.

Мал. 8. Хвати «на ремінь» із крісом та ручним кулеметом

Виконання хватів із крісом

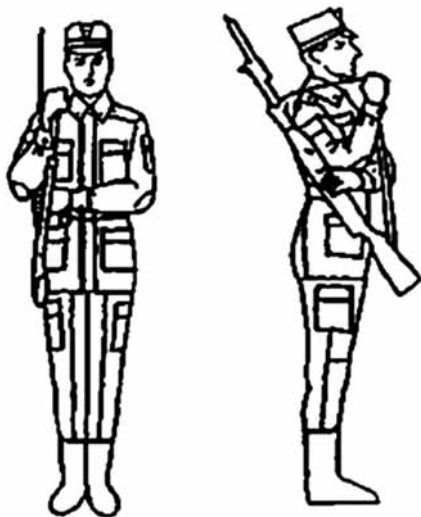
Перший хват. Правою рукою за допомогою ременя подати приклад вперед, лівою рукою взяти кріс за магазин і трохи підняти його (мал. 9).

Другий хват. Винести кріс лівою рукою з-за плеча й узяти його правою рукою за горішню частину ложа й надложити магазином ліворуч (мал. 8 — а).

Третій хват. Ліву руку швидко опустити, а правою плавно поставити кріс на землю біля ноги.

Виконання хватів із ручним кулеметом і крісом

Перший хват. Подаючи праву руку за ременем трохи вгору, зняти кулемет із плеча й, підхопивши його лівою рукою за підцівник, правою взяти кулемет за цівку та підпору вище газової трубки й тримати його перед собою пістолетною ручкою ліворуч, цівковим зрізом на рівні очей (мал. 8 — б).

Мал. 9. Перший хват із крісом до стопи з положення «на ремінь»

Другий хват. Ліву руку швидко опустити, а правою плавно поставити кулемет на землю біля ноги.

Сотенний кулемет для положень «на ремінь» і «до стопи» беруть як зручніше.

47. Кріс від ноги в положення «на плече» беруть тільки з настромленим багнетом за командою «**На плече-ЧЕ**» двома хватами.

Перший хват. Правицею, підіймаючи й повертаючи кріс замком уперед, перенести його прямовисне біля тіла до лівого боку й рівночасно перехопити п'ястю правої руки за горішню частину ложі й надложити, тим часом подати п'ясть лівої руки трохи вперед і поставити кріс прикладом на долоню лівої руки так, щоб затильник приклада лежав на долоні, великий палець був спереду, а інші пальці були притиснуті до лівого боку приклада, кріс тримати

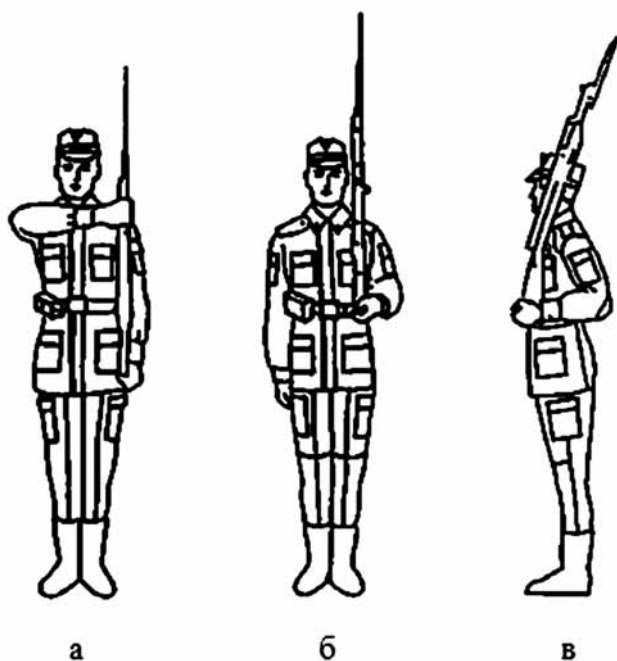
прямовисно у витягненій руці навпроти лівого плеча, гострим кутом приклада торкаючись лівої ноги, лікоть правої руки — на висоті плеча (мал. 10 — а).

Другий хват. Правицю швидко опустити, рівночасно лівою рукою підняти кріс так, щоб він спусковою клямрою ліг у виїмку плеча, і тримати його, не нахилиючи вбік, п'ясть лівої руки тримати трохи нижче ліктя, приклад притиснути до пояса, а передпліччя — до боку (мал. 10 — б, в).

48. Кріс до стопи з положення «на плече» беруть за командою «**До сто-ПИ**» трьома хватами.

Перший хват. Швидко опустити ліву руку, рівночасно правицею охопити кріс за горішню частину ложа й надложити та поставити його в положення, як показано на мал. 10 — а.

Другий хват. Перенести правою рукою кріс вділ до правої ноги, повертаючи його замком до себе, підтримуючи кріс лівою рукою біля багнетної ручки, тримати його

Мал. 10. Хвати із крісом
від стопи в положення «на плече»

вздовж стегна правої ноги так, щоб приклад внутрішнім боком торкався мізинця правої ноги.

Третій хват. Швидко опустити ліву руку, а правіцею плавно поставити кріс на землю.

49. Якщо виникає потреба відпустити (підтягнути) ремінь, подається команда **«Ремінь — ПОДОВЖ (УКОРОТИ)»**.

За попередньою командою автомати й ручні гранатомети взяти в правіцю, кріси й кулемети — до стопи, в автоматі зі складеним прикладом, крім того, відкинути приклад. За виконавчою командою зробити право-скіс рівночасно відставити ліву ногу на крок ліворуч і, нахилившись уперед, уперти зброю прикладом об стопу лівої ноги, а цівкою покласти на вигин правого ліктя, ноги в колінах не згинати, тримаючи правіцею пряжку ременя, лівою рукою підтягнути (відпустити) ремінь і самостійно прибрати муштрову поставу.

50. Перед поданням команд: **«За плечі»**, **«На ремінь»** і **«На груди»** — зброю попередньо ставлять на запобіжник за командою **«Запобіжник — ПОСТАВ»**.

Якщо необхідно зняти багнет або настромити його, то подають команди: **«Багнет ГЕТЬ»** і **«Багнет — НА ЗБРОЮ»**.

51. Зброю з положення «**на ремінь**» беруть у положення «**за плечі**» за командою «**Зброю — ЗА ПЛЕЧІ**» двома хватами.

Перший хват. Лівою рукою взяти ремінь трохи нижче правого плеча, а правою рівночасно взятися за приклад (автомат із складеним прикладом і ручний гранатомет — за цівку біля долішньої антабки).

Другий хват. Правою трохи підняти зброю догори, а лівою рукою закинути ремінь за голову на ліве плече, зброю та руки швидко опустити (мал. 11).

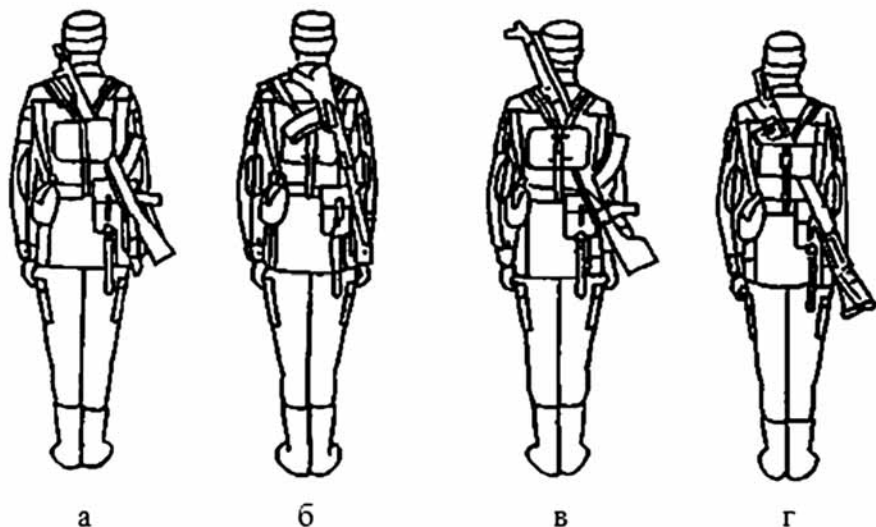
Автомат «**за плечі**» беруть без багнета-ножа, а кріс — зі спущеним багнетом-ножем.

52. Зброю з положення «**за плечі**» беруть у положення «**на ремінь**» за командою «**Зброю на ре-МІНЬ**» двома хватами.

Перший хват. Лівою рукою взяти ремінь трохи нижче лівого плеча, а правою одночасно взятися за приклад (за цівку, за розтруб).

Другий хват. Правою трохи підняти зброю, а лівою рукою перекинути ремінь через голову на праве плече, ремінь узяти правою рукою, як показано на мал. 5 — а, б, д і 8 — г, д, ліву руку швидко опустити.

53. Для переведення автомата з положення «**на груди**» в положення «**за плечі**» й з положення «**за плечі**» в положення «**на груди**», а також кріса з положення «**за плечі**» в положення «**до стопи**» їх попередньо беруть за командою у положення «**на ремінь**».

Мал. 11. Положення зброї «за плечі»:

ф — автомата з дерев'яним прикладом;

б — автомата зі складним прикладом;

в — ручного кулемета;

г — ручного гранатомета

Для переведення автомата зі складаним прикладом **«за плечі»** з положення **«на груди»** правицею взяти автомат за цівкову частину й, підтягуючи його цівкою до лівого плеча, перевести в положення **«за плечі»**.

Під час виконання хвату **«на груди»** з положення **«за плечі»** правицею взяти автомат за цівкову частину й, підтягуючи його цівкою до лівого плеча, перевести в положення **«на груди»**.

Ручний кулемет у положенні **«за плечі»** брати як зручніше.

54. За загальною командою **«До сто-ПИ»** кріси й кулемети беруть до стопи, а положення автоматів і ручних гранатометів не змінюється.

55. Для виправлення неправильного положення зброї подають команду, наприклад, **«Зброю по-ПРАВ»**.

Поверти й рух зі зброєю

56. Поверти й рух зі зброєю виконують за такими самими правилами та командами, що й без зброї.

57. Під час повертів зі зброєю біля ноги на місці за попередньою командою зброю трохи підняти й рівночасно подати багнет-ніж (цівкову частину) на себе, а праву руку легенько притиснути до правого стегна. Зробивши поворот, рівночасно з приставленням ноги плавно опустити зброю на землю.

58. Для руху зі зброєю біля ноги за підготовчою командою **«Ходом»** зброю трохи підняти, а за підготовчою командою **«Бігом»**, крім того, ліву руку напівзігнута в лікті.

Під час руху бігом зброю тримати в легенько зігнутій правиці так, щоб цівкова частина зброї була трохи подана вперед. Під час бігу в зімкненому ладу багнет прибирати на себе.

59. Під час руху зі зброєю біля стопи й у положенні **«на плече»**, **«на ремінь»** і **«на груди»** рукою, не зайнятою зброєю, а під час руху зі зброєю **«за плечі»** обома руками вільно рухати біля тіла в такт кроку.

60. Під час руху з крісом **«на плече»** за виконавчою командою **«Стій»** зупинитися й без команди взяти кріс до стопи за правилами, зазначеними в ст. 48.

Під час руху з крісом в іншому положенні його після зупинки беруть до ноги тільки за командою.

Виконання хватів із крісом

61. Під час руху кріс від стопи **«На плече»** беруть двома хватами, так само як на місці (ст. 47), за командою **«На пле-ЧЕ»**, що подається рівночасно зі ставленням лівої ноги на землю. За виконавчою командою зробити крок правою ногою й потім послідовно зі ставленням лівої ноги на землю виконувати кожний хват.

62. Під час руху кріс до ноги з положення **«На плече»** беруть трьома хватами, так само як на місці (ст. 48), за командою **«До сто-ПИ»**, що подається рівночасно зі став-

ленням лівої ноги на землю. За виконавчою командою зробити крок правою ногою й потім послідовно зі ставленням лівої ноги на землю виконувати кожний хват.

63. Під час руху кріс із положення **«на плече»** в положення **«На руку»** беруть двома хватками за командою **«На ру-КУ»**, що подається рівночасно зі ставленням лівої ноги на землю.

Перший хват. Продовжуючи рух, зробити крок правою ногою й, ставлячи ліву ногу на землю, опустити ліву руку з крісом вділ до відпору, рівночасно правою рукою взяти кріс за перехват ложа разом із ременем.

Другий хват. Зробити ще один крок правою ногою й, ставлячи ліву ногу на землю, швидко перенести кріс правою рукою до правого боку, повернувши його магазином дотолу, і підхопити лівою рукою за горішню частину ложа й надложа; притиснути шийку ложа до правого боку біля пояса, правий лікоть розвернути на лінії пліч, багнет-ніж тримати напроти правого ока й на висоті ший (мал. 12).

64. Під час руху кріс із положення **«На руку»** беруть **«На плече»** двома хватками за командою **«На пле-ЧЕ»**, що подається рівночасно зі ставленням лівої ноги на землю.

Перший хват. Продовжуючи рух, зробити правою ногою крок, рівночасно зі ставленням лівої ноги на землю штовхнути кріс лівою рукою догори на себе, повертаючи його правицею за перехват ложа замком уперед, і поставити прямовисно на долоню опущеної лівої руки.

Другий хват. Зробити ще крок правою ногою й рівночасно зі ставленням лівої ноги на землю взяти кріс на плече та опустити праву руку.

Мал. 12. Хват із крісом
«на руку» під час руху

Виконання муштрових хватів із шаблею

65. У ладу з шаблею піхви притримувати вільно опущеною лівою рукою, великим пальцем — ізсередини, а іншими — ззовні (мал. 13).

66. Козацьке військове привітання шаблею на місці виконується за командою **«Збросью ЧЕСТЬ»** трьома хватками. Перший хват виконується за підготовчою командою, другий і третій — за виконавчою.

Перший хват. Лівою рукою посунути шаблю трохи вперед, тим часом правою рукою обхопити ручку держака згори й, притримуючи піхви, витягнути залізко на ширину долоні (мал. 14 — а).

Мал. 13. Основна постава з шаблею

Другий хват. Узяти шаблю сторч, швидко вийняти шаблю з піхов й, обернувши її кінцем залізка догори, лезом ліворуч, опустити руку так, щоб п'ясть руки знаходилась на висоті підборіддя й 10 см перед ним, а залізко прямовисно (мал. 14 — б).

Третій хват. Опустити шаблю додолю так, щоб п'ясть руки була біля правого стегна, а лезо залізка було спрямоване до себе й вістрям навпроти лівого передка (мал. 14 — в), рівночасно повернути голову в бік отамана.

67. За командою «**До стопи**» або «**Спочинь**» шаблю вкладають у піхви трьома хватами.

Перший хват. Підійняти шаблю на витягнену руку вістрям догори, лезом ліворуч, лівою рукою взяти за горішній кінець піхов (мал. 15 — а).

Другий хват. П'ястям руки повернути залізко вістрям додолю й, не дивлячись на піхви, спрямувати його в піхви, допомагаючи лівою рукою; опустити залізко в піхви настільки, щоб правиця була на висоті плеча, лівою рукою підтримувати піхви (мал. 15 — б).

Мал. 14. Хвати козацького вітання шаблею

Мал. 15.
Хвати вкладання
шаблі в піхви

Мал. 16.
Шабля в поставі
«на плече»

Мал. 17.
Положення шаблі
«на плече» під час руху

Мал. 18.
Другий хват салюту
шаблею під час руху

Третій хват. Дослати залізко в піхви й стати **«Струнко»**.

68. За командою **«На плече»** шаблю з піхов виймають трьома хватами.

Перший і другий хвати виконують, як зазначено в ст. 66.

Третій хват. Швидко опустити праву руку й поставити шаблю прямовисно до правого плеча лезом у поле, обхопивши вказівним і середнім пальцями ручку з зовнішнього боку, а великим пальцем — із внутрішнього, решту два пальці опустити вільно додолу (мал. 16).

69. Під час руху з шаблею **«На плече»** правою рукою робити рухи вперед і назад, не нахилиючи шаблі вбік (мал. 17).

Піхви підтримувати лівою рукою. Ліву руку з піхвами тримати нерухомо.

За командою **«Стій»** шаблю вкладають у піхви, як зазначено в ст. 67.

70. Козацьке військове вітання шаблею (салют) під час руху виконується двома хватами.

Перший хват. Не доходячи двадцяти кроків до отамана, взяти шаблю сторч.

Другий хват. За десять кроків повернути голову в бік отамана й рівночасно опустити шаблю додолу лезом ліворуч так, щоб вістря залізка було правіше носка й приблизно на 10 см від землі (мал. 18). Пройшовши чотири кроки повз отамана, повернути голову просто, взяти шаблю сторч, а тоді в положення **«на плече»**.

РОЗДІЛ 3

КОЗАЦЬКЕ ВІЙСЬКОВЕ ВІТАННЯ, ВИХІД ІЗ ЛАДУ, ПОВЕРНЕННЯ ДО ЛАДУ І ПІДХІД ДО ОТАМАНА

3.1. Козацьке військове вітання на місці й під час руху без зброї

71. Усі козаки, зодягнуті в однострої, зобов'язані під час зустрічі (випередженні) вітати один одного, а також військовослужбовців Збройних Сил України, суворо дотримуючись правил, зазначених у ст. 73–78.

Підлеглі та молодші за рангою козаки вітають першими, а коли стрічні займають рівне становище, то першим вітається той, хто першим побачив.

72. Козаки зобов'язані, крім того, віддавати честь:

- під час виконання Державного Гімну України;
- могилам вояків, які полягли в боях за волю та незалежність України;
- козацьким хоругвам і бойовим хоругвам (прапорам) військових частин Збройних Сил України, а також майві (Військово–морському прапорі) Військово–Морських сил України, прибуваючи на військовий корабель і сходячи з нього;
- похоронним процесіям, які супроводжує військо.

73. Козацьке військове вітання треба виконувати чітко й по–молодецькому, з точним дотриманням правил муштрової постави та руху.

74. Для козацького військового вітання на місці поза ладом без шапки за три–чотири кроки до отамана козак має обернутися в бік отамана — стати «**струнко**» й дивитися йому в обличчя, повертаючи слідом за ним голову.

Якщо шапка вдягнена, то, крім того, треба прикласти праву руку до шапки так, щоб пальці були разом, долоня пряма, середній палець торкався долішнього краю шапки (біля дашка), а лікоть був на лінії та висоті плеча (мал. 19). Під час поверту голови в бік отамана положення руки залишається без зміни (мал. 20).

Коли отаман міне того, хто вітається, голову треба поставити прямо й рівночасно з ним опустити руку.

75. Для козацького військового вітання під час руху поза ладом без шапки за три–чотири кроки до отамана рівночасно зі ставленням ноги козак має припинити рух руками, повернути голову в бік отамана і, продовжуючи рух, дивитися йому в обличчя. Пройшовши біля отамана, голову треба поставити прямо й продовжувати рух руками.

Якщо козак має на голові шапку, то рівночасно зі ставленням ноги на землю треба повернути голову й прикласти правицю до шапки, ліву руку тримати нерухомо біля стегна (мал. 20); пройшовши біля отамана, рівночасно зі ставленням ноги на землю голову поставити прямо, а правицю опустити.

Мал. 19.
Козацьке військове
вітання на місці

Мал. 20.
Козацьке військове вітання
під час руху

Під час випередження отамана треба вітати його рівночасно з першим кроком випередження. За другим кроком голову поставити прямо й правицю опустити.

76. Якщо у козака руки зайняті ношею, козацьке військове вітання слід виконувати повертом голови в бік отамана.

3.2. Козацьке військове вітання з навчальною зброєю на місці й під час руху

77. Козацьке військове вітання зі зброєю на місці поза ладом відбувається так само, як і без зброї (ст. 73); при цьому положення зброї, за винятком кріса «**на плече**», не змінюється й руки до шапки не прикладають. Під час козацького військового вітання з крісом у положенні «**на плече**» його попередньо беруть до ноги.

Зі зброєю в положенні «**за плечі**» вітатися слід, прикладаючи праву руку до шапки.

78. Для козацького військового вітання під час руху поза ладом зі зброєю біля ноги, «**на ремінь**» або «**на груди**» за три–чотири кроки до отамана рівночасно зі ставленням ноги треба повернути голову в його бік і припинити рух вільною рукою; зі зброєю в положенні «**за плечі**», крім того, прикласти руку до шапки. Вітаючись з крісом у положенні «**на плече**», правицю продовжувати рух біля тіла.

79. Козацьке військове вітання за командою **«Для зустрічі справа (зліва, з фронту), зброєю ЧЕСТЬ»** із крісом виконують із положення **«до стопи»** двома хватками.

Перший хват. Піднявши кріс правою рукою, тримати його прямовисне, цівкою навпроти середини грудей, планкою мірника до себе, рівночасно з цим лівою рукою взяти кріс за ложе (чотири пальці спереду на магазині, а великий — під планкою мірника), п'ясть лівої руки — на висоті пояса (мал. 21-а).

Другий хват. Праву руку перенести на перехват ложа й підтримувати нею кріс так, щоб великий палець був ззаду, а решта пальців, складені разом і витягнені, лежали спереду на перехваті ложа (мал. 21-б).

Рівночасно з виконанням другого хвату повернути голову праворуч (ліворуч) і проводити отамана поглядом, повертаючи слідом за ним голову.

80. Із положення **«зброєю честь»** кріс беруть до ноги за командою **«До сто-ПИ»**.

За попередньою командою голову поставити просто, а за виконавчою — взяти кріс до ноги трьома хватками.

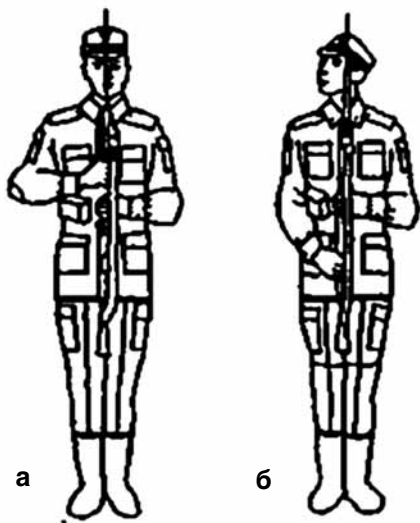
Перший хват. Праву руку перенести догори й взяти нею кріс за горішню частину ложа й надложа.

Другий хват. Перенести кріс до правої ноги так, щоб приклад внутрішнім боком торкався мизинця правої ноги, лівою рукою підтримувати кріс біля багнетної трубки.

Третій хват. Швидко опустити ліву руку, а правою рукою кріс плавно поставити на землю.

81. Козацьке військове вітання виконанням хвату **«зброєю честь»** із крісом здійснюють тільки підрозділи і частини під час перебування їх у ладу на місці.

За командою **«Для зустрічі справа (зліва, з фронту), зброєю ЧЕСТЬ»** кріси беруть у положення **«зброєю честь»**, усі козаки, які перебувають у ладу, приймають поставу **«струнко»** й рівночасно повертають голову в бік отамана, проводжаючи його поглядом. Якщо в ладу козаки мають навчальні автомати, кулемети й ручні гранатомети, то постава їх не змінюється.

Мал. 21.
Козацьке військове
з крісом «зброєю честь»

3.3. Вихід із ладу й підхід до отамана

82. Для виходу козака з ладу подається команда, наприклад: **«Козак Іванченко. Вийти з ладу на стільки-то кроків»** або **«Козак Іванченко. До мене (бігом до мене)»**. Козак, почувши своє прізвище, відповідає: **«Я»**, а за командою про вихід (виклик) із ладу відповідає: **«Так, пане сотнику»** (називається ранга того, хто цю команду дав). За першою командою козак рівним кроком виходить із ладу на вказану кількість кроків, рахуючи від першої лави, зупиняється й повертається обличчям до ладу. За другою командою козак, зробивши один–два кроки від першої лави прямо, під час ходу повертається в бік отамана, найкоротшим шляхом рівним кроком підходить або підбігає до нього й доповідає про прибуття (ст. 85).

Під час виходу козака з другої лави він злегенька кладе ліву руку на плече козака, який стоїть спереду; цей робить крок уперед і, не приставляючи правої ноги, крок праворуч, пропускає козака, що виходить із ладу, а відтак стає на своє місце.

Під час виходу козака з ладу, що стоїть спереду, його місце займає козак, що стоїть за ним.

Коли козакові треба вийти з колони (дворяду, триряду, чотириряду), він виходить із ладу в бік найближчого крила, роблячи попередньо зворот праворуч (ліворуч). Якщо поруч стоїть козак, то він робить крок правою (лівою) ногою вбік і, не приставляючи лівої (правої) ноги, крок назад, пропускає козака, який виходить із ладу, а відтак стає назад на своє місце.

83. Для повернення козака в лад подається команда, наприклад: **«Козак Івченко. Стати в лад»** або тільки **«Стати в лад»**.

За командою **«Козак Івченко»** козак, який стоїть обличчям до ладу, почувши своє прізвище, повертається обличчям до отамана й відповідає **«Я»**, а за командою **«Стати в лад»**, якщо він без зброї або зі зброєю в положенні **«за плечі»**, прикладає руку до шапки, відповідає: **«Так, пане сотнику»** (називається ранга того, хто цю команду дав), повертається в напрямі руху, за першим кроком опускає руку, рухаючись рівним кроком, найкоротшим шляхом стає на своє місце в ладу.

Під час повернення в лад з відходом від отамана козак діє, як зазначено в ст. 85, рухаючись рівним кроком найкоротшим шляхом до свого місця в ладу.

Якщо подається команда **«Стати в лад»** (без називання прізвища), козак, що стоїть обличчям до лави, повертається в лад без попереднього поверту до отамана і без відповіді **«Я»**.

84. Під час виходу з ладу положення зброї не змінюється, за винятком кріса в положенні **«на плече»**, який перед початком руху беруть до ноги.

Після повернення в лад зброю беруть у те положення, в якому вона є у козаків, які стоять у ладу.

85. Під час підходу до отамана поза ладом козак за три–чотири кроки до нього переходить на рівний крок, за два–три кроки зупиняється й рівночасно з приставленням ноги прикладає праву руку до шапки, а тоді доповідає, наприклад: **«Пане четарю. Козак Килимник за вашим наказом прибув»** або **«Пане полковнику. Сотник**

Петенко за вашим наказом прибув». Після доповіді руку опускає.

Отримавши дозвіл іти, козак прикладає праву руку до шапки й відповідає: **«Так, пане полковнику»**, а тоді повертається в напрямі руху, з першим кроком (зі ставленням лівої ноги на землю) опускає руку й, зробивши три–чотири кроки рівним, продовжує рух похідним кроком.

Під час підходу до отамана зі зброєю руки до шапки не прикладають, за винятком випадку, коли зброя перебуває в положенні **«за плечі»**.

86. Під час підходу до отамана, виходу з ладу, положення зброї не змінюється, за винятком кріса в положенні **«на плече»**, який беруть до ноги після зупинки козака перед начальником.

Під час відходу від отамана кріс із положення **«до стопи»**, якщо необхідно, козак бере в інше положення після відповіді **«Так, пане...»**.

87. Отаман, подаючи команду для повернення козака в лад або даючи йому дозвіл іти, прикладає руку до шапки та опускає її.

РОЗДІЛ 4

ЛАДИ РОЮ, ЗАГОНУ (ЧЕТИ), СОТНІ, КУРЕНЯ ПІШО

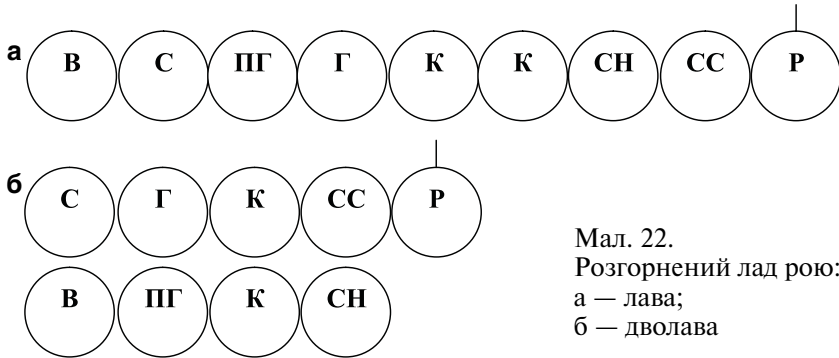
4.1. Лади рою

Розгорнений лад

88. Розгорнений лад рою може бути лавою або дволавою.

Шикуння рою в лаву (дволаву) здійснюється за командою **«Рій, у лаву (дво-лаву) — ЗБІРКА»**.

Подавши команду, отаман рою приймає поставу **«струнко»** обличчям у бік чолової лінії шикуння, рій шикується ліворуч від отамана, як показано на мал. 22, 23, на встановлених цим Впорядком інтервалах і дистанціях.

Мал. 22.
Розгорнений лад рою:
а — лаву;
б — дволава

З початком шикуння ройовий виходить із ладу й стежить за шикунням рою. Рій кількістю чотири особи й менше завжди шикується в одну лаву.

89. За потребою вирівняти рій на місці подають команду **«РІВНЯЙСЬ»** або **«Вліво — РІВНЯЙСЬ»**.

За командою **«РІВНЯЙСЬ»** усі, крім правокрилового, повертають голови праворуч (праве вухо вище від лівого, підборіддя трохи підняте) і, вирівнюючись, голови повертають ліворуч (ліве вухо вище від правого, підборіддя трохи підняте).

Під час вирівнювання козаки можуть трохи пересуватися вперед, назад або в той чи інший бік.

Під час вирівнювання з навчальними крісами (кулеметами) в положенні **«до стопи»**, крім того, за виконавчою командою багнет-ніж (цівкову частину) подають на себе та притискають до правого боку.

Після закінчення вирівнювання подається команда **«СТРУНКО»**, за якою всі козаки швидко ставлять голову просто, а навчальні кріси (кулемети) переводять у попереднє положення.

Під час вирівнювання рою після виконання команди «обернись» у наступній команді вказується на бік рівняння, наприклад: **«Вправо (вліво) — РІВНЯЙСЬ»**.

90. За командою **«СПОЧИНЬ»** й за командою **«ЗАПРАВСЯ»** на місці козаки повинні чинити так, як зазначено в ст. 28.

За командою **«Рій — РОЗІЙДИСЬ»** козаки виходять із ладу. Для збору подається команда **«Рій — ДО МЕНЕ»**, за якою козаки бігом збираються до отамана й за його додатковою командою шикуються.

91. Поверти рою виконують рівночасно всі козаки з дотриманням рівняння за командами та правилами, зазначеними в ст. 30, 40, 41 і 57. Після поверту рою в дволаві праворуч (ліворуч) ройовий робить півкроку праворуч (ліворуч), а під час оберту — крок уперед.

92. Для розміщення рою на місці подається команда **«Рій, вправо (вліво, від середини), розім-КНИСЬ»** або **«Рій, вправо (вліво, від середини), на стільки-то кроків, розім-КНИСЬ (бігом, розім-КНИСЬ)»**. За виконавчою командою всі козаки, за винятком того, від якого здійснюється розмикання, повертаються в зазначений бік, рівночасно з приставленням ноги повертають голову до чола ладу і йдуть пришвидшеним півкроком (бігом), дивлячись через плече (рам'я) на того, хто йде ззаду, і не відриваючись від нього; після зупинки того, хто йде ззаду, кожен робить ще стільки кроків, скільки було зазначено в команді, й повертається ліворуч (праворуч).

Під час розмикання від середини вказується, хто є середнім. Козак, названий середнім, почувши своє прізвище, відповідає: **«Я»**, витягає вперед ліву руку та опускає її.

Під час вирівнювання рою зберігається встановлений під час розмикання проміжок.

93. Для змикання рою на місці подають команду **«Рій, вправо (вліво, до середини) зім-КНИСЬ (бігом, зім-КНИСЬ)»**. За виконавчою командою всі козаки, за винятком того, до якого призначене змикання, повертаються в бік змикання, після чого пришвидшеним півкроком (бігом) підходять на встановлений для зімкненого ладу проміжок і в міру підходу самостійно зупиняються та повертаються ліворуч (праворуч).

94. Для руху рою подають команди: **«Рій, на ре-МІНЬ (на пле-ЧЕ)»**, **«Ходом (рівним кроком, бігом) — РУШ»**. Якщо необхідно, в команді зазначається напрям руху й бік рівняння, наприклад: **«Рій, на ре-МІНЬ (на пле-ЧЕ)»**, **«На такий-то предмет, право (вліво) — глянь, ходом (рівним кроком, бігом) — РУШ»**.

За командою **«РУШ»** усі козаки рівночасно починають рух із лівої ноги, дотримуючись рівняння й зберігаючи інтервали та дистанції.

Якщо бік рівняння не зазначений, то рівняння здійснюється в бік правого крила поглядом без повернення голови.

Для того, щоб зупинити рій, подається команда — **«Рій — СТІЙ»**.

95. Якщо у козаків є різні види навчальної зброї й якщо потрібно перевести один із них в інше положення, в команді зазначається назва цієї зброї. Наприклад: **«Автомати на гру-ДИ»**, **«Кулемети на ре-МІНЬ»**, **«Кріси на пле-ЧЕ»** тощо.

96. Для переміщення на кілька кроків у бік ладу на місці подається команда **«Рій, право-РУЧ (ліво-РУЧ)»**, а після поверту ладу — **«Стільки-то кроків уперед, ходом — РУШ»**. Після того як козаки зроблять необхідну кількість кроків, рій за командою **«Ліво-РУЧ (право-РУЧ)»** повертається в початкове положення.

Переміщення вперед або назад на кілька кроків виконується так, як зазначено в ст. 39. Під час переміщення назад не рухають руками.

97. За потребою йти вільно подається команда **«ДОВІЛЬНИЙ КРОК»**, а для руху злогоджено — **«РІВНИЙ КРОК»** (крок беруть за головним або за підрахунком отамана).

98. Дія зміни напряму заходження плечем подається команда **«Рій, правим (лівим) заходь, ходом — РУШ»** (під час ходу — **«РУШ»**).

За цією командою рій починає заходити правим (лівим) плечем уперед: крайній крила, який заходить, повернувши голову вздовж чола, іде повним кроком, узгоджуючи свій рух так, щоб не потіснити інших до нерухомого крила; крайній нерухомого крила відбиває крок на місці й поступово повертається ліворуч (праворуч), узгоджуючись із рухом крила, яке заходить; решта, дотримуючись рівняння за чоловою лінією поглядом у бік крила, що заходить (не повертаючи голови), і відчувачаючи ліктем сусіда з боку нерухомого крила, робить крок настільки менший, наскільки ближче перебуває до нерухомого крила.

Коли рій зробить заходження настільки, наскільки потрібно, подається команда **«Про-СТУЙ»** або **«Рій — СТІЙ»**.

99. Для перешикування рою з лави в дволаву попередньо здійснюється відлік до двох командою **«Рій, до двох — ВІДЛІЧИ»**.

Відлік починається з правого крила: кожний козак, швидко повертаючи голову до козака, який стоїть ліворуч від нього, називає свій номер і швидко ставить голову просто (прямо), крайній лівого крила не повертає.

За таким же правилом відбувається відлік за загальною нумерацією, для чого подається команда **«Рій, на стан — ВІДЛІЧИ»**.

У дволаві лівокриловий другої лави після закінчення відліку за загальною нумерацією доповідає: **«Повний»** або **«Неповний»**.

100. Перешикування рою на місці з лави в дволаву здійснюється за командою **«Рій, у дволаву — ШИКУЙСЬ»**.

За виконавчою командою другі номери роблять лівою ногою крок назад, не приставляючи правої ноги, крок праворуч, щоб стати ззаду за першими номерами, й приставляють ліву ногу.

101. Для перешикування рою на місці з зімкнутої дволави в лаву рій попередньо розмикається на один крок, після чого подається команда **«Рій, у лаву — ШИКУЙСЬ»**.

За виконавчою командою другі номери виходять на лінію перших, роблячи з лівої ноги крок ліворуч, не приставляючи ноги, крок уперед, і приставляють ліву ногу.

102. Навчальну зброю кладуть на землю за командою **«Рій, зброю — НА ЗЕМЛЮ»**. За попередньою командою автомати й ручні гранатомети беруть у праву руку; кірси й кулемети — до стопи; у кулеметах, крім того, відкидають підпору. За виконавчою командою перша лава робить два кроки вперед, потім обидві лави

рівночасно роблять лівою ногою крок уперед і кладуть зброю на землю ручкою замка (замкової рами) додолу, затильником приклада біля передка правої ноги (права нога в коліні не згинається), після чого приставляють ліву ногу до правої.

Ручні гранатомети кладуть на землю ручкою цівки ліворуч. Кулемети ставлять на підпори.

У лаві за виконавчою командою виконують тільки дві останні дії.

103. Для підймання навчальної зброї з землі подають команди: **«Рій — ДО ЗБРОЇ»**, а тоді **«ЗА ЗБРОЮ»**.

За першою командою рій вишиковується біля зброї. За другою командою козаки роблять лівою ногою крок уперед, беруть зброю в праву руку й, випростовуючись, приставляють ліву ногу до правої. Друга лава робить два кроки вперед, після чого обидві лави рівночасно беруть зброю в положення «на ремінь». У кулеметах попередньо складають підпори.

Похідний лад

104. Похідний лад рою може бути колоною в ряді або дворяді.

Шикуння рою в ряд (у дворяд) на місці відбувається за командою **«Рій, в ряд (дворяд) — ЗБІРКА»**. Подавши команду, отаман рою приймає поставу **«струнко»**, обличчям у бік руху, а рій вишиковується згідно зі штатом, як показано на мал. 23 або 24.

Рій у складі чотирьох осіб і менше завжди шикується в ряд.

105. Перешикуння рою з розгорненого ладу в колону відбувається повертом рою праворуч за командою **«Рій, право-РУЧ»**. Під час поверту дволави ройовий робить півкроку праворуч.

106. Перешикуння рою з колони в розгорнений лад відбувається повертом рою ліворуч за командою **«Рій, ліво-РУЧ»**. Під час поверту рою з дворяду ройовий робить півкроку вперед.

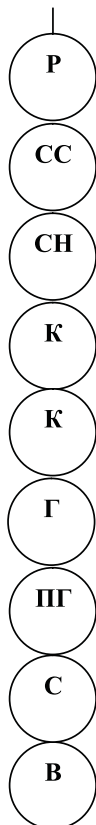
107. Перешикуння рою з ряду в дворяд відбувається за командою **«Рій, у дворяд, ходом — РУШ»** (під час ходу — **«РУШ»**).

За виконавчою командою ройовий (головний) іде півкроком, другі номери, виходячи праворуч, у такт кроку займають свої місця в колоні, як показано на мал. 25, рій рухається півкроком до команди **«ПРОСТУЙ»** або **«Рій — СТИЙ»**.

108. Перешикуння рою з дворяду в ряд відбувається за командою **«Рій, у ряд, ходом — РУШ»** (під час ходу — **«РУШ»**).

За виконавчою командою ройовий (головний) іде повним кроком, а решта — півкроком, у міру звільнення місця другі номери в такт кроку заходять ззаду за першими й продовжують рух повним кроком (мал. 24).

Мал. 23.
Похідний лад рою — ряд

109. Для зміни напрямку руху ряду (дворяду) подають команди:

- «**Рій, правим (лівим) заходь, ходом — РУШ**», головний (головні) заходить (заходять) ліворуч (праворуч) до команди «**ПРОСТУЙ**», решта йде за ним;
- «**Рій, за мною — РУШ (бігом — РУШ)**», рій йде за отаманом;
- «**Рій, оберни(сь) — РУШ**», рій рівночасно обертається за правилами, зазначеними в ст. 40, 41.

Козацьке військове вітання в ладу на місці та під час руху

110. Для козацького військового вітання в ладу на місці, коли отаман підійде за 10–15 кроків, ройовий командує: «**Рій, СТРУНКО, вправо (вліво, до середини) — ГЛЯНЬ**». Козаки рою приймають поставу «**струнко**», рівночасно повертають голову праворуч (ліворуч) і проводять отамана поглядом, повертаючи слідом за ним голову.

Під час підходу отамана з—за плечей ладу ройовий командує «**обернись**», а тоді подає команду для козацького військового вітання.

111. Ройовий, давши команду для козацького військового вітання, якщо він без навчальної зброї або зі зброєю «**за плечі**», прикладає руку до шапки, якщо він зі зброєю «**на плече**», «**на ремінь**» або «**на груди**», — чинить, як зазначено в ст. 85, продовжуючи рух рукою, не зайнятою зброєю; підходить рівним кроком до отамана, за два–три кроки до нього зупиняється й доповідає, наприклад: «**Пане четарю. Другий рій робить те-то. Ройовий Вахнюк**».

Отаман, якого вітають, прикладає руку до шапки після подання команди для козацького військового вітання.

Закінчивши доповідь, ройовий, не опускаючи руки від шапки, робить лівою (правою) ногою крок убік із рівночасним повертом праворуч (ліворуч) і, пропустивши отамана вперед, йде за ним на один–два кроки ззаду та з зовнішнього боку ладу.

Після проходження отамана або за командою «**Спочинь**» ройовий командує: «**СПОЧИНЬ**» — й опускає руку.

Якщо отаман звернеться до козака, що перебуває в ладу, називаючи при цьому козацьку рангу та прізвище, то він відповідає: «**Я**»; а під час звернення з використанням тільки козацької ранги козак у відповідь називає свою посаду, рангу та прізвище. При цьому положення зброї не змінюється й руки до шапки не прикладають.

112. Для козацького військового вітання в ладу під час руху за 10–15 кроків до отамана ройовий командує: «**Рій, СТРУНКО, вправо (вліво) — ГЛЯНЬ**». За командою «**Струнко**» всі козаки переходять на рівний крок, а за командою «**Вправо (вліво) — ГЛЯНЬ**» рівночасно повертають голову в бік отамана й припиняють рух руками або рукою, не зайнятою зброєю. З крісами в положенні «**на плече**» рух рукою, не зайнятою зброєю, не припиняється. Ройовий, якщо він без навчальної зброї або зі зброєю в положенні «**за плечі**», повернувши голову, прикладає руку до шапки.

Після того як пройде отаман або за командою «**СПОЧИНЬ**» — опускає руку.

113. На привітання отамана або під час оголошення подяки козаки відповідають голосно, чітко, одностайно. Для одностайної відповіді під час руху всі козаки почи-

нають відповідати, ставлячи при цьому ліву ногу на землю й вимовляючи кожне наступне слово зі ставленням на землю наступної ноги.

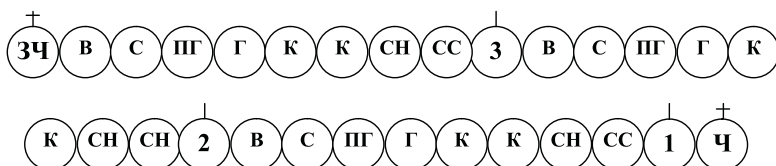
4.2. Лади загону (чети*)

Розгорнений лад

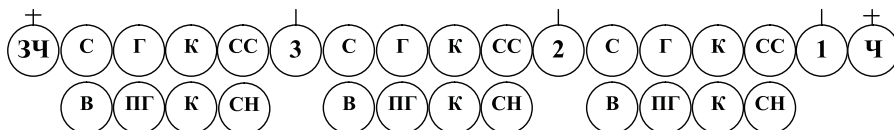
114. Розгорнений лад загону (далі–чети) може бути в лаву або дволаву.

Шикування чети в розгорнений лад відбувається за командою: «**Чета, в лаву (в дволаву) — ЗБІРКА**».

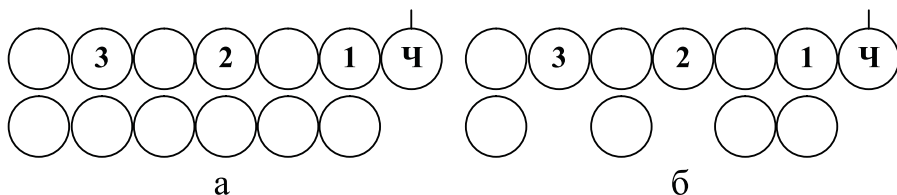
Подавши команду, четовий (четар) приймає поставу «**струнко**» обличчям у бік фронту шикування, рої вишиковуються зліва від отамана, як показано на мал. 26, 27. У дволаві останній ряд у кожному рої повинен бути повним.

Мал. 26. Розгорнений лад чети — лава

Мал. 27. Розгорнений лад чети — дволава

Мал. 28. Розгорнена дволава чети з кількістю в рядах (екіпажах, обслугах):
а — по чотири особи;
б — по три особи

* чЕта і чЕтарі від сербського слова «чета», в жодному разі не «чОта» і не «чОтарі».

На початку шикування роїв четовий виходить із ладу й стежить за шикуванням чети.

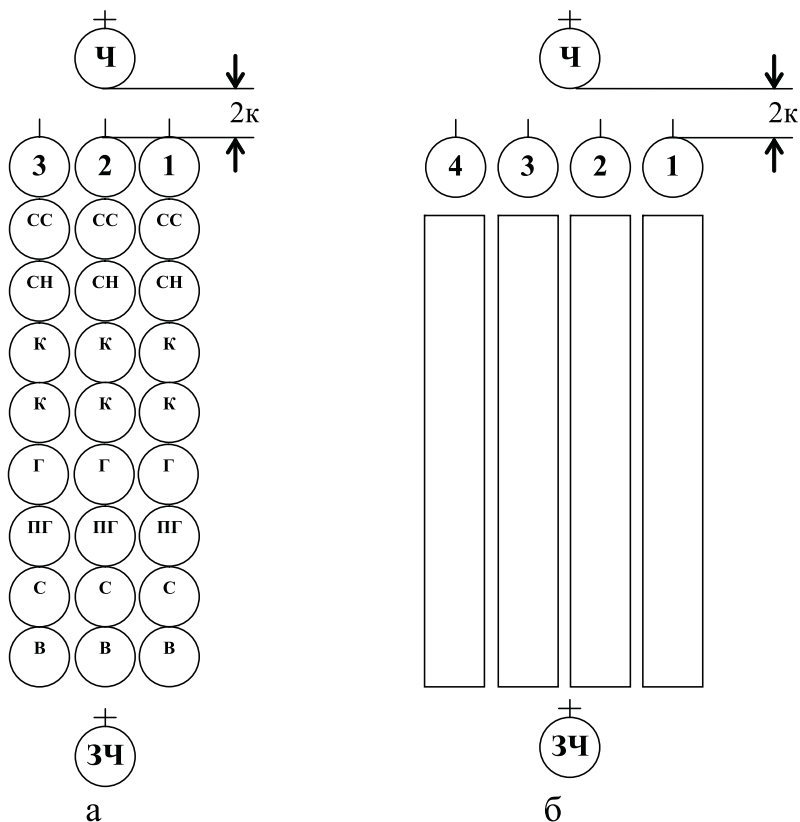
Чета зі складом роїв по чотири й три особи шикується в дволаву, як показано на мал. 28.

115. Вирівнювання, поверти, перешикування та інші дії чети в розгорненому ладу виконують за правилами та командами, поданими для рою.

116. Перешикування чети з лави в дволаву й навпаки здійснюють, як зазначено в ст. 99–101. Під час розрахунку чети в роях на перший і другий ройові в перелік не входять.

Похідний лад (похідна колона)

117. Похідний лад чети (похідна колона) може бути в триряді (у четі з чотирьох роїв — у чотириряді), у дворяді або в ряді (мал. 29, 30 і 31).

Мал. 29. Похідний лад чети: а — триряд; б — чотириряд

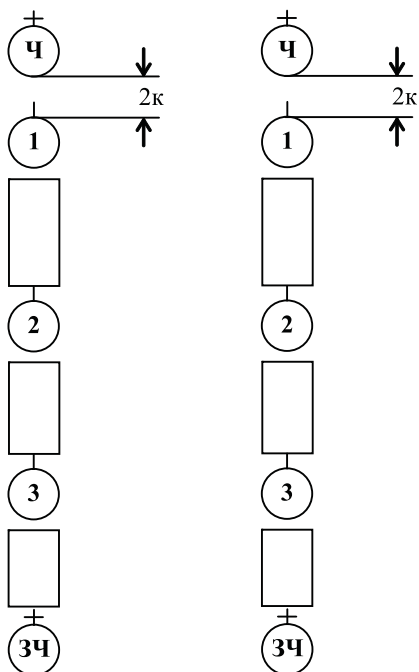
Шиккування чети на місці в триряд (у чотириряд) відбувається за командою **«Чета, в триряд (у чотириряд) — ЗБІРКА»**. За цією командою рої вишиковуються, як показано на мал. 29.

Чета зі складом роїв по чотири й три особи шикується в похідний лад у дворяді, як показано на мал. 32.

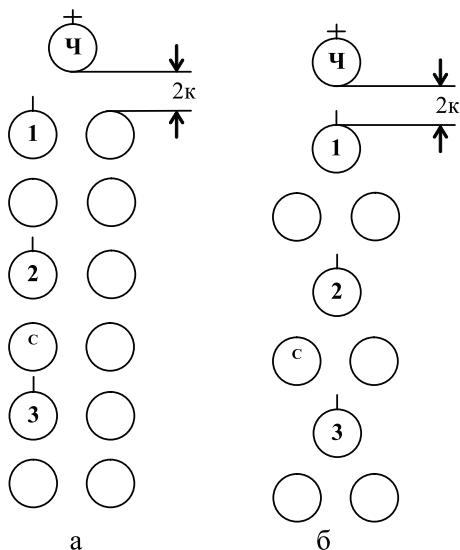
118. Перешикування чети з розгорненої лави в ряд (з дволави в дворяд) здійснюється повертом чети праворуч.

119. Перешикування чети з розгорненої дволави в ряд (з лави в дворяд) відбувається за командою **«Чета, право-РУЧ», «На ре-МІНЬ (на пле-ЧЕ)», «У ряді (у дворяді), ходом — РУШ»** (під час руху — **«РУШ»**).

За командою **«РУШ»** перший рій під час руху перешиковується в ряд, як зазначено в ст. 108 (у дворяд, як зазначено в ст. 107); решта роїв, послідовно перешиковуючись у ряд (дворяд), ідуть гусакм (один за одним) у потилицю першому роєві.

Мал. 30. Похідний лад чети:
а — дворяд; б — ряд

Мал. 32.
Похідний лад чети
з кількістю в роях
(екіпажах, обслугах):
а — по чотири особи;
б — по три особи

120. Перешикування чети з розгорненої лави в триряд (чотириряд) відбувається за командою **«Чета, право-РУЧ», «На ре-МІНЬ (на пле-ЧЕ)», «У триряд (чотириряд), ходом — РУШ»** (під час руху — **«РУШ»**).

За командою **«РУШ»** перший рій іде півкроком, перешиковуючись під час руху в ряд, решта роїв виходять ліворуч на лінію першого на встановлений проміжок, також перешиковуючись у ряд, після чого четовий подає команду **«ПРОСТУЙ»** або **«Чета — СТІЙ»**.

121. Перешикування чети з ряду в розгорнений лад-лаву (з дворяду в дволаву) відбувається повертом чети ліворуч.

122. Перешикування чети з триряду (чотириряду) в дворяд відбувається за командою **«Чета, в дворяд, ходом — РУШ»** (під час руху — **«РУШ»**).

За цією командою перший рій іде прямо, перешиковуючись під час руху в дворяд, як зазначено в ст. 107, решта роїв відбивають крок на місці, потім послідовно виходять у потилицю роєві, що йде попереду, перешиковуючись у дворяд.

123. Для перешикування чети з триряду (чотириряду) в розгорнену дволаву чета попередньо перешиковується в дворяд (ст. 122), а тоді — як зазначено в ст. 121.

124. Перешикування чети з триряду (чотириряду) в ряд відбувається за командою **«Чета, в ряд, ходом — РУШ»** (під час руху — **«РУШ»**).

За цією командою перший рій іде прямо, решта роїв відбивають крок на місці й у міру виходу роїв із ряду послідовно за командою своїх отаманів **«ПРОСТУЙ»** починають рух повним кроком, ідучи в потилицю роєві, що йде попереду.

125. Перешикування чети з ряду в триряд (чотириряд) відбувається за командою **«Чета, в триряд (чотириряд), ходом — РУШ»** (під час руху — **«РУШ»**).

За цією командою перший рій відбиває крок на місці, решта роїв, вийшовши на лінію першого, також відбивають крок на місці до команди четового **«ПРОСТУЙ»** або **«Чета — СТІЙ»**.

126. Перешикування чети з дворяду в триряд (чотириряд) відбувається за командою **«Чета, в триряд (чотириряд), ходом — РУШ»** (під час руху — **«РУШ»**). За командою **«РУШ»** чета перешиковується в триряд, як зазначено в ст. 120.

127. Для збору чети подають команду **«Чета — ДО МЕНЕ»**, за якою рої бігом збираються біля четаря й за його додатковою командою вишиковуються.

128. Зміна напрямку руху чети в похідному ладу відбувається за командами та правилами, зазначеними для похідного ладу рою.

Козацьке військове вітання в ладу на місці й під час руху

129. Чета виконує козацьке військове вітання у ладу на місці й під час руху так, як зазначено для рою (ст. 110–113).

Заступник четового та ройові перебувають у ладу на своїх місцях і руки до шапки не прикладають.

Під час руху за командою для козацького військового вітання спів припиняють.

4.3. Лади сотні

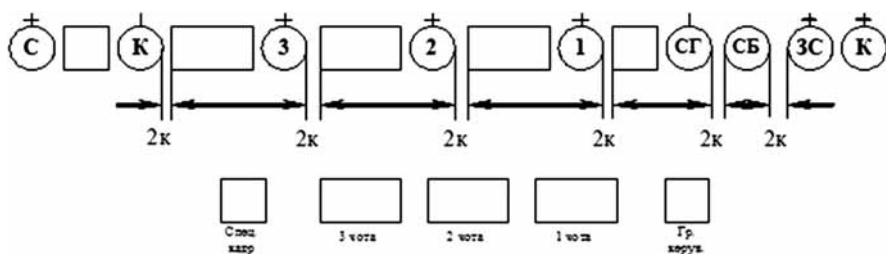
Розгорнений лад

130. Розгорнений лад сотні може бути в дволаву або в лінію четових колон (чоти в триряд, у чотириряд; спеціальний підрозділ — у дворяд).

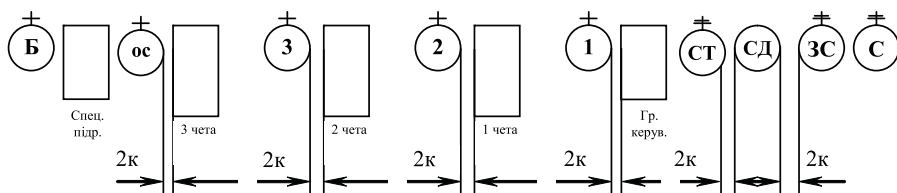
За потребою сотня може бути вишикувана в ряд.

131. Шикування сотні в розгорнений лад відбувається за командою **«Сотня, у дволаву — ЗБІРКА»** або **«Сотня, в лінію четових колон — ЗБІРКА»**. Шикування сотні відбувається за першою четою.

Подавши команду, сотенний приймає поставу **«струнко»** обличчям у бік чола шикування. Четовий першої чоти, подавши команду **«Чета, у дволаву (у триряд, у чотириряд) — ЗБІРКА»**, вишиковує свою чету зліва від сотенного. Решта чет за командою своїх четових вишиковуються зліва від першої чети за порядком своїх номерів (мал. 33, 34). На початку шикування першої чети сотенний виходить із ладу сотні й стежить за її шикуванням.

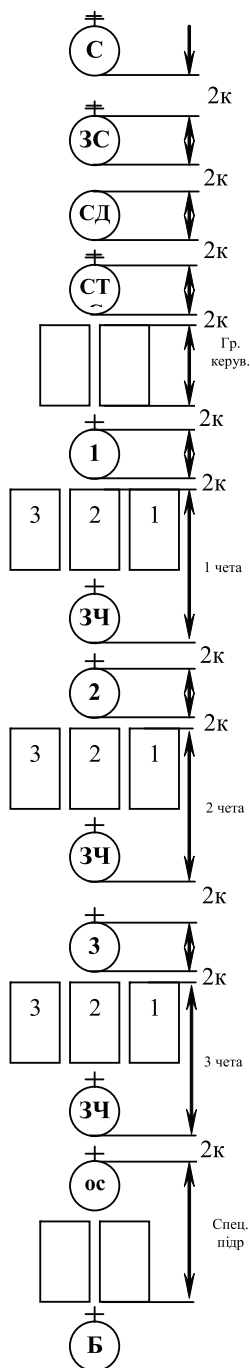
Мал. 33. Розгорнутий лад сотні — дволава

Мал. 34. Розгорнутий лад сотні — лінія четових рядів

Спеціальний підрозділ шикується зліва від третьої чети, а група керування — справа від четового першої чети в дволаву.

Заступник сотенного стає зліва від сотенного; довбиш (за наказом сотенного) — зліва від заступника; осавул — на лівому крилі сотні.

Під час шикуння сотні в дволаву чети, які мають рої по чотири й три особи, шикуються, як показано на мал. 28.

132. Вирівнювання, поверти, перешикування й інші дії сотні в розгорненому ладу виконують за правилами й командами, зазначеними для рою та чети.

Похідний лад (похідна колона)

133. Похідний лад сотні (похідна колона) може бути в триряд (у чотириряд) або у дворяд (мал. 35, 36).

Шикуння сотні на місці (у чотириряд, у дворяд) відбувається за командою **«Сотня, у триряд (у чотириряд, у дворяд) — ЗБІРКА»**.

За цією командою сотня шикуються, як показано на мал. 35 і 36. При цьому чети за командою своїх четових шикуються за порядком номерів у триряд (у чотириряд, у дворяд); спеціальний підрозділ шикуються за третьою четою, а група керування — спереду четового першої чети в дворяді.

Під час шикуння й перешикування сотні в похідний лад заступник сотенного стає два кроки за сотенним, два кроки за ним, за наказом сотенного, стає довбиш; осавул стає за спеціальним підрозділом.

134. Перешикування сотні з лінії четових рядів у похідну колону відбувається за командою **«Сотня, на ре-МІНЬ (на пле-ЧЕ)»**; **«У похідну колону трирядом (чотирирядом, дворядом), за мною (або вказується напрям), ходом — РУШ»** або **«Сотня, на ре-МІНЬ (на пле-ЧЕ)»**; **«У похідну колону трирядом (чотирирядом, дворядом), по дорозі, порядок руху: група керування, перша чета й т.д. (або вказується інший порядок руху), ходом — РУШ»**.

За командою **«В похідну колону»** четові стають за два кроки перед своїми четами (мал. 29–31, 35).

Мал. 35. Похідний лад сотні — триряд

За виконавчою командою починає рух група керування або названа в команді чета; решта підрозділів відбивають крок на місці. У міру висунення групи керування або названої в команді чети решта підрозділів за командою своїх отаманів **«ПРОСТУЙ»** починають рух за порядком, указаним сотенним, або як показано на мал. 35 і 36.

Якщо необхідно, чети перешиковуються під час руху за командою своїх четових, як було вказано сотенним.

135. Перешикування сотні з трияду (чотирияду) в лінію четових колон відбувається за командою **«Сотня, вліво в лінію четових колон, ходом — РУШ»** (під час руху — **«РУШ»**).

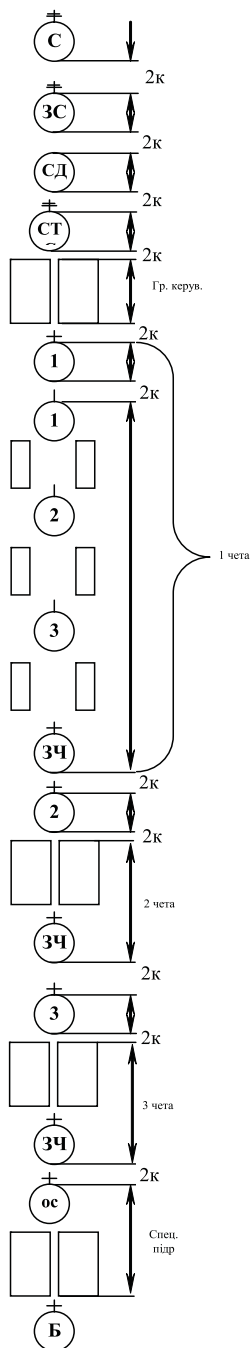
За виконавчою командою група керування або чолова чета відбиває крок на місці, решта підрозділів виходять вліво на лінію чолової. За командою четових **«НА МІСЦІ»** чети, відбиваючи крок на місці, вирівнюються в чолову лінію та в глибину до команди сотенного **«Сотня — СТІЙ»** або **«ПРОСТУЙ»**. За командою **«Сотня — СТІЙ»** четові стають на правих крилах своїх чет, заступник четового — на правому крилі групи керування.

136. Перешикування сотні з розгорненої дволови в дворяд відбувається повертом сотні праворуч, а з дворяду в розгорнену дволову — повертом ліворуч.

Козацьке військове вітання в ладу на місці й під час руху

137. Для козацького військового вітання в ладу на місці, коли отаман підійде на 40–50 кроків, сотенний подає команду **«Сотня, СТРУНКО, вправо (вліво, до середини) — ГЛЯНЬ»**.

За цією командою всі стають **«струнко»** й повертають голови в указаний бік, а заступник сотенного і четові, які перебувають у ладі, крім того, прикладають руку до шапки.

Мал. 36. Похідний лад сотні — дворяд

Сотенний, подавши команду, прикладає руку до шапки, підходить рівним кроком до отамана, за два–три кроки до нього зупиняється й доповідає, наприклад: **«Пане осавуле, перша сотня займається тим-то. Сотник Кравченко»**.

Зробивши доповідь, сотенний, не опускаючи руки від шапки, робить лівою (правою) ногою крок убік із рівночасним повертом праворуч (ліворуч) і, пропустивши отамана вперед, іде за ним на один–два кроки ззаду та з зовнішнього боку ладу.

Після того як пройде отаман або за командою **«СПОЧИНЬ»** сотенний командує: **«СПОЧИНЬ»** — та спускає руку.

138. Козацьке військове вітання в лад у під час руху виконується, як зазначено для рою та чети. При цьому заступники сотенного і четові прикладають руку до шапки.

Якщо отаман випереджує колону сотні, то команда для козацького військового вітання не подається; вітаються тільки отамани підрозділів від чети й вище.

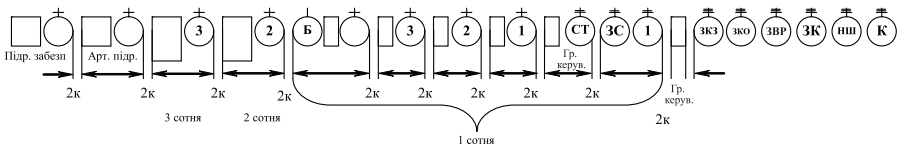
4.4. Лади куреня

Розгорнений лад

139. Розгорнений лад куреня може бути в лінію четових колон, у лінію сотенних колон або дволавий.

Шикуння куреня відбувається за наказом курінного або за командою: **«Курінь, у лінію четових (сотенних) колон — ЗБІРКА»** або **«Курінь, у дволаву — ЗБІРКА»**.

140. Курінь у лінію четових колон шикуються, як показано на мал. 37; сотні — на одній чоловічій лінії, кожна в лінію четових колон, чети — в триряд (чотириряд), інтервал між четами й сотнями — два кроки.

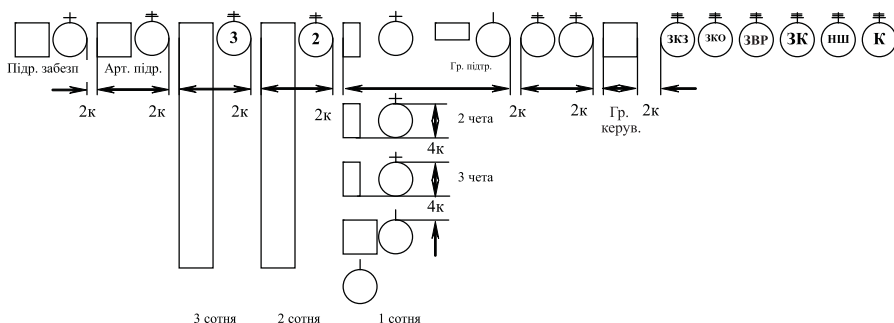

Мал. 37. Розгорнутий лад куреня — лінія четових рядів

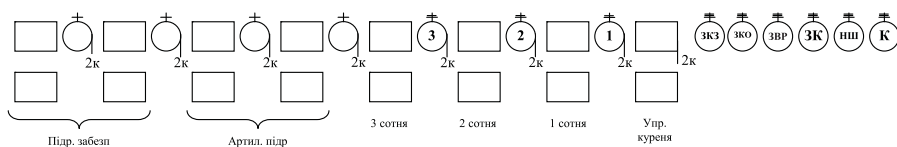
141. Курінь у лінію сотенних колон шикуються, як показано на мал. 38: сотні на одній чоловічій лінії, кожна в триряд (чотириряд); дистанція між четами — чотири кроки; інтервал між сотнями — два кроки.

142. Порядок шикуння куреня в дволаву показаний на мал. 39.

143. Заступники курінного та начальник штабу куреня в розгорненому ладі стають в одну лаву зліва від курінного, а інші старшини куреня, не показані на мал. 37, 38 і 39, шикуються з рештою складу керування куреня.

Мал. 38. Розгорнутий лад куреня — лінія сотенних рядів

Мал. 39. Розгорнутий лад куреня — дволава

Вирівнювання та поверти в розгорненому ладу виконуються за правилами та командами, вказаними для рою та чети.

Похідний лад (похідна колона)

144. Похідний лад куреня (похідна колона) (мал. 40) складається з похідних ладів сотень, вишикуваних у триряди (чотириряди) один за одним на дистанціях у два кроки (від останньої лави сотні, що йде попереду, до отамана сотні).

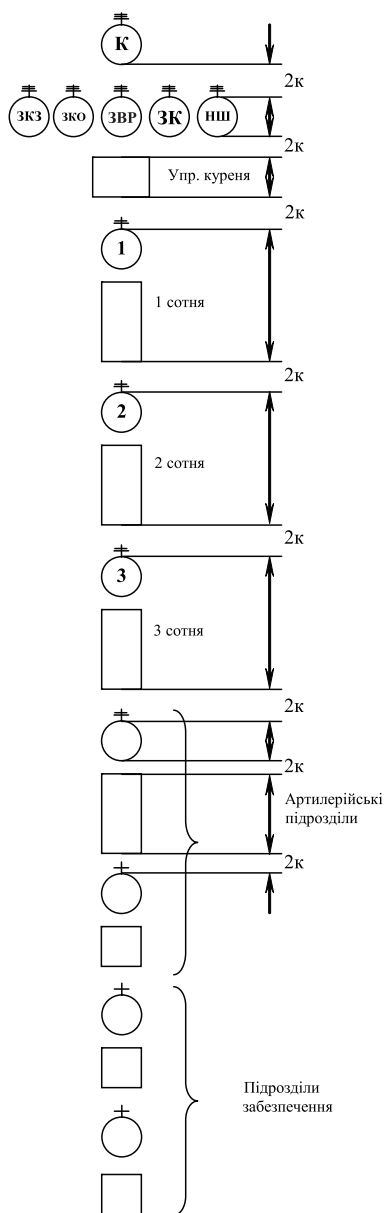
145. Курінь з лінії четових або сотенних колон перешиковується в похідну колону за командою, наприклад: «**Курінь, у похідну колону, по дорозі (або вказується інший напрям руху), за порядком шикунання (або вказується інший порядок прямування)**»; «**На ре-МІНЬ**»; «**Перша сотня — ВПЕРЕД**».

За командою **«В похідну колону»** сотенні стають перед своїми сотнями за вісім кроків; два кроки за ними — їх заступники; четові — два кроки перед своїми четами; довбиші займають місця, як показано на мал. 35.

За виконавчою командою сотні — за командою своїх отаманів (ст. 134), послідовно перешиковуються у колону, ідуть за порядком, який указав курінний.

Отаман куреня рухається десять кроків попереду отамана головного підрозділу, два кроки за отаманом куреня в одній лаві — його заступники, а за ними два кроки — решта складу керування куреня.

146. Курінь із похідної колони в розгорнений лад перешиковується за наказом або за команду курінного.

Мал. 40.
Похідний лад куреня —
похідна колона

У наказі вказують місце та чоло шикування куреня, за якою сотнею шикуватися і яким ладом.

Під час перешикування за командою **«Курінь, увліво в лінію четових (сотенних) колон, ходом — РУШ»** (під час руху — **«РУШ»**) підрозділи вишиковуються, як показано на мал. 37 або 38.

Козацьке військове вітання в лад на місці й під час руху

147. Козацьке військове вітання в лад на місці та під час руху виконується відповідно до вказаного для сотні (ст. 137 і 138).

Під час руху куреня в колоні команду курінного для козацького військового вітання послідовно повторюють отамани сотень (крім головної), коли отаман зрівняється з серединою сотні, що йде попереду.

148. Козацькі підрозділи, перебуваючи в ладі, за командою вітають:

- Президента України, Голову Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України;
- усіх прямих отаманів, а також осіб, яких призначено керувати інспектуванням (перевіркою) підрозділу (частини).

Для військового вітання в ладі на місці зазначених вище осіб старший отаман подає команду **«СТРУНКО. Вправо (вліво, до середини) — ГЛЯНЬ»**, зустрічає їх і доповідає. Наприклад: **«Пане генерале-хорунжий. Козацький курінь імені Івана Богуня для переходу на навчання вишикуваний. Курінний Ткаченко»**.

Під час шикування підрозділу з Козацькою Хоругвою (під час паради, муштрового перегляду, складання присяги тощо) в доповіді зазначається назва підрозділу з переліком наданих їй почесних найменувань та відзнак.

Під час військового вітання в ладі в русі отаман подає команду, але не доповідає.

149. Козацькі підрозділи вітають за командою:

- могили вояків, які полягли в боях за волю й незалежність України;
- козацькі хоругви, бойові хоругви (прапори) військових частин Збройних Сил України, а на військових кораблях — майву (військово–морський прапор) Військово–Морських Сил України під час її підймання та спускання;
- похоронні процесії, які супроводжує військо;
- під час зустрічі між собою і підрозділи й частини Збройних Сил України.

150. Коли козаки, що перебувають в ладу на місці, вітають Президента України, Голову Верховної Ради України, Прем'єр–міністра України, оркестра (якщо така є) виконує **«Козацький марш»** і Державний Гімн України.

Під час вітання козацькими частинами прямих отаманів від отамана своєї частини й вище, а також осіб, призначених керувати інспектуванням (перевіркою), оркестра виконує **«Козацький марш»**.

151. Під час перебування поза ладом, як під час занять, так і у вільний від занять час, козацькі частини та підрозділи вітають за командою **«Струнко»**.

У штабах, канцеляріях та установах вітають за командою тільки прямих отаманів та осіб, призначених інспектуванням (перевіркою).

На заняттях поза ладом, а також під час нарад старшин і генералів для зустрічі отаманів подається команда **«Панове старшини»**. Команду **«Струнко»** або **«Панове старшини»** подає старший із присутніх козаків (отаманів) або козак, який перший побачив прибулого старшого отамана. За цією командою всі присутні встають, повертаються в бік прибулого отамана й приймають поставу **«струнко»**, а старшини і підхорунжі з вдягнутою шапкою, крім того, прикладають до неї руку.

Старший із присутніх отаманів підходить до прибулого й доповідає йому.

Прибулий отаман, прийнявши доповідь, подає команду **«Спочинь»** або **«Панове старшини»**. Той, хто доповів, повторює цю команду, після чого всі присутні приймають поставу **«спочинь»**. Старшини і підхорунжі при вдягненій шапці відпускають від неї руку й далі чинять за вказівкою прибулого отамана.

152. Команду **«Струнко»** або **«Встати. Струнко»** подають і доповідають отаману лише під час першого його відвідання козацької частини або підрозділу в цей день.

У присутності старшого отамана команду підрозділові для козацького військового вітання молодшому не подають і не доповідають.

Під час проведення класних занять команду **«Струнко»** або **«Панове старшини»** подають перед кожним заняттям і після його закінчення.

Команда **«Струнко»** перед доповіддю отаманові подається в тому разі, якщо при цьому присутні інші козаки. Якщо козаки відсутні, то отаманові тільки доповідають.

153. Під час виконання Державного Гімну України козаки, що перебувають у ладу, приймають поставу **«струнко»** без команди, а отамани підрозділів від чети й вище, крім того, прикладають руку до шапки.

Козаки, які перебувають поза ладом, під час виконання Гімну приймають поставу **«струнко»**, одягнені в шапки — прикладають руку до шапки.

154. Команди для вітання козацьким і підрозділам не подають:

- під час оголошення в частині або підрозділі тривоги або збору;
- на марші під час руху й відпочинку, а також під час усіх тактичних занять і навчань;
- на командних пунктах, вузлах зв'язку;
- на вогневій лінії та вогневій позиції під час стріляння;
- на летовищах під час летів;
- під час виконання господарських робіт або робіт із навчальною метою, а також під час спеціальних занять і робіт у майстернях, автопарках, ангарах, лабораторіях;
- під час спортових змагань та ігор;
- під час їди й після сигналу «Спочинь» до сигналу «Вставай» ;
- у приміщеннях для хворих.

У перелічених випадках отаман або старший тільки доповідає отаманові, який прибув. Наприклад: **«Пане осавуле. Перша козацька сотня виконує другу вправу навчального стріляння. Сотенний Шевчук».**

Козацькі підрозділи, які беруть участь у похоронній процесії, не виконують козацького військового вітання.

155. Під час звернення отамана або старшого до окремих козаків вони, за винятком хворих, приймають поставу «**струнко**» й називають свою посаду, козацьку рангу та прізвище.

На урочистих зборах, конференціях, а також під час вистав, концертів і в кіно отамани не подають команд для козацького військового вітання й отаманові не доповідають. На козацьких радах для козацького військового вітання подають команду «**Струнко**» й доповідають отаманові.

Наприклад: **«Пане полковнику. Особовий склад куреня на козацьку раду зібраний. Курінний — осавул Сердюк».**

156. На вітання отамана або старшого **«Слава Україні!»** всі козаки, що перебувають у ладу або поза ладом, відповідають **«Героям слава!»**

Якщо старший отаман прощається, то козаки відповідають: **«Здорові будьте»**, додаючи в кінці відповіді слово **«пане»** та козацьку рангу. Наприклад, під час відповідей:

- ройовим, підхорунжим: **«Здорові будьте, пане бунчужний»,**
«Здорові будьте, пане підхорунжий» тощо;
- старшинам: **«Здорові будьте, пане сотнику»;**
- найвищим старшинам (генералам): **«Здорові будьте,**
пане генерале-хорунжий».

157. Якщо отаман за порядком служби поздоровляє козака або дякує йому, то козак відповідає отаманові: **«Служу українському народові».**

Якщо отаман поздоровляє козацький підрозділ, то він відповідає протяглим триразовим **«Слава»**, а якщо отаман дякує, то козацький (підрозділ) відповідає: **«Служим українському народові!».**

РОЗДІЛ 5

ВИШКІЛЬНИЙ ПЕРЕГЛЯД СОТНІ Й КУРЕНЯ

5.1. Основні засади

158. Вишкільний перегляд проводиться з метою визначення ступеня муштрового вишколу одним та муштровою злагожденості підрозділів. Під час вишкільного перегляду також перевіряється зовнішній вигляд козаків, наявність і стан спорядження, навчальної зброї й техніки. Під час інспектування на вишкільному перегляді, крім того, проводиться опитування козаків. Опитування козаків може також відбуватися під час перевірок.

Кожний вишкільний перегляд закінчується проходженням підрозділу (частини) урочистим ходом, а після віднесення Козацької Хоругви — виконанням підрозділами ладової пісні.

Вишкільний перегляд здійснюють прямі отамани або особи, призначені керувати інспектуванням (перевіркою).

Особам, які проводять муштровий вишкільний перегляд, дозволяється залежно від мети, завдань перегляду та проходження програми вишколу встановлювати порядок проведення вишкільного перегляду.

Напередодні перегляду отаман, що здійснює перегляд, повідомляє отамана підрозділу (частини) про час, місце, порядок шикуння та проведення перегляду, форму одягу, яку навчальну зброю приготувати на огляд.

159. Вишкільний перегляд сотні і куреня здійснюють пішо.

На перегляд виводять весь особовий склад підрозділу. Якщо є можливість — то з навчальною зброєю.

5.2. Вишкільний перегляд пішо

Перегляд сотні

160. Для вишкільного перегляду сотня шикуються в розгорнену дволаву; сотенний — перед серединою сотні, за сім кроків; довбиш — за два кроки справа від групи керування, заступники сотенного — за два кроки справа від довбиша; осавул стає на лівому крилі сотні (мал. 33).

161. Коли отаман, що проводить перегляд, наблизиться на 40–50 кроків, сотенний командує: «**Сотня, СТРУНКО, вправо (вліво, до середини) — ГЛЯНЬ**».

За цією командою виконують зазначене в ст. 136.

Давши команду, сотенний прикладає руку до шапки, підходить рівним кроком до отамана, що проводить перегляд, зупиняється перед ним за два–три кроки й доповідає, наприклад: «**Пане полковнику. Перша сотня для вишкільного перегляду вишикувана. Сотенний Марчук**». Після закінчення доповіді сотенний робить лівою

(правою) ногою крок убік із рівночасним поворотом праворуч (ліворуч) і, пропустивши отамана вперед, іде за ним на один–два кроки ззаду й із зовнішнього боку ладу, не опускаючи руки від шапки.

Довбуш за командою сотенного **«Вправо (вліво, до середини) — ГЛЯНЬ»** починає бити **«Похідний марш»** (Додаток 6); коли сотенний зупиниться перед отаманом, що здійснює перегляд, довбиш перестає бити в барабан, а після доповіді сотенного відновлює биття в барабан.

162. Отаман, що здійснює перегляд, після обходу чола ладу сотні від правого крила до лівого вітається з особовим складом сотні, дозволяє подати команду **«Спочинь»** і дає необхідні вказівки сотенному для продовження перегляду. Як тільки отаман зупиниться перед серединою ладу сотні, довбиш припиняє бій.

Сотенний дає команду **«СПОЧИНЬ»**, опускає руку від шапки і після отримання від отамана вказівок приступає до їх виконання.

163. Перегляд сотні починається з перевірки наявності особового складу, зовнішнього вигляду козаків, стану спорядження та навчального озброєння; тоді перевіряють рівень вишколу одинцем і сотні, вміння співати ладові пісні в складі чети й сотні.

164. Сотня проходить урочистим ходом перед отаманом, що здійснює перегляд, четами на дистанції одного лінійного (двох лінійних); чети — в триряд (чотириряд), тримаючи навчальну зброю в положенні **«на ремінь»** або в іншому положенні за вказівкою отамана, що здійснює перегляд. Автомати в положенні **«на груди»** підтримують лівою рукою за підцівник й надложе.

165. Перед початком проходження урочистим ходом безпосередні вищі отамани сотенного, присутні на перегляді, стають на один–два кроки ззаду й справа від старшого отамана, що здійснює перегляд.

Сотенний, перешикувавши (вишикувавши) сотню в лінію четових колон, маючи лінійних для позначення лінії проходження сотні на правому крилі сотні в ряді, стає сім кроків попереду чолової чети (групи керування) обличчям до ладу й командує: **«Сотня, СТРУНКО. До урочистого ходу, четами, на одного лінійного (двох лінійних) дистанції, перша чета (група керування) прямо, решта право-РУЧ»**; **«На ре-МІНЬ»** (**«Автомата на-ГРУДИ»**); **«Вправо глянь, ходом — РУШ»**, відтак швидко обертається на передку правої ноги в бік лівої руки й починає рух із лівої ноги рівночасно із сотнею.

За командою **«До урочистого ходу»** виходять із ладу й стають: заступник сотенного — два кроки за сотенним, четові — два кроки попереду своїх чет, довбиш — два кроки за заступником сотенного; лінійні вибігають або виходять пришвидшеним рівним кроком на лінію проходження сотні, зупиняються на відстані 10–15 м (15–20 кроків) один від одного, самостійно повертаються ліворуч, а за командою **«Ходом — РУШ»** рівночасно беруть автомати в положення **«на груди»**, а кріси — в положення **«зброєю честь»**.

За виконавчою командою рух починає вся сотня; причому перша чета (група керування) рухається рівним кроком прямо, а кожна наступна, підійшовши до місця,

де стояла перша чета (група керування), повертає ліворуч, відбиває крок на місці й вирівнюється. Коли чета, що йде попереду, відійде на вказану командою відстань, четовий наступної чети командус: **«ПРОСТУЙ»**. За цією командою чета починає рух рівним кроком.

Правокрилові в четах ідуть уздовж лінії, позначеної лінійними, на один крок від них.

Під час проходження сотні з кісами в положенні **«на руку»** багнети тримають навпроти правого плеча, на висоті шиї, так щоб багнети другої та наступних лав перебували з правого боку тих, хто йде попереду. Кіси в положенні **«на руку»** беруть за командою (сигналом) сотенного (четового) за три–чотири лінійних до старшого отамана, що здійснює перегляд.

166. Сотенний, його заступник і четові, не доходячи до старшого отамана на дистанцію одного лінійного, прикладають руку до шапки й рівночасно повертають голову в бік старшого отамана, що здійснює перегляд.

Пройшовши чотири кроки біля старшого отамана, сотенний заходить убік, стає справа від своїх безпосередніх вищих отаманів (ст. 187) і залишається там, поки не перейде вся сотня.

Коли четовий прикладе руку до шапки, всі козаки цієї чети рівночасно повертають голову в бік старшого отамана. Після проходження чети біля старшого отамана, що здійснює перегляд, на відстань одного лінійного четовий отаман опускає руку від шапки, а всі інші козаки повертають голову прямо.

Якщо сотня проходила з кісами в положенні **«на руку»**, то за командою (сигналом) четових їх беруть у положення **«на плече»**.

167. Коли сотня мине старшого отамана, що здійснює перегляд, лінійні за сигналом старшого беруть зброю в положення **«на ремінь»**, повертаються праворуч, бігом у лаві наздоганяють сотню й стають у лад свого підрозділу.

Перегляд куреня

168. Для вишкільного перегляду курінь шикується в розгорнений лад у лінію четових колон або в дволаву (мал. 37 і 39); курінний — перед серединою куреня за десять кроків; довбиші куреня — на правому крилі в одній лаві, два кроки справа від сотенного чоловії сотні; заступники курінного й начальника штабу куреня — два кроки справа від довбишів. Якщо курінь має оркестру, то довбишів на крило не викликають, а оркестра стає два кроки справа від сотенного правокрилової сотні.

Зустріч старшого отамана відбувається за порядком, указаним для сотні. Після відповіді на вітання старшого отамана за командою курінного **«Спочинь»** сотенні входять з ладу і стають п'ять кроків перед серединою своїх сотень.

169. Курінь проходить перед старшим отаманом, який здійснює перегляд, сотнями на відстані одного лінійного (двох лінійних); сотні — трирядом (чотирирядом).

170. Перед початком проходження урочистим ходом курінний, перешикувавши (вишикувавши) курінь, як було зазначено, маючи лінійних на правому крилі куреня

в лаві, стає 15 кроків перед чоловою сотнею (керуванням куреня) й подає команди: **«Курінь, СТРУНКО. До урочистого ходу, сотнями, на одного лінійного (двох лінійних) дистанції, перша сотня (керування куреня) прямо, решта право-РУЧ»; «На ре-МІНЬ» («Автомата на-ГРУДИ»); «Вправо — ГЛЯНЬ, ходом — РУШ».**

За командою **«До урочистого ходу»** найкоротшим шляхом виходять із ладу й стають: заступники курінного й начальники штабу куреня — два кроки в одній лаві ззаду курінного, сотенні — сім кроків попереду своїх сотень, два кроки за ними — їх заступники; четові стають два кроки попереду своїх чет. Сотенні довбиші під командою старшого виходять вперед і стають чолом до лінії проходження куреня навпроти старшого отамана, який здійснює перегляд трохи ближче до вихідного положення куреня. Якщо курінь має оркестру, то вона за цією командою займає місце, вказане для довбишів.

171. Коли останній підрозділ куреня мине старшого отамана, що здійснює перегляд, довбиші (оркестра), не припиняючи биття (гри), за командою (сигналом) старшого довбиша (військового диригента) починають рух прямо, а з виходом на лінію проходження урочистим ходом слідом за старшим довбишем (військовим диригентом) повертаються ліворуч (заходять правим плечем) і рівним кроком проходять повз отамана; минувши отамана на одного-двох лінійних, биття (гру) припиняють.

172. Перевірка куреня, вихід лінійних, а також проходження урочистим ходом здійснюються, як зазначено для сотні.

РОЗДІЛ 6

ПОЛОЖЕННЯ КОЗАЦЬКОЇ ХОРУГВИ В ЛАДУ, ВИНЕСЕННЯ ТА ВІДНЕСЕННЯ ЇЇ

Основні засади

173. Козацький підрозділ із відмінників козацького вишколу вибирає хорунжого й двох його товаришів до Козацької Хоругви.

Крім того, для супроводу Козацької Хоругви під час винесення її до куреня й віднесення її до місця зберігання наказом призначають почесний рій. Під час руху почесного рою до місця зберігання Козацької Хоругви біля неї повинні бути хорунжий, товариші хорунжого й довбиш.

Під час перенесення Козацької Хоругви хорунжий і товариші хорунжого повинні мати черезплічники (Додаток 1).

До підрозділу Козацьку Хоругву завжди виносять розгорненою. Під час руху на значну віддаль Козацьку Хоругву переносять (перевозять) у чохлі.

Постава Козацької Хоругви в ладу

174. У ладу на місці хорунжий тримає Козацьку Хоругву біля ноги вільно опущеною правою рукою. Долішній кінець держака повинен бути біля середини стопи правої ноги (мал. 61).

175. Дія руху за попередньою командою «**Ходом**» хорунжий переносить Козацьку Хоругву на ліве рам'я й тримає її лівою рукою, витягнуною до держака, а праву руку опускає. При цій поставі Козацької Хоругви долішній кінець держака повинен бути на висоті 50–60 см від землі (мал. 62).

Мал. 61.
Постава Козацької Хоругви
в ладу на місці

Мал. 62.
Положення Козацької Хоругви
на плечі

Мал. 63.
Постава Козацької
Хоругви для руху
урочистим ходом

Під час проходження урочистим ходом на парадах Козацьку Хоругву несуть, як показано на мал. 63.

176. У розгорненому ладу частини хорунжий із Козацькою Хоругвою і два товариші стають, як показано на мал. 41.

Порядок винесення й віднесення Козацької Хоругви

177. Почесний рій йде до місця зберігання Козацької Хоругви дворядом. Попереду за чотири кроки йде ройовий, а два кроки за ним — хорунжий з товаришами, два кроки за хорунжим — довбиш.

178. Прибувши до місця зберігання Козацької Хоругви, почесний рій шикується в розгорнену дволаву так, щоб середина ладу перебувала навпроти виходу з приміщення (місця зберігання).

Ройовий стає на правому крилі рою справа від довбиша, а два кроки справа ройового стає в одну лаву хорунжий і товариші. Для приймання Козацької Хоругви помічник (заступник) курінного писаря викликає хорунжого: **«Хорунжий, за мною, ходом — РУШ»**.

Після цієї команди хорунжий і його товариші йдуть за помічником (заступником) курінного писаря.

179. Помічник (заступник) курінного писаря, взявши Козацьку Хоругву, вручає її хорунжому й оглядає Козацьку Хоругву. Після цього помічник (заступник) курінного писаря прикладає руку до шапки, подає команду: **«Хорунжий, за мною, ходом — РУШ»** і йде до хоругви. Коли Козацька Хоругва з'явиться біля виходу, ройовий почесного рою командує: **«Рій, на Хоругву, СТРУНКО»**. За цією командою рій приймає положення **«струнко»**, ройовий прикладає руку до шапки, а довбиш починає бити **«На Хоругву»**.

Хорунжий з товаришами стає на два кроки справа ройового в одній лаві чолом у бік руху. Помічник (заступник) курінного писаря стає два кроки попереду хорунжого й опускає руку від шапки; довбиш перестає бити в барабан.

Як тільки хорунжий з товаришами стануть на своє місце, ройовий, опустивши руку від шапки, командує: **«Рій, право-РУЧ»**.

180. Рух із Козацькою Хоругвою починається за командою помічника (заступника) курінного писаря: **«Хорунжий, за мною, ходом — РУШ»**. За цією командою помічник (заступник) курінного писаря, хорунжий і товариші хорунжого починають рух півкроком. Почесний рій за командою ройового **«Рій, в дворяд, ходом — РУШ»** під час руху перешиковується, як зазначено в ст. 120. Після перешикування рою за командою писаря **«ПРОСТУЙ»** всі продовжують рух повним кроком.

Рух із Козацькою Хоругвою здійснюється рівним кроком у такому порядку: помічник (заступник) курінного писаря, два кроки за ним — хорунжий з товаришами, три кроки за хорунжим — ройовий, а чотири за ним — почесний рій; довбиш під час ходу почесного рою б'є **«Похідний марш»** і припиняє биття з початком гри оркестри (довбишів).

181. Коли почесний рій з Козацькою Хоругвою наблизиться на 40–50 кроків до куреня, курінний отаман командує: **«Курінь, на Хоругву, СТРУНКО. Вправо (вліво, до середини) — ГЛЯНЬ»**.

Після цієї команди четові отамани прикладають руку до шапки, повертають голову в бік Козацької Хоругви й проводять її поглядом, повертаючи слідом за нею голову; оркестра грає **«Козацький марш»**. Якщо курінь не має оркестри, то довбиші, попередньо вишикувані на місці оркестри, б'ють **«На Хоругву»**. Почесний рій зупиняється біля лівого крила куреня. Хорунжий з товаришами під командою помічника (заступника) курінного писаря продовжує рух до правого крила вздовж чола куреня. Вийшовши на праве крило куреня, помічник (заступник) курінного писаря ставить хорунжого з товаришами на місце, визначене для них у ладу (мал. 41), після чого сам стає на своє місце. Коли хорунжий стане на місце, курінний отаман дає знак оркестрі (довбишам) для припинення гри (биття) й командує: **«СПОЧИНЬ»**.

Після команди курінного отамана куреню **«Спочинь»** ройовий почесного рою відводить рій на своє місце в ладу чети.

182. Для віднесення Козацької Хоругви курінний командує: **«Почесний рій — ВПЕРЕД»**. За цією командою почесний рій з довбишем виводять дворядом. Зайшовши правим крилом уперед, він стає обличчям до чола куреня і зупиняється на віддалі 20–25 кроків перед серединою лівокрилового підрозділу.

Коли почесний рій зупиниться, курінний командує: **«Курінь, на Хоругву, СТРУНКО. Вправо — ГЛЯНЬ»**.

За цією командою курінь діє так, як зазначено в ст. 227 (почесний рій рівняється вліво); оркестра грає **«Козацький марш»** (довбиші б'ють **«Під Хоругву»**); помічник (заступник) курінного писаря командує хорунжому: **«Хорунжий, за мною, ходом — РУШ»** і веде його з товаришами вздовж чола куреня до почесного рою.

Коли хорунжий із Козацькою Хоругвою зрівняється з почесним роєм, його ройовий командує: **«Рій, ходом — РУШ!»** Рій іде з Козацькою Хоругвою до місця її зберігання. Коли почесний рій відійде 40–50 кроків, курінний отаман дає оркестрі (довбишам) знак припинити гру (биття) й командує: **«СПОЧИНЬ»**.

183. Підійшовши до місця зберігання Козацької Хоругви, ройовий почесного рою вишиковує рій порядком, зазначеним в ст. 224, й командує: **«Рій, на Хоругву, СТРУНКО»**. За цією командою рій діє так, як зазначено в ст. 225. Довбиш б'є **«На Хоругву»**. Помічник (заступник) курінного писаря, приклавши руку до шапки, командує хорунжому: **«Хорунжий, за мною, ходом — РУШ»** — і веде його з товаришами за собою. Коли Козацька Хоругва буде внесена до приміщення, ройовий почесного рою опускає руку від шапки, довбиш припиняє бити в барабан; а тоді ройовий веде рій туди, куди наказано.

РОЗДІЛ 7

ПАРАДИ І ПОЧЕСНІ ВАРТИ

7.1. Паради

Основні засади

184. Козацькі курені займають місця згідно зі схемою шикування. Під час підходу до місця шикування для паради оркестри, які йдуть за козацькими куренями, припиняють гру. Курінні отамани і їх заступники стають на правому крилі своїх куренів в одну лаву; два кроки зліва від заступників стають хорунжий і його товариші з Козацьким Прапором куреня.

Оркестри козацьких куренів під командою головного козацького диригента шикуються у зведену оркестру навпроти того, хто приймає парад, і трохи ближче до висхідного розташування козацьких куренів; сурмачі — попереду зведеної оркестри. Призначені довбиші стають в одну або декілька лав за чоловим підрозділом.

185. Козацькі Хоругви куренів, нагороджених орденами, повинні бути з орденами та орденськими стрічками.

186. Курінні отамани про прибуття й вишикування своїх куренів доповідають командувачу паради, які беруть участь у параді.

187. Для позначення місць шикування козацьких куренів, їх крил і глибини ладу, а також для позначення лінії проходження козацтва урочистим ходом у розпорядження помічника командувача паради виділяють лінійних. Лінійні від кожного козацького куреня прибувають під командою козацького старшини за особливою вказівкою помічника командувача паради.

Лінійні мають бути вишикувані на своїх місцях до прибуття козацтва. Коли козацькі курені займають місця для шикування, лінійні стають у лад своїх підрозділів.

188. Козацтво на місці шикування для паради до прибуття того, хто приймає парад, вітають козацькі курені, проходячи перед чолом вишикуваних куренів і командувача паради.

Козаки, що перебувають поза ладом, приймають поставу **«струнко»** й прикладають руку до шапки під час доповіді командувача паради й того, хто приймає парад, а також вітають козацькі прапори під час проходження козацтва урочистим ходом.

Зустріч козацтвом командувача паради й того, хто приймає парад

189. Для зустрічі командувача паради старший за рангою отаман з тих козацьких куренів, що беруть участь у параді, дає команди: **«РІВНЯЙСЬ»**, **«СТРУНКО»**, **«ВПРАВО (вліво, до середини) — ГЛЯНЬ»**, — і доповідає про шикування козацтва. Приймавши доповідь, командувач паради подає команду **«СПОЧИНЬ»**. Під час зустрічі командувача паради зведена оркестра не грає.

190. Для зустрічі того, хто приймає парад, командувач паради подає команди: **«РІВНЯЙСЬ»**, **«СТРУНКО»**, **«Вправо (вліво, до середини) — ГЛЯНЬ»**.

Усі отамани, починаючи від четового й вище, прикладають руку до шапки. Зведена оркестра грає **«Козацький марш»**.

191. Командувач паради, приклавши руку до шапки, підходить до того, хто приймає парад, і доповідає, наприклад: **«Пане генерале-хорунжий. Козацькі курені такої-то області для паради на відзначення такого-то свята вишикуване. Командувач паради полковник Хоменко»**.

Коли командувач паради зупиниться для доповіді, зведена оркестра припиняє гру. Після закінчення доповіді командувач паради, не опускаючи руки від шапки, супроводжує того, хто приймає парад, ідучи з зовнішнього боку ладу й трохи ззаду.

192. Той, хто приймає парад, прийнявши доповідь, обходить козацтво, вітається з ним і поздоровляє. Зведена оркестра виконує **«Козацький марш»**, припиняючи гру під час зупинок того, хто приймає парад, для вітання та поздоровлення. На вітання й поздоровлення козацтво відповідає згідно зі ст. 163, при цьому **«слава»** вимовляє протягло, перекотом.

193. Під час повернення того, хто приймає парад, після обходу козацтва до місця приймання паради, козацтво повторює **«слава»** (протягло, перекотом). Зведена оркестра виконує урочисту мелодію.

194. За вказівкою того, хто приймає парад, командувач паради дає команду **«СПОЧИНЬ»**. Курінні отамани повторюють команду **«Спочинь»** або командують **«До сто-ПІ»**, а тоді **«СПОЧИНЬ»**. Сурмачі (корнетисти й трубачі) зведеної оркестри виконують сигнал **«Слухайте всі»**.

195. Після виконання сигналу **«Слухайте всі»** той, хто приймає парад, виголошує промову (читає наказ). Після закінчення промови (прочитання наказу) козацтво голосно вимовляє три рази **«слава»**, зведена оркестра виконує Державний Гімн України, усі отамани від четового й вище прикладають руку до шапки, а козацтво без команди приймає поставу **«струнко»**.

Після того як оркестра закінчила виконання Гімну, сурмачі (корнетисти й трубачі) грають **«Відбій»**, усі отамани від четового й вище опускають руку від шапки, а козацтво приймає поставу **«спочинь»**.

Порядок проходження козацтва урочистим ходом

196. Козацтво проходить урочистим ходом у ладах і в послідовності, зазначених наказом. Для проходження урочистим ходом командувач паради подає команди: **«СТРУНКО»**; **«До урочистого ходу сотнями (куреннями), на одного лінійного (двох лінійних) відстані перша сотня (курінь) прямо, решта право-РУЧ»**. **«Вправо глянь, ходом — РУШ»**.

197. За командою **«До урочистого ходу»** отамани підрозділів виходять із ладу та стають на чолі своїх підрозділів, а курінні отамани і їх заступники — спереду отаманів чоловічих підрозділів на встановлених дистанціях.

Хорунжі та їх товариші також виходять наперед і стають за 15–20 кроків спереду отамана чоловічого куреня. Лінійні, призначені для позначення проходження козацтва урочистим ходом, бігом (рівним кроком) займають свої місця вздовж цієї лінії на відстані 15–20 кроків один від одного.

За командою курінного отамана хорунжі підіймають козацькі хоругви, вставляють долішній кінець держака хоругви в циліндрик черезплічника й підтримують держак руками.

198. Давши команду для проходження урочистим ходом, командувач паради рухається 30 кроків попереду отамана чоловічого куреня, спереду довбишів. Не доходячи одного–двох лінійних до того, хто приймає параду, він прикладає руку до шапки й повертає голову в його бік; минувши того, хто приймає параду, він стає справа й трохи ззаду того, хто приймає параду.

199. За командою командувача паради **«Руш»** головний підрозділ починає рух рівним кроком під бій малих барабанів. Решта підрозділів доходять до місця, де стояв чоловічий підрозділ, за командою своїх отаманів повертають ліворуч (заходять плечем), вирівнюються, займають визначені місця й за командою **«ПРОСТУЙ»** ідуть за підрозділом, що йде попереду. Правокрилові в підрозділах ідуть уздовж лінії, позначеної лінійними, на один крок від них.

200. Під час проходження куреня урочистим ходом перед серединою чоловічого козацького підрозділу йде курінний отаман, за ним три кроки — курінна старшина (в одній лаві), два кроки за курінною старшиною — хорунжий із Козацькою Хоругвою куреня та його товариші; чотири кроки за Хоругвою ідуть козацькі підрозділи один за одним на встановлених відстанях.

201. Коли чоловічий підрозділ наблизиться до того, хто приймає параду, на відстань чотирьох–п'ятих лінійних, зведена оркестра починає грати марш; довбиші, які йдуть на чолі колони, припиняють бити в барабани й продовжують рух у вказаному напрямі.

202. Під час проходження урочистим ходом отамани підрозділів, не доходячи одного–двох лінійних до того, хто приймає параду, прикладають руку до шапки й повертають голову в бік того, хто приймає параду; усі, хто перебуває у ладу, крім правокрилових, рівночасно повертають голову в той самий бік. Коли остання лава підрозділу, що проходить, мине того, хто приймає параду, отамани опускають руку від шапки й повертають голову прямо. Хорунжі і їх товариші під час проходження урочистим ходом голови в бік того, хто приймає параду, не повертають.

203. Курінні отамани, минувши того, хто приймає параду, виходять із ладу й стають п'ять кроків правіше того, хто командує парадом.

204. Кожен курінь, пройшовши повз того, хто приймає параду, йде в тому самому ладу до вказаного місця, звідки після необхідного перешикування прямує до місця свого розташування.

205. Коли останній козацький курінь мине того, хто приймає параду, зведена оркестра припиняє гру, повертається праворуч і йде на вихідне становище, звідки проходить урочистим ходом, виконуючи під час руху марш.

7.2. Шикування почесних варт для віддання козацьких військових пошан

206. Для зустрічі Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, які перебувають у розташування козацтва, почесна варта з Козацькою Хоругвою вишиковується в розгорненій дволаві. Хорунжий і його товариші стають за два кроки від правого крила вarti, оркестра — справа від Козацької Хоругви три кроки. Під час наближення особи, яку зустрічають, на 40–50 кроків отаман почесної вarti командує: **«Варта — РІВНЯЙСЬ»**, **«Струнко»**, **«Вправо (вліво, до середини) — ГЛЯНЬ»**.

За цими командами почесна варта повертає голову в бік особи, яку зустрічає; оркестра грає **«Козацький марш»**; отаман почесної вarti бере шаблю **«сторч»**, рівним кроком підходить до особи, яку зустрічає, зупиняється за три кроки перед нею, салютує шаблею й доповідає, наприклад: **«Пане генерале-полковнику. Почесна варта на честь вашого прибуття вишикувана. Отаман вarti сотник Шевченко»**.

Коли отаман вarti зупиниться для доповіді, оркестра припиняє гру. Закінчивши доповідь, отаман вarti робить лівою (правою) ногою крок убік з рівночасним повертом праворуч (ліворуч).

Оркестра виконує Державний Гімн України. Коли оркестра закінчить виконання Гімну, отаман вarti супроводжує особу вздовж чола вarti, ідучи за ним один-два кроки ззаду й із зовнішнього боку ладу, тримаючи шаблю опущеною.

Після привітання та обходу чола вarti отаман вarti вкладає шаблю в піхви й перешиковує варту в триряд (чотириряд); тоді варта проходить урочистим ходом повз особу, яку зустрічають.

207. Під час відкриття пам'ятника почесна варта вишиковується у дві лави перед пам'ятником чолом до нього. Отаман вarti виставляє до пам'ятника дві пари стійкових. Сстійкові повинні стояти в поставі **«струнко»**.

З наближенням особи, уповноваженої для відкриття пам'ятника, за 40–50 кроків отаман вarti командує: **«Варта — РІВНЯЙСЬ»**, **«Струнко»**, **«Вправо (вліво, до середини) — ГЛЯНЬ»**, бере шаблю **«сторч»**, рівним кроком підходить до нього, підійшовши за три кроки, зупиняється, салютує шаблею й доповідає, наприклад: **«Пане генерале-четарю (або називає посаду уповноваженої особи). Почесна варта на честь відкриття пам'ятника такому-то вишикувана. Отаман вarti сотник Дмитрук»**.

Закінчивши доповідь, отаман вarti робить лівою (правою) ногою крок убік із рівночасним повертом праворуч (ліворуч), пропускає особу, уповноважену для відкриття пам'ятника, і супроводжує її, йдучи за нею на один-два кроки ззаду із зовнішнього боку, тримаючи шаблю опущеною. За вказівкою уповноваженої особи отаман вarti подає команду **«Спочинь»** і стає на своє місце в ладі.

Якщо особа, уповноважена для відкриття пам'ятника, є військовик, то на його вітання особовий склад почесної вarti відповідає згідно зі ст. 163, а на вітання решти осіб — за окремою вказівкою.

Перед зняттям із пам'ятника покривала отаман варти командує: **«Варта — СТРУНКО», «До середини — ГЛЯНЬ»**, оркестра виконує Державний Гімн України. Коли оркестра закінчить виконувати Гімн, отаман варти подає команду **«Спочинь»**.

208. Після закінчення зібрання почесна варта за командою отамана варти перешиковується в триряд (чотириряд) і проходить урочистим ходом біля пам'ятника. Стейкових почесної варти знімають за окремою вказівкою.

7.3. Огляди–конкурси на краще виконання ладових пісень

Пісня відіграє важливу роль у козацькому вихованні.

Виконання ладових пісень слід розглядати як обов'язковий елемент гри **«Джура»**. Пісня повинна бути завжди присутня в житті й побуті козацької молоді.

З метою пропаганди ладової пісні, подальшого удосконалення виконавчої майстерності і муштрового вишколу особового складу, підвищення ідейно–художньої спрямованості репертуару та покращання військово–патріотичного виховання козацької молоді необхідно практикувати регулярне проведення оглядів–конкурсів на краще виконання ладової пісні.

Огляд–конкурс спочатку проводиться на краший рій, чету, а потім на краший курінь серед навчальних закладів.

Оцінка підрозділів за виконання ладової пісні на попередніх змаганнях проводиться керівниками гри, а в ході огляду–конкурсу на першість навчального закладу — комісією у складі керівника гри і двох–трьох вчителів.

За підсумками огляду–конкурсу видається наказ по навчальному закладу. Для роїв і чет та куренів, що зайняли перші місця, рекомендується заснувати перехідні призи, а за другі й треті місця нагороджувати грамотами.

При оцінюванні виконання ладової пісні враховується: вибір пісні, її ідейна спрямованість, художня цінність, актуальність тематики; рівень виконання — правильність мелодії, злитність і злагодженість звучання, виразна дикція, наявність підготовлених заспівувачів; додержання рівняння в ладі і чіткість ходу; зовнішній вигляд особового складу.

Підсумковий огляд–конкурс необхідно проводити в урочистій обстановці в присутності всього особового складу і запрошенням ветеранів визвольних змагань, представників Українського козацтва, української патріотичної громадськості.

7.4. Показові виступи із муштрового вишколу

Однією з ефективних форм підвищення муштрового вишколу козацької молоді є показові виступи підрозділів із взірцевим виконанням прийомів і дій. Їх мета — підняти у молодих козаків почуття гордості за приналежність до Українського козацтва, викликати бажання серйозно займатися муштровим вишколом. Крім того, чіткість, узгодженість у виконанні прийомів і дій підвищують у молодих козаків настрій, додають впевненості у своїх силах, виховують в них уважність, старанність,

почуття колективізму, любов до козацьких одностроїв, прагнення завжди бути підтягнутими та охайними.

Показові виступи проводяться у дні державних і козацьких свят, під час спортових заходів та свят навчальних закладів. Вони можуть проходити як складова частина свята або самостійно. Кожний виступ повинен супроводжуватися грою духової оркестри або боєм малих барабанів і складати монолітний і чіткий показ різноманітних елементів муштрового вишколу в складі козацьких підрозділів.

Для того, щоб показовий виступ досяг високих результатів, необхідно ретельно готуватися до нього всьому особовому складу підрозділів. Її рекомендується проводити у три етапи.

Перший етап полягає у засвоєнні учасниками гри розділів програми, показового виступу, виконанні муштрових хватів за розподілом й у сповільненому темпі.

На другому етапі окремі хвати і дії послідовно об'єднуються у групи, потім в єдиний цілий виступ. Третій етап зводиться до вироблення у козаків міцних навичок колективних дій у складі підрозділу. Виконання хватів доводиться до автоматизму шляхом багаторазового повторювання усієї програми в цілому.

Для музичного супроводу виступів необхідно спільно з вчителем музики чи керівником духової оркестри вміло підібрати українські військові марші й підготувати барабанників. Для підготовки підрозділів до показових виступів пропонується варіант програми, коли особовий склад роти озброєний крісами.

7.5. Програма показового виступу чети з крісами на спортовому святі

1. Сурмачі зведеної оркестри виходять на бігову доріжку стадіону і сповіщають сигналом **«Увага»** про початок виступу чети з муштрового вишколу.

2. Чета, вишикувана в дві колони на крилах стадіону, з початком гри оркестри виконує муштровий хват **«на плече»** з крісами і виходить двома колонами на поле стадіону, проводить у центрі поля захід правим (лівим) плечем у бік центральної трибуни, утворюючи загальну колону чети, і з підходом до трибуни позначає крок на місці. По закінченні гри оркестри чета зупиняється і виконує муштровий хват **«до стопи»**.

3. У голові кожної колони ідуть отаман і довбиш з малим барабаном. Довбиші після заходу в центр поля стадіону одночасно виходять на бігову доріжку біля центральної трибуни, повертаються обличчям до ладу чети і готуються до барабанного бою. Після закінченню гри оркестри довбиші починають барабанний бій і супроводжують грою виступ чети.

4. Чета спочатку розмикається по чоловій лінії, а потім в глибину ладу на інтервали і дистанції чотири кроки. Кожний козак займає вихідну поставу для виступу обличчям у бік центральної трибуни.

5. Особовий склад чети повертається **«по четвірках»** обличчям один до одного; всі виконують хват **«зброю на землю»** і роблять поверт у бік чола для виступу.

Виконання муштрових прийомів і дій без навчальної зброї

1. Поверти на місці: одна половина чети робить два поверти праворуч, друга — два поверти ліворуч, потім разом виконують поворот обернись.
2. Виконання козацького вітання на місці: у бік чола, у бік правого (лівого) крила і заднього боку ладу з наступним поворотом обернись у вихідну поставу.
3. Підхід до отамана й відхід від нього: непарні колони виконують поворот ліворуч, парні — праворуч; всі разом роблять крок уперед, одночасно з приставленням ноги прикладають руку до головного убору, опускають руку, потім знову прикладають руку до головного убору; виконують поворот обернись, роблять крок уперед, одночасно ставлять ліву ногу на землю й опускають руку та приставляють ногу. Вертаючись у вихідну поставу, непарні колони роблять поворот ліворуч, парні — праворуч.
4. Поверти під час руху по квадратах: спочатку виконуються чотири поверти праворуч і чотири ліворуч під час руху на чотири рахунки, потім два поверти обернись під час ходу, перший поворот на чотири рахунки, другий — на вісім рахунків і повернення у вихідне положення.

Виконання муштрових хватів і дій з навчальною зброєю

1. Підхід до зброї і повернення на свої місця зі зброєю.
2. Виконання хватів: «**праворуч (ліворуч) скіс**», «**зброю на землю**», «**до зброї**», «**за зброю**», «**ліворуч (праворуч) скіс**», «**на плече**», «**до стопи**», «**Обернись**», «**на плече**», «**до стопи**», «**Обернись**».
3. Поверти під час ходу по квадратах: спочатку виконуються хвати «**на плече**», «**на руку**» на місці, потім рух по квадратах; усі разом роблять зупинку, виконують хват «**до стопи**» і поворот у бік чола.

Перешикування у складі чети

1. Непарні колони виконують поворот ліворуч, парні — праворуч; всі роблять два кроки вперед, виконують поворот у бік чола, потім шикування рядів.
2. Виконання прийомів: «**зброєю-честь**», «**до стопи**», «**Обернись**».
3. Непарні колони виконують поворот праворуч, парні — ліворуч; всі роблять два кроки вперед, виконують поворот у бік чола.

Заклучна частина

1. Поворот праворуч, виконання хвату «**на плече**», хід чети під оркестру на праве крило стадіону.
2. Змикання по чоловій лінії і в глибину.
3. Проходження урочистим маршем під музику оркестри повз центральної трибуни зі зброєю в положенні «**на руку**», виконання хвату «**на плече**» та вихід зі стадіону з піснею.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ОПИС ЧЕРЕЗПЛІЧНИКА ДЛЯ НОШЕННЯ КОЗАЦЬКОЇ ХОРУГВИ

Черезплічник хорунжого для ношення Козацької Хоругви складається з довгого й короткого плечових ременів і шкіряного циліндрика, куди вставляють долішній кінець держака Козацької Хоругви. Плечові шкіряні ремені шириною 80 мм обтягають голубою шовковою тканиною й обшивають краї золотистим галуном шириною 12–15 мм.

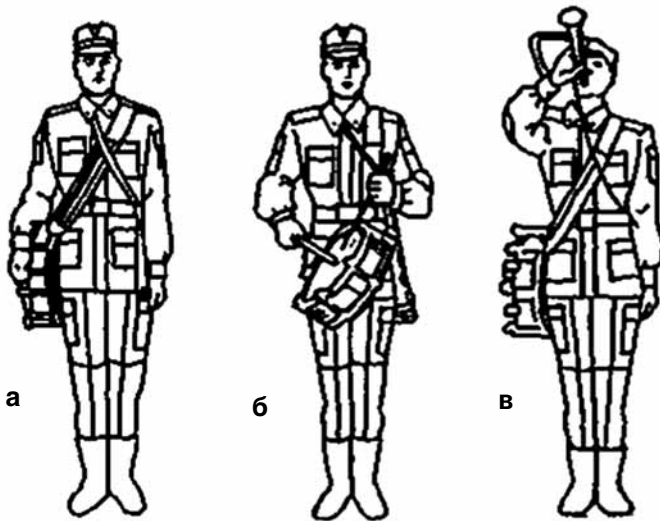
Черезплічник для товаришів хорунжого такий самий, як і для хорунжого, але замість шкіряного циліндрика пришивають китицю золотавого кольору.

Додаток 2

ПРАВИЛА ДЛЯ СОТЕННИХ ДОВБИШІВ

1. Довбиш у ладу тримає барабан привішеним на барабанному ремені через ліве плече, долішньою шкірою до правого стегна. Палички пербувають в гніздах барабанного ременя, тонкими кінцями додолу.

Сурму розміщують на шнурі, через праве плече з прикріпленням до поясного ремня за кільце труби до лівого стегна, розтрубом додолу (мал. 64 — а).

Мал. 64. а — положення барабана і сурми в основній поставі;
б — положення барабана під час гри;
в — положення сурми під час подання сигналу

2. Готуючись до барабанного бою, довбиш виймає барабанні палички з гнізд барабанного ремня, переводить барабан у положення для гри й кладе палички тонкими кінцями на горішню шкіру барабана (мал. 64 — б).

У такому разі сурма залишається в положенні, зазначеному в п. 1.

Для початку й припинення барабанного бою старший довбиш подає знак помахом паличок.

3. Під час повертів довбиш підтримує барабан рукою за обруч.

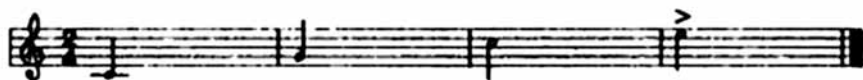
4. Під час руху в ладу без гри довбиш тримає барабан, як зазначено в п. 1.

5. Готуючись до гри на сурмі, сурмач бере сурму в праву руку й підносить мундштук до уст (мал. 64 — в). У цьому випадку барабан залишається в положенні, зазначеному в п. 1.

Додаток 3

Сигнали для сурми та барабанні биття для сотенного барабана

1. Увага

2. Вставай

3. Сніданок, обід, вечеря

4. Розпочати заняття

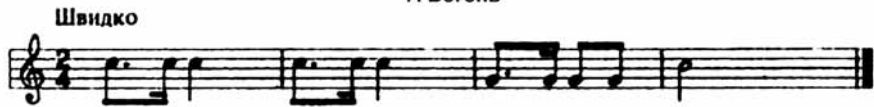
5. Збірка

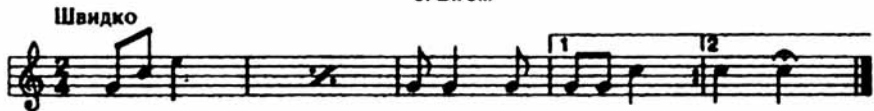
6. Збірка отаманів

7. Вогонь

8. Бігом

9. Бойова тривога

10. Щоденне розведення варт
(виконується сурмачем та довбишем)

Сурма

Милій барабан

11. Зоря

12. Спочинь

Нешвидко

13. Сигнал для поховання козака

Повільно, у темпі похоронного маршу

Барабанні биття для сотенного барабана

1. На хоругву

У темпі маршу

2. Похідний марш

У темпі маршу

ПОРЯДОК ПЕРЕВІРКИ ТА ОЦІНКИ МУШТРОВОГО ВИШКОЛУ КОЗАКІВ І КОЗАЦЬКИХ ПІДРОЗДІЛІВ

1. Основні засади

1. Муштровий вишкіл багато в чому сприяє якісному вирішенню завдань козацької підготовки, зміцненню дисципліни й підтриманню порядку.

Муштровий вишкіл у козацьких підрозділах перевіряється та оцінюється під час контрольних занять у процесі навчання, вишкільних переглядів і підсумкових перевірок за період навчання й навчальний рік згідно з вимогами Впоряду.

2. Загальна оцінка муштрового вишколу підрозділу складається з оцінок: за вишкіл одинцем, за ладову злагоженість підрозділів і за дотримання всіма козаками правил ношення шкільної та козацької форми одягу.

2. Перевірка та оцінка вишколу одинцем

3. Перевірка вишколу одинцем проводиться з оглядин зовнішнього вигляду, виконання муштрових елементів без зброї та хватів з навчальною зброєю, а також зі знання засад Впоряду, а для козацьких старшин — й зі знань методики навчання.

4. Оцінка за зовнішній вигляд виставляється «задовільно», якщо козак охайно заправлений, добре зачесаний і всі предмети шкільної (козацької) форми одягу суворо відповідають правилам їх ношення. Оцінка «незадовільно» виставляється, якщо козак у чомусь порушив правила ношення форми одягу й цей недолік не можна ліквідувати на місці, перебуваючи в ладу.

Підрозділ від подальшої перевірки усувається, якщо в ньому є понад 15% козаків, що мають незадовільний зовнішній вигляд. Якщо недоліки можна усунути в процесі перевірки, то в такому разі надається час для їх усунення й огляд проводиться вдруге.

5. Особиста оцінка вишколу одинцем козаків в обсязі пройдені програми виводиться:

- «відмінно», якщо не менше 50% перевірених вишкільних елементів (хватів) виконано «відмінно», а решта — «добре», при задовільній оцінці за зовнішній вигляд, знання засад Муштрового Впоряду в обсязі своєї посади, а для старшин — і методики навчання;
- «добре», якщо не менше 50% перевірених вишкільних елементів (хватів) виконано не нижче, ніж на «добре», а інші — «задовільно», при задовільній оцінці за зовнішній вигляд, знання засад Впоряду, а для старшин — і методики навчання;
- «задовільно», якщо не менше 80% перевірених вишкільних елементів (хватів) (а для старшин — 100%) за перевіреними вишкільними

елементами (хватами) одержали оцінку не нижче, ніж «задовільно», при задовільній оцінці за зовнішній вигляд, знання Впоряду і методики навчання.

6. Оцінка вишколу одинцем козацьких підрозділів складається з індивідуальних оцінок, одержаних козаками і старшинами, і виводиться:

- «відмінно», якщо 90% — позитивних оцінок, при цьому з числа позитивних оцінок не менше 50% перевірених отримали оцінку «відмінно»;
- «добре», якщо 80% — позитивних оцінок, при цьому з числа позитивних оцінок не менше 50% перевірених отримали оцінку не нижче, ніж «добре»;
- «задовільно», якщо не менше, ніж 70% — позитивних оцінок.

7. Оцінка вишколу одинцем куреня складається з оцінок, які отримали підрозділи, і виводиться:

- «відмінно», якщо не менше половини перевірених підрозділів оцінено «відмінно», а решта — «добре»;
- «добре», якщо не менше половини перевірених підрозділів оцінені не нижче, ніж «добре», а решта — «задовільно»;
- «задовільно», якщо не менше 70% перевірених підрозділів оцінені позитивно.

3. Перевірка та оцінка муштрової злагодженості підрозділів

8. Муштрова злагодженість підрозділів визначається за такими показниками:

- дії підрозділів у розгорненому й похідному ладу, перешикування підрозділів на місці й під час руху;
- виконання ладових пісень;
- проходження урочистим ходом пішо.

9. Оцінка за муштрову злагодженість підрозділів козацьких куренів складається з оцінок за кожний показник муштрової злагодженості й виводиться:

- «відмінно», якщо не менше половини оцінок «відмінно», а решта — «добре»;
- «добре», якщо не менше половини оцінок не нижче, ніж «добре», а решта — «задовільно»;
- «задовільно», якщо всі показники не нижче задовільної оцінки.

10. Оцінка за муштрову злагодженість куреня складається з оцінок, одержаних підрозділами, і виводиться:

- «відмінно», якщо не менше половини перевірених підрозділів оцінені «відмінно», а решта — «добре»;
- «добре», якщо не менше половини перевірених підрозділів оцінені не нижче, ніж «добре», а решта — «задовільно»;
- «задовільно», якщо не менше 70% перевірених підрозділів оцінені позитивно.

4. Оцінка виконання вимог Впоряду в повсякденному житті

11. Оцінка підрозділу й куреня за виконання вимог Впоряду в повсякденному житті визначається за суворим виконанням встановленого розкладу занять і розпорядку дня для куреня, дотримання всіма козаками порядку та правил, встановлених керівництвом навчального закладу, Впорядом та наказами отаманів, і виконання правил ношення шкільної та козацької форми одягу.

Оцінка за підрозділ, курінь за цим показником виставляється «задовільно», якщо всі ці три основні вимоги виконуються; «незадовільно», якщо хоча б одна з вищезгаданих вимог у підрозділі, курені не виконується.

5. Загальна оцінка Муштрового вишколу

- 12.** Загальна оцінка муштрового вишколу підрозділу й куреня виводиться:
- «відмінно», якщо за вишкіл одинцем та муштрову злагодженість — «відмінно», а за виконання вимог Впоряду у повсякденному житті — «задовільно»;
 - «добре», якщо за вишкіл одинцем та муштрову злагодженість — не нижче, ніж «добре», а за виконання вимог Впоряду у повсякденному житті — «задовільно»;
 - «задовільно», якщо за всіма трьома показниками отримано позитивні оцінки.

Додаток 5

VI. ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ДИТЯЧО–ЮНАЦЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ ГРИ «ДЖУРА»

6.1. Основою організаційної структури дитячо–юнацької козацької гри «ДЖУРА» є загін (чета) — первинний козацький осередок за місцем навчання чи за місцем проживання або за інтересами.

6.2. Основною низовою організаційною одиницею козачат, джур козацьких та молодих козаків є рій, що складається з 10–15 учасників гри і ділиться на застави по 3–5 осіб у кожній.

Рοї об'єднуються в загін (шкільний клас), загони козацької молоді одного віку (школярі–однокласники) входять до складу сотні, а сотні — до куреня козацької організації навчального закладу.

6.3. На чолі кожної структурної козацької одиниці стоїть виборна козацька старшина: у заставі — отаман застави (заставний); у рοї — отаман рою (ройовий); у загоні (четі) — четові: отаман, писар, обозний, осавул, хорунжий, скарбник — шафар; у сотні — сотенні: отаман, писар, осавул, хорунжий; у курені — курінні: отаман, писар, обозний, осавул, хорунжий, бунчужний, скарбник, суддя, довбиш, товмач.

ОТАМАН (четар, сотенний, курінний) здійснює загальне керівництво товариством дитячо-юнацької козацької гри «ДЖУРА».

ПИСАР веде канцелярію і разом з отаманом здійснює заходи статутної діяльності товариства. Це — заступник отамана, розпорядник, адміністратор і координатор діяльності козацького товариства, гри «ДЖУРА».

ОБОЗНИЙ відає господарством та природоохоронною діяльністю козацького товариства, гри «ДЖУРА».

СКАРБНИК відає фінансами козацького товариства, гри «ДЖУРА».

ОСАВУЛ стежить за дотриманням зразкової поведінки джурами козацькими та молодими козаками, організованим виконанням заходів військово-патріотичного виховання та вишколу козачат, джур козацьких і молодих козаків з питань традиційних козацьких умінь та єдиноборств.

ХОРУНЖИЙ — головний прапорносець, відає козацькими прапорами й хоругвами, крім того відповідає за організацію заходів фізичного виховання козачат, джур козацьких і молодих козаків.

БУНЧУЖНИЙ завідує козацькими клейнодами — бунчуками, пірначами тощо. Відповідає за організацію заходів культурно-мистецької діяльності та виховної роботи козацького товариства гри «ДЖУРА».

СУДДЯ очолює суд козацької честі. Цей суд розбирає суперечні питання, проступки джур козацьких і молодих козаків, неправильні дії загонів та окремих представників юнацької козацької старшини, включаючи й отаманів. Суд честі незалежний ні від кого і керується лише принципами лицарського кодексу козаків та Положенням.

ДОВБИШ завідує військовими літаврами, барабаном, сурмою, якими скликає товариство на Ради, збори. Довбишу підпорядкований СУРМАЧ, який за наказом отамана подає сигнали управління.

ТОВМАЧ — перекладач, знає іноземні мови.

ШАФАР заготовляє для походів провіант, туристичне та інше спорядження і дбає про їх збереження та використання. Він — ключник, економ, домоправитель.

6.4. Козацька старшина обирається терміном на один рік на звітно-виборних (Великих) Радах, в першій половині січня, як це було у запорозьких козаків (14 січня) в період Козацької Республіки, і здійснює керівництво товариством у період між радами. Рада є найвищим органом козацького самоврядування і скликається: Курінна — на початку кожної навчальної чверті; сотенні і загонові — не рідше, як один раз на місяць.

Курінна старшина розробляє і узгоджує з керівництвом навчально-виховного закладу Регламент і Типовий план-графік діяльності куреня на рік.

6.5. Військово-спортивна патріотична гра «ДЖУРА» Українського козацтва працює під батьківською опікою дорослих козаків. Серед них є особи, які спеціально займаються виховною роботою серед джур козацьких та козачат. Вони називаються козаками — наставниками. Їх призначає місцеве або районне товариство Українського козацтва, або їх запрошують до праці самі джури козацькі та молоді козаки.

6.6. Козаки — наставники і почесні козаки входять до складу старшини Куреня як радники, беруть участь у всіх видах його роботи, але мають лише дорадчий голос і не голосують. Вони мають право первинного вето, накладати попередньо заборону на рішення Ради. Але якщо через деякий час Рада повторно ухвалить те ж саме рішення, воно набуває чинності.

6.7. Дитячо—юнацька козацька гра «ДЖУРА» має свою традиційну символіку: хоругву, хоругву, бунчук, козацькі відзнаки та форму одягу встановленого зразка. Форма одягу членів організації має бути повсякденною і святковою. Повсякденною може бути одяг для занять або похідна форма одягу військово—спортивного крою; святковою, парадною — історично—традиційна: кольорові чоботи, шаровари, пояс, вишита сорочка, жупан (свитка), шапка зі шликом.

6.8. Юні козаки носять такі відзнаки:

- на правому рукаві (10 см від верху) нашивається прапор України розміром 8 x 5 см;
- на лівому рукаві (10 см від верху) нашивається крайова (обласна) емблема МОЛОДОГО КОЗАКА (форма і зміст визначаються в області) і нижче від неї на 3 см — відзнака козацької старшини:
- ройової — жовта смужка 8 x 1 см;
- загонової — дві жовті смужки 8 x 1 см;
- сотенної — три жовті смужки 8 x 1 см;
- курінної — одна жовта смужка 8 x 2 см і одна — 8 x 1 см.

На комірці носять 8—кутні зірочки діаметром 7—10 мм: козачата — одну: джури козацькі — дві, молоді козаки — три. Форма звертання козаків між собою «Друже» (або «Подруго» у дівчат) і додають ім'я.

ВІЙСЬКОВІ ЗВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ І КОЗАЦЬКІ РАНГИ

(ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ)

Армійські звання	Козацькі ранги
Рядовий склад	
рядовий старший солдат	козак старший козак
Сержантський (молодші підстаршини)	
молодший сержант сержант старший сержант старшина	заставний ройовий гуртовий булавний
Склад підхорунжих (старші підстаршини)	
прапорщик старший прапорщик	бунчужний підхорунжий
Молодший старшинський склад	
молодший лейтенант лейтенант старший лейтенант капітан	хорунжий четар поручник сотник
Вищий (булавний) старшинський склад	
майор підполковник полковник	курінний осавул полковник
Найвищий (генеральний) старшинський склад	
генерал–майор генерал–лейтенант генерал–полковник генерал армії України	генерал–хорунжий генерал–четар генерал–поручник генерал козацтва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Керівник навчального закладу _____

(підпис)

« _____ » _____ 20__ р.

ПЛАН–КОНСПЕКТ

проведення інструкторсько–методичного заняття з муштрового вишколу з ройовою і четовою старшиною козацького куреня (навчального закладу) (варіант)

Тема: Муштрові хватів та рух з навчальною зброєю.

Навчальна мета:

1. Перевірити знання і підготувати ройових і четових отаманів до проведення занять.
2. Удосконалити практичні навички козацьких старшин у виконанні муштрових хватів і дій з навчальною зброєю.

Час: 2 години.

Місце: муштровий плац.

Форма одягу: повсякденна для ладу, з навчальною зброєю.

Посібники:

1. Впоряд учасників дитячо–юнацької військово–спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») Українського козацтва (навчально–методичний посібник).

Хід заняття

№ п/п	Зміст заняття	Час, хв	Дії керівника і тих, хто навчається
1	Перевірка зовнішнього вигляду і знання основних положень Впоряду. Муштровий розрахунок і формування рою	10	Оглядаю навчальну зброю та зовнішній вигляд учасників заняття. Перевіряю знання старшинами положень Впоряду. Формую рій.
2	Методика навчання муштрових хватів на місці: Муштрова постава з навчальною зброєю; хвати зі зброєю («ремін — подовж», «ремін — укороти», «зброю на груди», «на ремін», «зброю за спину», «на ремін», «до стопи»)	40	Роз'яснюю завдання навчання. Розповідаю про методику проведення занять із заставою, роєм і четою. Показую на старшинах методику навчання: ознайомлення з хватом, розучування хвата за розподілом і в цілому, тренування. Надаю можливість п'яти-шести старшинам попрактикуватися з організації навчання муштрових хватів. Проводжу розбір дій старшин, які виступають у ролі керівників занять. Вказую на характерні помилки, які були допущені під час виконання хватів і способи їх усунення
3	Методика навчання руху зі зброєю: в положенні до стопи; в положенні «на ремін», «на груди», «за спину»	35	Показую методику навчання руху зі зброєю. Надаю практику трьом-чотирьом старшинам у проведенні заняття. Проводжу розбір, вказую на помилки і шляхи їх усунення
4	Підведення підсумків проведеного інструкторсько-методичного заняття зі старшинами. Вказівки щодо підготовки до наступних занять з особовим складом	10 5	Відмічаю знання положень Впоряду, практичну й методичну підготовленість старшин. Розглядаю подібний варіант плану-конспекту заняття з муштрового вишколу з даної теми. Надаю вказівки щодо підготовки і проведення інструктажів із заставними. Відповідаю на запитання

Керівник дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») Українського козацтва _____ (навчального закладу)

(військове звання (козацьке військове звання), підпис)

« _____ » _____ 20__ р.

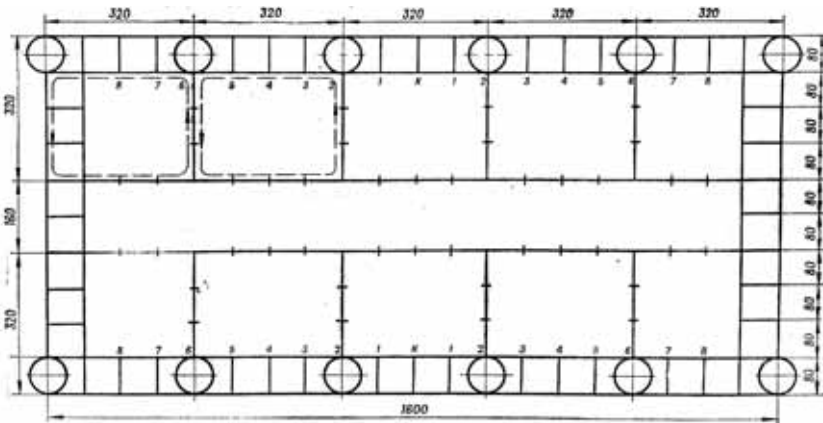
ОБЛАДНАННЯ МУШТРОВОГО ПЛАЦУ

Муштровий плац навчального закладу призначений для проведення:

- занять із муштрового вишколу;
- занять з підготовки особового складу до паради і проведення тренувань з підрозділами, призначеними у почесні вarti;
- змагань за кращий підрозділ з муштрового вишколу;
- ранкової руханки;
- козацьких рад та козацьких ритуалів;

Місце розташування муштрового плацу визначається керівництвом навчального закладу. Для проведення занять з муштрового вишколу одинцем плац ділять на муштрові майданчики. На них відпрацьовують всі муштрові хвати: рівний крок, поверти на місці та під час руху, підхід до отамана й відхід від нього і т.д.

Муштровий майданчик розміром 8 х 16 м розрахований на проведення занять у складі застави. Муштрові майданчики розміщують рівномірно на всій площі плацу. Крім муштрових майданчиків, на плацу виділяють смугу для проходження підрозділів урочистим ходом.

⊕ - відпрацювання муштрової постави і повертів на місці

□ - відпрацювання повертів під час руху

□ - виконання військового козацького вітання

□ - відпрацювання руху рівним кроком

Мал. 67. Муштровий плац

Всі лінії на плацу робляться білою фарбою (розведеним вапном).

На муштровому плацу встановлюють стенди, на яких мають бути посібники.

На плацу також повинні бути дзеркала, трибуна, щогла для хоругви, місця для чищення взуття.

Кожний муштровий плац має бути добре освітлений і радіофікований.

Покриття плаців мають бути достатньо гладкими і міцними, допускати миття і нанесення на поверхню необхідних розміток.

Основним типом покриття плаців, що відповідають умовам експлуатації, є асфальтове покриття.

В окремих випадках за необхідності можуть застосовуватися й інші типи покриттів, наприклад, цементобетон, збірні залізобетонні та бетонні плити, піщано (грунто)–гравійне покриття.

Додаток 8

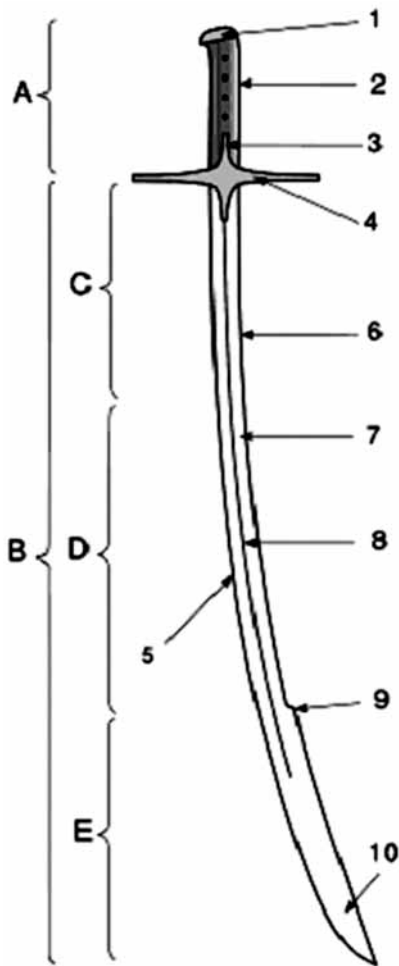
Козацька шабля

Шабля була в козаків поширена майже як рушниця, але пізніше стала почесною лицарською зброєю, улюбленою «ненькою рідненькою, панночкою молоденькою». Хоч шаблі на Україні часто були різного роду й походження, але був і український тип козацької шаблі.

Шабля постійно перебувала у піхвах, котрі переважно робились з двох дерев'яних (часто металевих) накладок, зкріплених металевим устям (отвір для вкладання залізка), двома обіймицями (перехоплювали піхви на початку і посередині, до них кріпились кільця, за які чіплялись ремінці для носіння шаблі) та наконечником. Дерев'яні накладки фарбували, або прикрашали шкірою чи коштовним оксамитом. Піхви могли бути оздоблені коштовним камінням, срібною, або золотою інкрустацією. Руків'я шаблі прикрашали як коштовностями, так і різноманітними насічками, чорнінням та гравіруванням. На самих залізках також зустрічаються прикраси у вигляді гравірувань, але лише на неробочій частині. Тут розміщались і знаки майстрів–зброярів та відповідні написи і малюнки, що мали традиційний військово–магічний зміст.

Технічна характеристика шабель

Будова шаблі:

А — Руків'я

1 — голівка

2 — держак

3 — перехрестя — з'єднані з хрестовиною ромбовидні пластинки для захисту від бічного ковзання ворожого клинка

4 — хрестовина — перетинка для захисту кисті до котрої може додаватись ланцюг або металева бічна гарда для захисту пальців

5 — лезо — загострена сторона

6 — обух — не заточена вигнута сторона

7 — плаз (діл) — для зменшення ваги

8 — ребро — для збільшення міцості

9 — молоток (елмань) — для підсилення ударної сили

10 — перо

В — Залізко

С — Застава — верхня частина леза від руків'я до пр.1/3 довжини леза

Д — Міць — середня частина леза

Е — Штих — гостре закінчення леза

Мисливський самозарядний кріс СКС–45

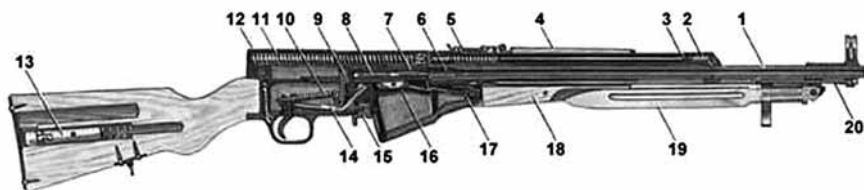
Кріс СКС–45 з оптичним мірником

**Кріс СКС–45 з пластмасовою ложею
виробництва ТАРСО**

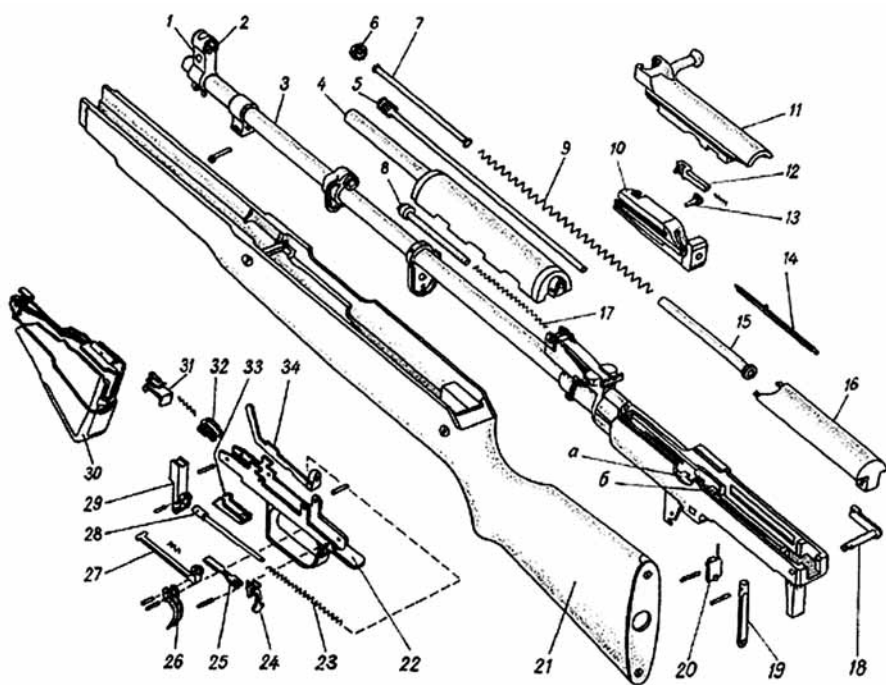
Схема самозарядного кріса СКС–45

- 1— цівка, 2 — газова камера, 3 — газова трубка, 4 — надложє, 5 — мірник,
 6 — набійник, 7 — замок, 8 — ударник, 9 — курок, 10 — бойова пружина,
 11 — зворотна пружина, 12 — накривка цівкової скриньки;
 13 — пенал с приладдям для чищення зброї,
 14 — пружина спускового гачка, 15 — защіпка магазина, 16 — подавач,
 17 — пружина подавача, 18 — ложа, 19 — багнет–ніж, 20 — шомпол.

Мисливський самозарядний кріс СКС–45 (неповний розбір)

1 — полозок мушки	19 — защіпка захисної скоби
2 — мушка	20 — замкова затримка з пружиною
3 — цівка з цівковою скринькою	21 — ложа
4 — газова трубка	22 — захисна клямра
5 — шток з поршнем	23 — бойова пружина
6 — замикач зворотної пружини	24 — запобіжник
7 — напрямний стержень	25 — пружина запобіжник
8 — штовхач	26 — спусковий гачок
9 — зворотна пружина	27 — спусковий важіль
10 — замок	28 — напрямний стержень
11 — замкова рама	29 — курок
12 — викидач	30 — магазин
13 — шпилька	31 — защіпка накривки магазину
14 — ударник	32 — шептало
15 — напрямна трубка	33 — роз'єднувач
16 — накривка цівкової скриньки	34 — автоспуск
17 — пружина штовхача	а — відбивач
18 — чека накривки цівкової скриньки	б — бойова упора

ТЕХНІЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ КРІСА

Технічне обслуговування під час експлуатації

Розбір кріса

Розбір проводять для огляду кріса, чищення і змащування після стрільби.

Порядок розбору:

1. Переконавшись в тому, що кріс не заряджений, для чого відкрити магазин, відвести за ручку перезарядження рухомі частини назад, оглянути магазин з набійником і переконавшись, що набойів немає, повернути рухомі частини в переднє положення.
2. Повернути запобіжник прапорцем вниз і, натиснувши на спусковий гачок, зробити контрольний спуск.
3. Відокремити оптичний мірник (якщо він поставлений на кріс) для чого чеку кронштейна оптичного мірника відтягнути трохи вгору і повернути проти годинникової стрілки на 180°, рухом назад у напрямку до приклада і зняти мірник з бази цівкової скриньки.
4. Відтягнути пенал з приладдям з приклада.
5. Відокремити шомпол.
6. Відокремити накривку цівкової скриньки, для чого повернути чеку накривки цівкової скриньки прапорцем вгору і зрушити її праворуч до кінця.
7. Відтягнути поворотну пружину з прямою трубою і стрижнем.
8. Відтягнути стебло замка зі снастю замка із цівкової скриньки, зрушуючи їх назад, і відокремити замок від рами замка.
9. Відокремити газову трубку із надложем, для чого повернути прапорець замикача вгору, піднести трохи вгору задній кінець трубки і зняти її з патрубку газової камери. Відтягнути газовий поршень з трубки.
10. Відокремити розбивно–спусковий механізм, для чого поставити спусковий механізм на запобіжник і вибиванням натиснути на заціпку запобіжної клямри.
11. Відокремити магазин.
12. Відокремити цівку із цівковою скринькою від ложа.
13. Повернути фіксатор газової трубки прапорцем вперед і притримуючи штовхач, відокремити його разом з пружиною.
14. Розібрати замок, для чого вибити шпильку і відокремити ударник з викидачем від снасті замка.
15. Розібрати розбивно–спусковий механізм, для чого:
 - спустити курок з бойового взводу, натиснувши на кінець важеля автоспуску і, натиснувши на гачок, відокремити його від стійки запобіжної клямри;
 - вибити осі автоспуску і спускового гачка і відокремити їх від клямри;
 - натиснути на виступи роз'єднувача, втиснути його цапфи і відокремити його від запобіжної клямри;
 - притримуючи заціпку магазину; вибити вісь–цапфу і відокремити шептало з пружиною.

Складання кріса.

Складання кріса після розбору, чищення і змащування слід проводити в зворотній послідовності.

Чищення і змащення

Чищення проводити за допомогою приладдя відразу після закінчення стрільби. При цьому, в зимовий час, необхідно витримати кріс в приміщенні для того, щоб його деталі нагрілися до температури навколишнього повітря. В процесі чищення каналу цівки і набійника використовувати чистий м'який матеріал без вмісту піску і твердих частинок. Для забезпечення нормальної роботи кріса своєчасно усувати нагар з газової трубки і з газового поршня. Для змащування застосовувати рушничне мастило. За його відсутності всі деталі протерти досуха. У разі сильного забруднення деталі перед змащуванням слід заздалегідь промити в освітлювальному гасі.

Додаток 10

Умовні позначки

 — курінний	 — заступник четового
 — начальник штабу куреня, писар	 — ройовий
 — заступник курінного, хорунжий	 — снайпер
 — заступник курінного з виховної роботи, бунчужний	 — кулеметник
 — заступник курінного з озброєння, осавул	 — гранатометник
 — заступник курінного з питань запілля, обозний	 — помічник гранатометника
 — сотенний	 — стрілець
 — заступник сотенного, хорунжий	 — водій
 — старший технік сотні, обозний	 — сурмач—довбиш
 — отаман спецпідрозділу, скарбник	 — навідник—оператор
 — санітарний інспектор сотні	 — старший стрілець
 — четовий	 — булавний, шафар

ЛІТЕРАТУРА

- Бойовий статут. Ч. 1.— К. Державне вид-во України, 1926.
- Військові статuti Збройних Сил України. К., «Варта», 2000. — 516 с.
- Впоряд.—Львів, 1939.—87 с.
- Впоряд (Муштровий статут) Збройних сил України. Проект.— К., 1992.— 152 с.
- Дисциплінарний статут. Затверджено отаманом Петлюрою 21 січня 1919 р.— Кам'янець—Подільський, 1919.— 15 с.
- Дисциплінарний статут РСЧА. Державне вид-во України, 1926.
- Загальновійськові статuti Збройних Сил України. Проекти: Статут внутрішньої служби; Статут залогової і вартової служби; Дисциплінарний статут. Муштровий статут (Впоряд). За ред. М. Демського і Б. Якимовича.— К.: Українська Правнича Фундація.— 1994.
- Закон про поступовання в штабових судах.— Варшава, 1920.— 42 с.
- Залоговий статут. Видання Школи червоних старшин.— Харків, 1924.
- Збірник законів та розпоряджень загального характеру в справі призову до війська по мобілізації військовозобов'язаних. За рік 1919.— Кам'янець на Поділля, 1919.— 56 с.
- Методика стройової підготовки. — Київ., 2000.
- Муштровий статут для легкої пушкової й гавбічної артилерії. Ч. 1. Навчання при гарматі.— Кам'янець—Подільський, 1919.—55 с.
- Муштровий статут для піхоти.— (б. м.): Вид. Від. навчання військ Гол. управи Ген. штабу, 1919.— 199 с.
- Наставление по стрелковому делу.7,62–мм самозарядный карабин Симонова (СКС). — М., 1984.
- Апакидзе В. В., Дуков Р. Г. Строевая подготовка. — М., 1987. — 335 с.
- Обов'язки рангів кулеметної сотні.— (б. м., б. р.).— 8 с.
- Організація і праця штабів (проект): Військовий центр при ЗЧ УГВР (б. м.), 1947.— 182 с.
- Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура») Українського козацтва, затверджене Наказом Міністра освіти і науки України від 25 грудня 2003 р. № 855.
- Польовий статут РСЧА (1929). — Харків, Держ. Вид-во України. — 1930. — 268 с.
- Правильник піхотинців. Розділ І. Впоряд.— Львів: Накладом Українського січового союзу, 1914.— 207 с. (Бібліотека січових стрільців, ч. І).
- Правильник піхотинців. Часть І. Впоряд.— К : Накладом Вид-ва Січових стрільців, 1918.— 219 с.
- Правильник юнацтва СУМ. — Брюссель — Лондон — Мюнхен — Нью-Йорк — Торонто, 1961. — 160 с.
- Проект правильника пластового впоряду. — Львів, Пластове вид-во в Україні, 2003. —56 с.
- Сіак Н. Рядові вправи (муштра) для Сокільських товариств.— Львів: Накладом Т-ва гімнаст, «Сокіл», 1906.— 7 с.
- Скорочена муштрова наука.— Кременець, 1919.— 52 с.
- Справочна книга Армії і Фльоти України.— К., 1918. — 51 с.
- Статут польової служби.— Перемишль: Вид. Упр. навчання війська Ген. штабу, 1920.— 232 с.
- Статут залогової служби.— Львів: Вид. Упр. навчання війська Ген. штабу, 1921.— 199 с.
- Статут внутрішньої служби.— (б. м.): Вид. Від. навчання військ Гол. упр. Ген. штабу, 1919.— 195 с.
- Статут військової повинності. Розділи Х—ХІ.— К—, 1918.—51 с.
- Хмель С. Ф. Українська партизанка. З крайових матеріалів. Видання ЗЧ ОУН, 1959.— 274 с. (Бібліотека українського підпільника, ч. 8).

ЗМІСТ

Передмова	4
Основи муштрового вишколу	6
1. Методи муштрового вишколу	
2. Планування муштрового вишколу	
3. Організація занять з муштрового вишколу	
Підготовка до занять	
Показові заняття	
Інструкторсько-методичні заняття	
Інструктажі	
РОЗДІЛ 1	15
Основні засади	
1.1. Лади та керування ними	
1.2. Обов'язки козаків перед шикуванням і в ладу	
РОЗДІЛ 2	19
Муштрові хвати й рух без навчальної зброї та зі зброєю	
2.1. Муштрові хвати й рух без зброї	
Муштрова постава	
Поверти на місці	
Рух	
Поверти під час руху	
2.2. Муштрові хвати й рух зі зброєю	
Муштрова постава зі зброєю	
Виконання хватів зі зброєю на місці	
Виконання хватів із крісом	
Виконання хватів із ручним кулеметом	
Поверти і рух зі зброєю	
Виконання хватів із крісом під час руху	
Виконання муштрових хватів із шаблею	
РОЗДІЛ 3	35
Козацьке військове вітання, вихід із ладу, повернення до ладу і підхід до отамана	
3.1. Козацьке військове вітання на місці й під час руху без зброї	
3.2. Козацьке військове вітання зі зброєю на місці та під час руху	
3.3. Вихід із ладу й підхід до отамана	

РОЗДІЛ 4	40
Лади рою, чети, сотні та куреня пішо	
4.1. Лади рою	
Розгорнений лад	
Похідний лад	
Козацьке військове вітання в ладі на місці й під час руху	
4.2. Лади чети	
Розгорнений лад	
Похідний лад (похідна колона)	
Козацьке військове вітання в ладі на місці й під час руху	
4.3. Лади сотні	
Розгорнений лад	
Похідний лад (похідна колона)	
Козацьке військове вітання в ладі на місці й під час руху	
4.4. Лади куреня	
Розгорнений лад	
Похідний лад (похідна колона)	
Козацьке військове вітання в ладі на місці й під час руху	
РОЗДІЛ 5	57
Вишкільний перегляд сотні і куреня	
5.1. Основні засади	
5.2. Вишкільний перегляд пішо	
Перегляд сотні	
Перегляд куреня	
РОЗДІЛ 6	61
Положення Козацької Хоругви в ладі, винесення та віднесення його	
Основні засади	
Положення Козацької Хоругви в ладі	
Порядок винесення й віднесення Козацької Хоругви	
РОЗДІЛ 7	64
Паради козацьких військ і почесні вarti	
7.1. Паради козацьких військ	
Основні засади	
Зустріч козацьким військом командувача паради й того, хто приймає парад	
Порядок проходження козацького війська урочистим ходом	
7.2. Шиккування почесних варт для віддання козацьких військових пошан	

ДОДАТКИ	71
Додаток 1. Опис черезплічника для ношення Козацької Хоругви	71
Додаток 2. Правила для сотенних сурмачів–довбишів	71
Додаток 3. Сигнали для сурми та барабанні биття для сотенного барабана	72
Сигнали для сурми	
1. Увага	
2. Вставай	
3. Сніданок, обід, вечеря	
4. Розпочати заняття	
5. Збірка	
6. Збірка отаманів	
7. Вогонь	
8. Бігом	
9. Бойова тривога	
10. Щоденний розвід варт	
11. Зоря	
12. Спочинь	
13. Сигнал для поховання козака	
Барабанні биття для сотенного барабана	
1. Під хоругву	
2. Похідний марш	
Додаток 4. Порядок перевірки та оцінки муштрового вишколу козаків і козацьких підрозділів	76
1. Основні засади	
2. Перевірка та оцінка вишколу одним	
3. Перевірка та оцінка муштрової злагоженості підрозділів.	
4. Оцінка вимог Муштрового вряду в повсякденному житті	
5. Загальна оцінка Муштрового вишколу	
Додаток 5. Організаційна структура дитячо–юнацької військово–спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») Українського козацтва	78
Додаток 6. План–конспект проведення інструкторсько–методичного заняття з муштрового вишколу з ройовою і четовою старшиною козацького куреня	82
Додаток 7. Обладнання муштрового плацу	84
Додаток 8. Козацька шабля	85
Додаток 9. Мисливський самозарядний кріс СКС–45	87
Додаток 10. Умовні позначки	91

У навчально–методичному посібнику викладено рекомендації щодо навчання учасників дитячо–юнацької військово–спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») Українського козацтва муштрових рухів і хватів та злагодження структурних підрозділів гри, удосконалення муштрового вишколу на інших заняттях та у повсякденному житті. Визначається порядок проведення муштрових оглядів і перевірок.

Упорядник посібника генерал–хорунжий Українського козацтва С. П. Рудюк.

Посібник розрахований на учасників дитячо–юнацької військово–спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») Українського козацтва.

Навчально–методичний посібник рекомендований для практичного використання у навчально–виховному процесі за рішенням комісії з проблем виховання дітей та учнівської молоді Науково–методичної Ради з питань освіти Міністерства освіти та науки України (протокол № 2 від 24 грудня 2008 року).

Посібник виданий за сприяння
Київської міської організації товариства «Меморіал» ім. В. Стуса.
03040, м. Київ, вул. М. Стельмаха, 6–А
8 (044) 258–00–71
<http://www.memorial.kiev.ua>
«Музей советської окупації»

